מדינת ישראל
משרד החינוך

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשע"ז, 2017
מספר השאלון: 005111
נספח: חוברת דפים ממסכת קידושין

גמרא א

מסכת קידושין

תורה ומצוות בחברה ובמשפחה

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	(13×6)	—	78 נקודות
פרק שני או: פרק שלישי	—	(7×2)+(8×1)	—	22 נקודות
		סה"כ	—	100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

השאלות

פרק ראשון (78 נקודות)

ענה על שש מהשאלות 1-7 (לכל שאלה — 13 נקודות).

1. דיני בכור

א. היו לפניו שתי המצוות "**לפדות את בנו ולעלות לרגל**" — איזו מן המצוות קודמת לאחרת?

כתוב את שתי הדעות, ובאר את הנימוק של כל אחת משתי הדעות. (8 נקודות)

ב. אדם שיש לו חמישה בנים מחמש נשים –

(1) כתוב את הפסוק שממנו למדו חכמים שאדם זה חייב לפדות את כל בניו, והסבר את הלימוד.

(2) מי מן הבנים הוא "הבכור לנחלה"? הוכח את דבריך מפסוק.

(5 נקודות)

2. חובות האב — להשיא את בתו וללמד את בנו אומנות

א. "... **וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים**" (ירמיהו, כ"ט, ו').

(1) הסבר את שאלת הגמרא על פסוק זה.

(2) על פי תשובת הגמרא, הסבר מה על האב לעשות כדי להשיא את בתו.

(5 נקודות)

ב. בגמרא מובאים שני פירושים לפסוק "**רְאֵה חיים עם אִשָּׁה אשר אהבת**" (קהלת, ט', ט')

המלמדים שאב חייב ללמד את בנו אומנות.

הסבר את שני הפירושים. בתשובתך באר את המילה "**חיים**" ואת המילה "**אישה**"

על פי כל אחד מן הפירושים. (8 נקודות)

/המשך בעמוד 3/

3. אבימי מכבד את אביו

א. "חמישה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד דמטאי התם".

כתוב בלשונך מובאה זו, והסבר מדוע הדגישה הגמרא שלאבימי היו חמישה בנים.

(5 נקודות)

ב. "יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער איסתייעא מילתיה ודרש אבימי מזמור לאסף".

(1) כתוב בלשונך את המשפט המודגש בקו.

(2) "איסתייעא מילתיה" — הסבר לפי שני הפירושים של רש"י [הערה: אין צורך לכתוב את תוכן הדרשה].

(8 נקודות)

4. כיבוד בן וכיבוד הורים

א. הגמרא מספרת על הורים שכיבדו את בנם, ובנם שאל את אביי מה עליו לעשות.

(1) כיצד כיבדו ההורים את הבן?

(2) מה ענה אביי לבן?

(5 נקודות)

ב. בגמרא מתוארים כמה מצבים שבהם הבן פָּטוּר מכיבוד הורים.

כתוב שני מצבים, והסבר את סיבת הפְּטוֹר בכל אחד מהם. (8 נקודות)

5. מפני שיבה תקום

א. "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן" — בברייתא שבגמרא מובאות שלוש דעות של תַּנָּאִים בנוגע לשאלה מפני מי צריך לקום.

(1) כתוב את שלוש הדעות של התַּנָּאִים, לפי מסקנת הגמרא.

(2) רבי יוחנן פסק הלכה כדעתו של אחד משלושת התַּנָּאִים.

כתוב מיהו התנא שרבי יוחנן פסק כדעתו.

(8 נקודות)

ב. "יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו. אטו ברשיעי עסקינן".

תרגם את שאלת הגמרא המודגשת בקו, והסבר אותה. (5 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

6. כבוד תלמיד חכם

א. "אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים".

(1) תרגם את המשפט.

(2) האם רב יוסף היה רבו המובהק של אביי? הוכח את תשובתך מדברי אביי בגמרא.

(6 נקודות)

ב. **(1)** הסבר את שאלת הגמרא "רכוב כמהלך דמי או לא". בתשובתך התייחס לדברי רש"י "דבתריה דידיה אזלינן והא קא יתיב".

(2) על סמך הסיפור על אביי שבסעיף א, האם לדעת אביי "רכוב כמהלך"? נמק את תשובתך.

(7 נקודות)

7. ייחוד

א. "אמר רב: מלקין על ייחוד ואין אוסרין על הייחוד" – הסבר את דברי רב. (4 נקודות)

ב. כתוב שני מצבים שבהם גבר ואישה שאינם קרובי משפחה שוהים לבד בחדר, ואף על פי כן "אין חוששין משום ייחוד". בתשובתך כתוב את הנימוק בכל אחד מן המצבים.

(9 נקודות)

/המשך בעמוד 5/

יש לענות על פרק שני <u>או</u> על פרק שלישי, לפי התכנים שלמדת.

פרק שני — בקיאות (ללומדים 8 דפי גמרא ורש"י)

(22 נקודות)

ענה על <u>שלוש</u> שאלות: על שאלה 8 (שאלת <u>חובה</u> — 8 נקודות),

ועל <u>שתיים</u> מהשאלות 9-11 (לכל שאלה — 7 נקודות).

ענה על <u>שאלה 8</u> — שאלת **חובה**.

8. <u>חיוב נשים במצוות עשה שהזמן גרמן</u>

א. **"... הַקְהֵל דמצוַות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות".**

מהי מצוַות הַקְהֵל, ומדוע היא מצוַות עשה שהזמן גרמא? (3 נקודות)

ב. **"ונקיש מזוזה לתלמוד תורה".**

הסבר מה חשבה הגמרא ללמוד מהיקש זה, ומדוע דחתה הגמרא אפשרות זו. (5 נקודות)

ענה על <u>שתיים</u> מהשאלות 9-11.

9. <u>שמיטה ויובל</u>

א. **"תניא רבי יוסי אומר גדול תלמוד שקדם... לשמיטים שישים ואחת".**

רבי יוסי מנה שישים ואחת שנה ממעמד הר סיני עד השמיטה הראשונה בארץ־ישראל.

הסבר את החישוב של רבי יוסי. (3 נקודות)

ב. **(1)** **"יובל מתחילתו הוא מְשַׁמֵּט".**

מה יובל "משמט"?

(2) **"שביעית אינה מְשַׁמֶּטֶת אלא בסופה"** (רש"י).

מה שביעית "משמטת"?

(4 נקודות)

/המשך בעמוד 6/

10. דינים הקשורים לבעלי אומנויות

א. **"כל שעסקיו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים".**

(1) מהו ההבדל בין איסור ייחוד לכל אדם ובין איסור ייחוד לאדם שעסקיו עם נשים?

(2) מדוע נקבע דין אחֵר לאדם שעסקיו עם נשים? בתשובתך היעזר ברש"י.

(4 נקודות)

ב. **"לא ילמד אדם את בנו... רועה וחנווני שאומנותן אומנות ליסטים".**

מדוע שני המקצועות האלה נחשבים ל"אומנות ליסטים"? הסבר. (3 נקודות)

11. שאלות קצרות

ענה על שניים משלושת הסעיפים א-ג (לכל סעיף — 3.5 נקודות).

א. **"רבי יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה".**

הסבר את דברי רבי יוחנן, וכְתוב את ההלכה הנובעת מדבריו.

ב. **"רבי שמעון בן אלעזר אומר מניין לזקן שלא יטריח ת"ל 'זקן ויראת' " ["... והדרת פני זקן ויראת מאלוקיך אני ה' "].**

הסבר את ההלכה שלמד רבי שמעון בן אלעזר, ואת דרך הלימוד מן הפסוק.

ג. **"כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא".**

הסבר כיצד למדו זאת מן הפסוק "והחוט המשולש לא במהרה ינתק".

בתשובתך כְתוב את משמעות המילים המודגשות בקו.

/המשך בעמוד 7/

יש לענות על פרק שני <u>או</u> על פרק שלישי, לפי התכנים שלמדת.

פרק שלישי — עיון (ללומדים 6.5 דפים בתוספת עיון במקורות)

(22 נקודות)

ענה על <u>שלוש</u> שאלות: על שאלה 12 (שאלת <u>חובה</u> — 8 נקודות),

ועל <u>שתיים</u> מהשאלות 13-15 (לכל שאלה — 7 נקודות).

ענה על <u>שאלה 12</u> — שאלת **חובה**.

12. <u>ברית מילה</u>

בעלי התוספות דנים בשאלה אם ברית מילה היא מצוות עשה שהזמן גרמא

או מצוות עשה שלא הזמן גרמא.

א. כתוב <u>שני</u> נימוקים לאפשרות שברית מילה היא מצוות עשה שהזמן גרמא. (5 נקודות)

ב. כתוב נימוק <u>אחד</u> לאפשרות שברית מילה היא מצוות עשה שלא הזמן גרמא. (3 נקודות)

/המשך בעמוד 8/

ענה על שתיים מהשאלות 13-15.

13. נשים לומדות תורה

א. כתוב את הפסוק שממנו למדו שאב אינו מצווה ללמד את בתו תורה, והסבר את דרך הלימוד. (2 נקודות)

ב. עיין בדברי הרב יעקב אריאל שלפניך, וענה על שני התת־סעיפים שאחריהם.

עצם הנחת היסוד של הפמיניזם – שיש לאישה מעמד מוערך כאישיות בזכות עצמה הוא נכון, והוא מובלט על רקע השינוי שהתחולל בדורות האחרונים עקב המהפכה התעשייתית. האישה אינה עוד עקרת בית בלבד. היא רוכשת השכלה, יש לה מקצוע. היא מסוגלת לפרנס את עצמה ולסייע בפרנסת הבית. תמורות אלו אובייקטיביות הן. תנאי החיים האובייקטיביים יצרו אותן. אין אנו יכולים להתעלם מהן. זהו שינוי חיצוני המחייב אותנו לשמר בתוכו את העקרונות הנצחיים של ההלכה בדבר מעמדה של האישה וצניעות היחסים בין נשים לגברים. ... לא יעלה על הדעת שאישה תימנע בימינו מרכישת דעת ומקצוע, ובמקביל לא יעלה על הדעת שאישה לא תרכוש רמה תורנית גבוהה ההולמת את רמת השכלתה הכללית, שהרי לא תהא כוהנת כפונדקית. ... לפיכך עלינו להפריד בין ביטויים וכינויים שמצינו כלפי נשים במקורותינו, המתייחסים למציאות החברתית שהייתה בימיהם ובין יחס ההלכה לאישה באופן עקרוני. הדוגמה הבולטת ביותר לכך היא לימוד תורה. אין ספק שמצוות תלמוד תורה בשלמותה המחייבת התמסרות ללא גבול להגות בתורה יומם ולילה – אינה מחייבת את האישה באופן עקרוני גם היום. עם זאת, האיסור ללמד תורה לנשים בגלל שעל ידי כך תיכנס בה עורמה (רמב"ם הל' תלמוד תורה א, יג), התייחס לסיטואציה שבה האישה הייתה מצויה בעיקר בין תנור לכיריים. אולם כשאישה רוכשת השכלה כללית ומקצועית, לא רק שאין לאסור עליה לימוד תורה בהתחשב בצורך, אדרבה כדי שאישיותה הדתית לא תיפגם, היא חייבת להרחיב את ידיעותיה התורניות במקביל לידיעותיה הכלליות.

(הרב יעקב אריאל, "מעמד האישה ביהדות", **הלכה בימינו**, עמ' 160, 166)

(1) הסבר מדוע בעבר קבעו חכמים שנשים לא ילמדו תורה, ומה שונה היום בתחום זה?

(2) מדוע היום נשים חייבות להרחיב את ידיעותיהן התורניות?

(5 נקודות)

/המשך בעמוד 9/

14. שכירים ומוסר עבודה

א. בעלי אומנויות אינם מפסיקים מלאכתם כדי לעמוד מפני תלמידי חכמים.

מדוע בעלי אומנויות מפסיקים מלאכתם ומקבלים את פניהם של מביאי הביכורים?

כתוב שתי סיבות. (4 נקודות)

ב. עיין בדברי הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

נאמנות ומסירות של הפועֵל בעבודת בעל הבית.

הפועל חייב להכיר את עצמו משועבד בזמן שכירותו ובכוחותיו הפיזיים והמדעיים לעבודת בעל הבית שנשכר לה... והלכה פסוקה היא זו: אומנים העובדים בשל אחרים אינם רשאים לעמוד מפני זקן או תלמיד חכם (כמצוות הכתוב: 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן') כדי שלא יפסיקו עבודת בעל הבית (קידושין ל"ג, יור"ד סי' רמ"ד סעיף ה'), וכשם שהפועל צריך לדייק בנאמנות ודייקנות גמורה על זמן עבודתו – כן הוא צריך להתמסר בכל כוחותיו לעבודתו. וכן כתב הרמב"ם: אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום, ולא יהיה מרעיב ומסגף עצמו ומאכיל מזונותיו לבניו, מפני גזל מלאכתו של בעל הבית: שהרי תשש כוחו ותיחלש דעתו ולא יעשה המלאכה בכוח. כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית וייבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה; אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן, שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה. וכן חייב לעבוד בכל כוחו...

(הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, **שו"ת משפטי עוזיאל**, כרך ד', חושן משפט סימן מ"ב)

במשפט המודגש בקו ציין הרב עוזיאל שתי חובות של פועל שכיר — הקפדה על זמן העבודה ועל מסירות לעבודה.

כתוב הלכה אחת הנובעת מכל אחת מן החובות האלה (סך הכול — שתי הלכות).

(3 נקודות)

/המשך בעמוד 10/

15. שאלות קצרות

ענה על שניים משלושת הסעיפים א-ג (לכל סעיף — 3.5 נקודות).

א. **"רבי יוחנן אמר ריחיים בצווארו ויעסוק בתורה".**

הסבר את דברי רבי יוחנן, וכְתוב את ההלכה הנובעת מדבריו.

ב. **"רבי שמעון בן אלעזר אומר מניין לזקן שלא יטריח ת"ל 'זקן ויראת' " ["... והדרת פני זקן ויראת מאלוקיך אני ה' "].**

הסבר את ההלכה שלמד רבי שמעון בן אלעזר, ואת דרך הלימוד מן הפסוק.

ג. **"... הַקְהֵל דמצוַות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות".**

מהי מצוַות הַקְהֵל, ומדוע היא מצוַות עשה שהזמן גרמא?

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך

נספח — חוברת דפים ממסכת קידושין

הנחיות לנבחן

בחוברת שלפניך דפי גמרא מתוך תכנית הלימודים.

בדפים אלה מובאות הסוגיות שבהן עוסקות השאלות במבחן.

מפתח הדפים בחוברת:

עמודים 3-13	—	דף כט, ע"א — דף לד, ע"א
עמוד 14	—	דף מ, ע"ב
עמודים 16-18	—	דף פ, ע"ב — דף פא, ע"ב
עמוד 19	—	דף פב, ע"א

האשה נקנית פרק ראשון קידושין כט.

עד שימשוך. כשור: **ויחזיק.** כגנב: **משכו.** הדיוט [6]מחפץ של הקדש מיד הגזבר במתנה: **ולא הספיק לפדותו.** כלומר לתת דמיו לגזבר: **נותן מאתים.** דכי מייקר ברשות הקדש מייקר הוא ולא נתן המעות: **לא יהא כח הדיוט כו'.** שאם משכו מיד הדיוט יצאם כל מעותיו דקנאו במשיכה וברשותו הוא דזל: **פדאו.** נתן את המעות: **מתני' כל מצות האב כו'.** כגמ' מפרש לכולה מתני': **שהזמן גרמא.** שהזמן גורם [6]לה שתבא: **חוץ מכל תקיף.** פאת הראש: **וכל תשמיש.** פאת זקן: **וכל תשמא.** דכהנים: **גמ' אי נימא דמיחייב ברא למיעבד לאבא.** והכי משמע כל מצות שהבן מצווה על אביו נשים פטורות בתמיה: **אינו אומו ואביו הירגו הרי כאן שנים.** לנשים הוא אומר: **המוצות (עליו) על האב.** כגון הנך דמפרש בברייתא ללמדו תורה ולמולו ולפדותו בה' סלעים אם בכור הוא ולהשיאו אשה [6]וכולה יליף וחזיל מקראי: **אף להשיאו בנכרי.** שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתבן אם אין יודע לשוט: **ליסטות ס"ד.** והלא יש בו ולא למדו כלום: **כאילו מלמדו ליסטות.** דכיון דאין לו אומנות ויתפסר לאמו יצא בפרסת דרכים ולסטים את הבריות: [7]**כאשר נוה אוהו.** ולא את שרה: **מיחייב איהו.** כשיגדל: **אשכחן מיד.** לאברהם נאמר כן: **אינו אלא לשון זירוז.** שיהא מהיר וחריז בדבר ועוסק מיד ונוהג לדורות: **תיפדה תפדה כו'.** כלומר קרי ביה [8]תפדה: **ואיהי מגלן דלא מיפקדא.** איהי אמו מגין שאינה מצווה לפדות את בנה דכיון דמצות עשה שלא הזמן גרמא הוא בני קרא למעוטה: **לפדות את עצמו.** כשהוא בכור ולא פדאו אביו: **ואיהי מגלן דלא מיחייבה.** נהי דאביה אינו מצווה לפדותה דכתיב בכור בניך אימא איהי תפדה נפשה לכשתגדל דהא קרינן ביה תפדה אלמא מצוה אבא ונמי רמיא והך מצות עשה שאין הזמן גרמא היא: **כל שאתריס כו'.** הא: **הוא לפדות.** שלא פדאו אביו כל דכתיב [5]ועדל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה איהי מגלן דלא מיחייבא דכתיב [3]כאשר צוה אותו אלהים [2]אותו ולא אותה אשכחן מיד לדורות מגלן תנא דבי ר' ישמעאל כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות זירוז דכתיב [6]וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו מיד ולדורות דכתיב [7]מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם: לפדותו: מגלן דכתיב [8]כל בכור בניך תפדה [9]והיכא דלא פרקיה אבוה מיחייב איהו [10]למפרקיה דכתיב [9]פדה[10] תפדה ואיהי מגלן דלא מיפקדה דכתיב תיפדה תפדה כל שמצווה לפדות את עצמו מצווה לפדות את אחרים וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו [2]אינו מצווה לפדות אחרים ואיהי מגלן דלא מיחייבא למיפרק נפשה דכתיב תפדה תיפדה כל שאחרים מצווים לפדותו מצווה לפדות את עצמו וכל שאין אחרים מצווים לפדותו אין מצווה לפדות את עצמו ומנין שאין אחרים מצווין לפדותה דאמר קרא כל בכור בניך תפדה [2]בניך ולא בנותיך [10]תנו רבנן [5]הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר בנו קודמו שזה מצותו על אביו וזה מצות בנו עליו אמר רבי ירמיה הכל מודין כל דמשמע בניך ולא בנותיך ים לומר דס"ד בכור בניך אב חייב לפדות ולא נקנה אבל הנקנה תפדה עצמה להכי איצטריך להאי קרא: **ואזיל**

משכו במאתים **ולא הספיק** וכו' נותן מאתים ס"ט **לא יהא כח** הדיוט חמור מהקדש. וא"ת מיפוק ליה מטעם דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט וכיון דמשכו במאתים אינו יכול לחזור[א] בו וי"ל כיון דנטעות היה כמו הכא אלא היה סבור שישתנה השער לא הוי כמסירה להדיוט וקשה דאמר בפרק יש נוחלין (ב"ב דף קלג.) גבי בנו של יוסף בן יועזר דאשכח מרגניתא אמרה ליה דביתהו זיל מוכיה לגזבר להקדש ולא תשיאת את דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט ואמאי הא שומא בטעות הוא אם יאמר לתתה פחותה משויה וי"ל בדבר שאין שומתו ידועה כגון מרגניתא[ב] גומר בדעתו אפי' תשווה יותר שהרי כמו כן מסופק שמא שוה פחות אי"ל דהתם כששם אותה בפחות משויה מתכוין לותר להקדש א"כ שייך לומר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט הכא לא נתכוין לותר כלל כשמשכו במאתים שכך היה שוה באותה שעה ולא שייך אמירתו לגבוה כמסירה להדיוט[ב] (ב"ב): **אתו** הדיוט לאו במי שפרע קאי. וכיון דהדיוט אינו יכול לחזור בו אלא מי שפרע היכא דיהיב לו דמי כמו כן הקדש לא יחזור בו וקשה דאמר פרק הנזקין (גיטין ד' נב.[ג]) דיתמי הרי הן כהקדש ולא מיקנו אלא בכספים (ב) דקא יהיב דמי ליתמי אפילו וחל א[ג]אין לוקח יכול לחזור בו אייקור יתמי יכלו לחזור בהם אלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש ואמאי והא בהדיוט נמי איכא דמי שפרע[ג] וי"ל דלא דמי דהתם גבי יתמי מדאוריתא דינם כהדיוט וא"כ אינם [ג]קונים אלא משיכה אלא שייפו חכמים כחם [ג]לעשות כהקדש שיהו קונים בכסף הילך במקום הפסדם של יתומים אוקימנא [ד]אדעת אע"ג דהדיוט קאי במי שפרע כדי שלא יהיה כח הדיוט מרוחה משלהן ולא יבואו לידי הפסד ע"י תקנת חכמים כי לולי התקנה היו חוזרים בהם אפי' קבלו המעות[ד] כיון שלא משך אבל הקדש דמדאורייתא הוא דמקני בכספא אבל רבנן תקנו משיכה להרויחן שלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש וכיון דהדיוט אינו יכול לחזור בו אלא א"כ מקבל עליו מי שפרע נוקמיה אדעתיה בכסף ולא יוכל הקדש לחזור בו כלל כיון שקיבל הכסף: **אותו** ולא אותה. וא"ת למ"ל קרא תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא הוא שימול בשמיני לילדתו ונשים פטורות וי"ל כיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק לאו זמן גרמא הוא[ה] וא"ת אכתי מ"מ שהזמן גרמא הוא דאין מלין אלא ביום כדאיתא בפרק הערל (יבמות דף עב.) וי"ל דאתיא מ"מ דהתם דמילה אלא בזמנה נוהגת בין ביום בין בלילה: **ואיהי מגא לן דלא מיחייבה למיפרק נפשה דכתיב תפדה תיפדה.** ואם תאמר תיפוק ליה משום דכתיב כל בכור בניך תפדה

עד שימשוך ויחזיק [6]אמשכו במנה ולא הספיק לפדותו עד שעמד במאתים נותן מאתים מאי טעמא[ב] ונתן הכסף [1]וקם לו משכו במאתים ולא הספיק לפדותו עד שעמד במנה נותן מאתים מאי טעמא [ב]לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש פדאו במאתים ולא הספיק למושכו עד שעמד במנה נותן מאתים מאי טעמא ונתן הכסף וקם לו פדאו במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים מה שפדה פדוי ואין נותן אלא מנה אמאי ה"נ נימא לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש אטו הדיוט לאו במי שפרע קאי[ב]: **מתני'** כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מצות האב על הבן אחד אנשים ואחד נשים חייבין [ב]וכל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין [2]וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין [7]חוץ מבל תקיף[ד] ובל תשחית[ד] ובל תטמא למתים[ד]: **גמ'** מאי כל מצות הבן על האב אילימא כל מצות דמיחייב ברא למיעבד לאבא נשים פטורות **והתניא** [ב]איש אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר איש אמו ואביו תיראו [ה]הרי כאן שנים אמר רב יהודה ה"ק כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו אנשים חייבין ונשים פטורות תנינא להא דת"ר [ו]האב חייב בבנו למולו [ו]ולפדותו [ו]וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות[ב] וי"א אף להשיטו [ו]במים רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות: למולו מנלן דכתיב [3]וימל אברהם את יצחק בנו [ה]והיכא דלא מהליה אבוה מיחייבי בי דינא למימהליה דכתיב [4]המול לכם כל זכר [ו]והיכא דלא [ה]מהליה בי דינא מיחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב [5]ועדל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה איהי מגלן דלא מיחייבא דכתיב [3]כאשר צוה אותו אלהים [2]אותו ולא אותה אשכחן מיד לדורות מגלן תנא דבי ר' ישמעאל כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות זירוז דכתיב [6]וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו מיד ולדורות דכתיב [7]מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם: לפדותו: מגלן דכתיב [8]כל בכור בניך תפדה [9]והיכא דלא פרקיה אבוה מיחייב איהו [10]למפרקיה דכתיב [9]פדה[10] תפדה ואיהי מגלן דלא מיפקדה דכתיב תיפדה תפדה כל שמצווה לפדות את עצמו מצווה לפדות את אחרים וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו [2]אינו מצווה לפדות אחרים ואיהי מגלן דלא מיחייבא למיפרק נפשה דכתיב תפדה תיפדה כל שאחרים מצווים לפדותו מצווה לפדות את עצמו וכל שאין אחרים מצווים לפדותו אין מצווה לפדות את עצמו ומנין שאין אחרים מצווין לפדותה דאמר קרא כל בכור בניך תפדה [2]בניך ולא בנותיך [10]תנו רבנן [5]הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם לבנו רבי יהודה אומר בנו קודמו שזה מצותו על אביו וזה מצות בנו עליו אמר רבי ירמיה הכל מודין כל

מסורת הש"ס

א) מעבר שני פ"ד מ"ו תוספתא דערכין פ"ד ה"ב, ב) [ע' תוס' שבת קכא. ד"ה ומתן], ג) גיטין נב., ד) [ב"מ מד ע"ב], ה) תוספתא דסוטה פ"ב ה"ח [בראש כ: שבת סב. עירובין מ. מגילה ד. ר"ה ב. מנחות מג. וע"ע תוספתא דקידושין פ"ה ה"ח], ו) [ויקרא יט, כז], ז) [שם], ח) [שם כא, ז], ט) [לקמן ל:], י) תוספתא דקידושין פ"א ה"ח מכילתא סוף פ' בא [לקמן ל:], כ) [לקמן פב ע"א ע"ב], ל) [בכא"ר: בעמר. וכדלקמן ל ע"ב], מ) [בדפו"ר: מהלוה], נ) [בכא"ר: למיפרק נפשיה], ס) [ר"פדה" ליתא בכא"ר. ובדפו"ר מיפדה. וכ"ה בר"ש וכעי"ז בר"ר ורמ"ם. ועיין רש"ל, רש"ש, ובר"ש מדעמ"ק], ע) בכורות מט: (תוספתא דבכורות פ"ב) [ע' תוס' בכורות פ"ו ה"ג], פ) [בר"ש שבר"ף: לתפק], צ) [בר"ש שבר"ף: לתוהה], ק) [ע"ל וכולהו. (רש"ל)], ר) [ע"ל אחר ד"ה מחייב], ש) [עי' תוס' לעיל ט ע"ב ד"ה והלכתא], ת) [וע"ע תוס' ב"ב קלג: ד"ה ולא], א) [שם ד"ה יהבי], ב) [יש להוסיף מהס. (ר"ש מדעמו)], ג) [כתוס' הרא"ש: לעשותם], ד) [בדפו"ר: מיעים].

תורה אור השלם

1. וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמְקֻדָּשׁ אִתּוֹ וְסָף חֲמִשִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ: ויקרא כז יט
2. אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא יט ג
3. וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים:

בראשית כא ד

4. זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר: בראשית יז י
5. וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפָר: בראשית יז יד
6. וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

דברים ג כח

7. אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם: במדבר טו כג
8. וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כָּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: שמות לד כ
9. כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה לָךְ אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: במדבר יח טו

מוסף רש"י

מאי טעמא ונתן הכסף וקם לו. אין הקדש נקנה במשיכה דמתני' ביה ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו ואין שטר ומזקה קונין קרקעותיו ולא משיכה אם המטלטלין (לקמן נד:). שהזמן גרמא. לפיכך שעתא דלא ממיין בה (לקמן לד.). וכל מצות לא תעשה וכו' ואחד הנשים חייבים. דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (ברכות כ.). דמחייב ברא למיעבד לאבא. כגון כנוד ומוהל (לקמן ל.). שזה מצותו על אביו וזה מצות בנו עליו. מלות פדיונו של בן זה היתה על אביו שמא ומלות בנו עליו (בכורות מט.).

עין משפט נר מצוה

דש א מיי' פ"ז מהל' ערכין הל"ב:

שה ב ג ד מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל"ה ג:

שו ה מיי' פ"ו מהל' ממרים הל"י סמג עשין קטז טוש"ע יו"ד סי' רמ סעי' יז:

שז ו מיי' פ"ח וש"ע מהל' מילה הל"ח סמג עשין כח טוש"ע יו"ד סי' רס:

שח ז מיי' פ"ח מהל' בכורים הל"ח סמג עשין קמד טוש"ע יו"ד סי' שה סעי' ח:

שט ח מיי' פ"ח מהל' מ"א הל"ח סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' ח:

שי ט י מיי' פ"ח מהל' מילה הל"ח ג סמג עשין כח טוש"ע יו"ד סי' רס:

שיא כ טוש"ע שם בהגה"ה:

שיב ל מיי' פ"ח מהל' בכורים הל"ב סמג עשין קמד טוש"ע יו"ד סי' שה סעי' טו:

שיג מ מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:

שיד נ מיי' שם הל"ח טוש"ע שם ס"ח:

שטו ס מיי' שם הל"ב טוש"ע שם סעי' טו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מיפדה וכו' קרי ביה תִּפְדֶּה: (ב) הגה' ד"ה אמו וכו' בכספים דהיכא דקא יהיב:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) תוס' ד"ה אמו כו' דקא יהיב דמי ליתמי אפילו חל אין כו'. וצע"ל למתוק מלא אין ע"פ הסוגיא דגיטין יעוש"ה ודו"ק:

מוסף תוספות

א. אפילו לא משכו נמי כיון שאמר לפדותו במאתים. תוס' ב"ב קלג: ב. כי לא אמר לקנות רק שוה בשוה. שם. ג. בתוס' גיטין דף נב. מקשה בב"א. גבי הקדש כה"ג אינו יכול לחזור כיון דאיכא מי שפרע בהדיוט. ד. ולא קיימי אפי' במי שפרע. שם. ה. כמו פדיון הבן דאין זמנו אלא [מן]שלשים, וקרי ליה לקמן בפרקין (לד.) מ"ע שלא הזמן גרמא. תוס' הרא"ש.

תוס' ר"י הזקן

עד שימשוך. המטלטלין ויחזיק בקרקע. משכו. חפץ של הקדש שהגזבר מכרה. לפדותו. ליתן המעות. ונתן הכסף. גבי הקדש כתיב שאין אדם קונה מן הקדש אלא בכסף. משכו במאתים. איכא מאן דמפרש שלא דבר כלום אלא ששאל לגזבר בכמה כסף תתן לי זה החפץ ואמר לו הגזבר במאתים ועמד ומשכו. אבל אם אמר לו מאתים אתן לך אינו יכול לחזור בו אע"פ שלא משך, דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. והעיקר דלא אמרינן אמירתו לגבוה וכו' אלא במה שהוא נותן לגבוה כגון שור זה עולה כדאמרינן כיצד אמירתו לגבוה וכו', אבל מה שהוא אומר ליתן לא שייך ביה אמירתו לגבוה שהרי לא אמר שהוא נותן אלא יתן, ואיכא מ"ד אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט שהרי אצטריך למשכו, דהא אפילו אין המעות בידו נתחייב בהן. משום הכי נקט פדאו במאתים לסברא דילן להודיע שנתן המעות ולסברא אחרינא להודיע שהמעות כרשותו ונתנם, וה"ה אפילו לא נתנם אם הם תחת ידו דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ולפירושא קמא משום סיפא נקט ליה כשהוקר דדוקא כשנתן מעות אין הגזבר חוזר אבל לא נתן מעות חוזר. הכא נמי נימא. דהא לעיל אע"ג דאין קנין הקדש כמשיכה אמרינן לתועלת הקדש דקנה, הכא נמי אע"ג דקנין הקדש בכספא. לתועלת הקדש נימא דלא קנה משום לא יהא כח הדיוט. אלא. כלומר וכי הדיוט רשאי לחזור בו והא אם יחזור בו ויקבל עליו מי שפרע, הילכך גזבר לא יחזור בו וקנה הפודה שהרי תורה זכתה לו שיקנה בכספא, ומהדיוט נמי קנה כל כך שאם רוצה לחזור יקבל עליו מי שפרע. אבל לאו לחומרא דכל היכא דאיכא מי שפרע לדהיוט לא יחזור כו גזבר, דתנן בשקלים פ"ד ומתניא בפרק הזהב [ב"מ מז. ב] המקבל עליו לספק סלתות מד' סאין בסלע ועמדו שלש סאין בסלע יספק מארבע לספק ג' סאין בסלע והחלו ועמדו מארבע נותן מארבע שיד הקדש על העליונה, ואע"ג דבהדיוט איכא מי שפרע אם יחזור בו הלוקח. וזה ראיה דבבא קמייתא דאמרינן קנה דוקא כשלא החל אבל אם החל חוזר בו הגזבר ואינו מקבל עליו מי שפרע שיפה כח הקדש מכח הדיוט, אבל כשקנה הדיוט מגזבר ונתן כסף אע"פ שהוקר קנה שהתורה אמרה שיקנו ההקדש בכספא. נשים פטורות. וכי הבת פטורה מכבוד אב ואם. שנים. שהזהיר הבן והבת. תנינא. תנן במתני' מה ששנו בברייתא. לסטות. שמתוך שאין לו אומנות נגורם לו להיות מלסטם את הבריות. לכם. דבים משמע והיינו ב"ד. אשר לא ימול ונכרתה. אלמא הוא מצווה. תפדה. קרי ביה תפדה דלא מחייבא לפדות את בנה דלא מפקדא בפרקונה דידה.

דפי הגמרא הם ממהדורת וגשל, באדיבות הוצאת וגשל. כל הזכויות שמורות.

כט: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

ואזיל בהן וטריף להו משעבדי. כלומר בבני חרי פריק ליה לבריה שאם היה פודה עצמו בבני חרי לא היה פודה בנו ממשעבדי דמיירי שנשתעבדו קודם שנולד הבן ולכך מקדיש פדיון בנו ואין כאן אוגאה ללקוחות דמצות בנו עליו יותר ממצות [ז]גופו כפ"ה וק' דאדרבה יש אוגאה ללקוחות דמצות גופו עדיף ואומרו (ג) פדה את עצמך בתחלה ואם יאמר אפדה את עצמי ממשעבדי יאמרו אין נפדעין מנכסים משועבדים במקום בני חרי[ח] ואפי' פדה בנו בכור מבני חרי יאמרו לכהן הנתנו לך מקוס לגבות ממנו אותם ממש בני חורין ולכך פירש ר"י דמיירי כגון דאיכא חמש משועבדי' מילתא שעשאן אפותיקי לכהן בעבור יעקב בנו ואח"כ מכרה ושוב גדל יעקב והיה לו בן ועמד הוא ובנו לפדות ואין להם אלא ה' סלעים מבני חרי [ט]ור' יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה בכתובה בשטר דמי והיו לו אפותקאות בשטר לכהן קודם ולכך גובה מהן אע"פ שיש בני חרי ליעקב לפי שמלוה על נכסי אביו יותר מעל נכסי עצמו דחוב האב על נכסי האב ולא על נכסי הבן ואינם יכולים לומר הנתנו לך מקוס בנכסי יעקב שאין עליו לשלם חוב של אביו ומנכסיו אין לו כלום וכן משמע הלשון דקתני שזה מלוה על אביו[א]: **הא** לן והא להו. פי' בקונטרס בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין לרבי הבית מוטל עליהם גושא אשה דהוה ליה בלא הרהור ואח"כ לומד תורה הא להו לבני א"י הלומדים במקומם אם גושא אשה יהו כל לרבי הבית מוטלין עליו וינטלוהו וקשה לר"ת דמשמע דקאמר שמואל דגושא אשה תחלה כדי להיות בלא הרהור ומוקי לה למילתיה בבני בבל א"כ אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומן ועוד קשה אחר שגושא אשה היאך יצא חוץ למקומו ללמוד והלא הוא לריך לחזור אחר מזונות אשתו ובניו ובפ"ק דגיטין (דף ו:) אשכחן דשלח רבי אביתר בני אדם הבאים משם לכאן הם מקיימין בעצמן ויתנו את הילד בזונה ואת הילדה מכרו ביין [ז]פירוש שלריכין בניו ובנותיו להתמשכן בעבור מזונותיהן משמע שאין עושים יפה שהולכים ללמוד חוץ למקומן על כן נראה לר"ת שיפסק דר' יוחנן דאמר ריחיים בצואר ויעסוק בתורה לבני בבל דיבר שאינו יכול להניח אשתו וילך וילמוד תורה[ב] ועוד שהם [ד]עניים[ג] ושמואל דאמר גושא אשה תחלה לבני א"י אמר שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים[ד] ועוד לו שגושא אשה וילמוד תורה בטהרה ומיהו פעמים שגם בני א"י היו יוצאים חוץ למקומם לבבל ללמוד תורה אלא רובם היו לומדים במקומם ואין תימה אם שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י שהיו לפניו תלמידים מבני א"י שהיה מדבר להם ור' יוחנן אע"פ שהיה מא"י היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל וכן מלינו בפ"ק דשבת (דף ט:) גבי מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול

כל היכא דליכא אלא חמש סלעים [א]הוא קודם לבנו מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא כי פליגי היכא דאיכא חמש משועבדים וחמש בני חורין [ב]ר' יהודה סבר [ג]מלוה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דמיא בהני חמש פריק לבריה ואזיל כהן [ד]וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה ורבנן סברי מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דמיא והילכך מצוה דגופיה עדיף [ה]ת"ר לפדות את בנו ולעלות לרגל [ו]פודה את בנו ואחר כך עולה לרגל ר' יהודה אומר עולה לרגל ואח"כ פודה את בנו [ז]שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת בשלמא לר' יהודה כדקאמר טעמא אלא רבנן מאי טעמייהו דאמר קרא [ח]כל בכור בניך תפדה והדר לא יראו פני ריקם [ט]ת"ר מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים [י]שחייב לפדות כולן ת"ל כל בכור בניך תפדה פשיטא בפטר רחם תלא רחמנא[יא] מהו דתימא נילף בכור בכור[יב] מנחלה מה להלן ראשית אונו[יג] אף כאן ראשית אונו קמ"ל: ללמדו תורה: מגלן דכתיב [יא]ולמדתם אותם את בניכם והיכא דלא אגמריה אבוה [יב]מיחייב איהו למיגמר נפשיה דכתיב[יג] ולמדתם איהי מנלן דלא מיחייבא דכתיב ולימדתם ולמדתם [יד]כל שמצווה ללמוד מצווה ללמד וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד ואיהי מנלן [טו]דלא מיחייבה למילף נפשה דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו ומנין [יז]שאין אחרים מצווין ללמדה דאמר קרא ולמדתם אותם את [יח]בניכם ולא בנותיכם ת"ר [יט]הוא ללמוד ובנו ללמוד [כ]הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר [כא]אם בנו זריז [כב]וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מיחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפא מינך תוב את דאיזיל אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עיילי בתרין אפי' ביממא הוו מיתזקי אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא אפשר דמתרחיש ניסא [כג]על בת בההוא בי רבנן אידמי ליה כתנינא דשבעה רישוותיה כל כריעה דכרע נתר חד רישיה אמר להו למחר אי [כד]לא איתרחיש ניסא סכינתין [כה]ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה [כו]אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה [כז]ולא פליגי הא לן והא להו: משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פרים סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדדינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת רב הונא לטעמיה דאמר [כח]בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה סלקא דעתך אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון [כט]שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפח עצמותיו אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה

עין משפט נר מצוה

שמז א מיי' פי"ח מהלכות נחלות ג מצוה עשין קמד טוש"ע יו"ד סימן שה סעיף טו:

שיז ב מיי' שם הל"ד:

שיח ג מיי' שם הל' כא טוש"ע שם סעי' יז:

שיט ד מיי' פ"ח מהל' ת"ת הל"ג מצוה עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' ח:

שכ ה ו ז מיי' שם הל' ט מצוה שם טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ו סג"ל:

שבא ח ט מיי' שם הל"ד טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' ג:

שכב י מיי' שם הל"ה מצוה שם טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ג:

שכג כ מיי' פט"ו מהל' אישות הל"ג מצוה עשין מט טוש"ע אה"ע סי' ל סעי' ג:

מוסף רש"י

מלוה הכתוב בתורה. כגון פדיון הבן ה' סלעים דאי ליה דאמנגא לכהן (בכורות מח:). **בהני חמש** פריק לבריה. דאי יהיב בני חורין מעות פדיון דידיה הו לא מיפרק בני דשמא שיעבוד הלקוחות קדם לגיות בני (בכורות מט:). **ואזיל כהן וטרף לחמש משועבדים לדידיה.** חמש סלעים דידיה אזיל כהן וטריף ממשעבדי שהרי שיעבודו של כהן קדם והיינו דקאמר שמלוה על אביו לומר שמאביו נשתעבדו אותן נכסים לכהן (שם). **לאו כתובה בשטר דמיא.** ואי יהיב בני חורין מעות בשביל פדיון בנו הו לא מיפריק אינו דכהן לא מצי טריף לקוחות (שם). **פטר רחם.** שפתח את הרחם תחילה כמו פוטר מים ולשון מדון וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים (שמות ג ב). **אפילו ביממא הוו מיתזקי.** מלאין בו מזיקין (לקמן לט:).

תוס' ר"י הזקן

כל שאחרים. שהאב מצווה לפדיותו. חמש משועבדים. ששעבד יעקב •אחר שנולד ראובן ריש ביד ראובן סלעים בני חורין לפדות חנוך. לפדות [וכו'] ולעלות. כלומר ואין בידו כדאי לזה ולזה ששתי מצות אלו צריכים הוצאה. לפדות צריך חמש סלעים לכהן ולעלות צריך מעות להוצאת הדרך. עולה לרגל. במעות שבידו וכשתמצא ידו יפדה בנו מפני שהיא מצוה שאינה עוברת. והלכה כרבנן והכיא זה דר"ם במתנות שבגבולין פי"א (מהלי בכורים ה"ד). אבל בשאר מצות מודו ריה לר' יהודה דטעמא דאמר. ושמעינן מיהא דבשאר מילי עביד מצוה עוברת בדרישא לדברי הכל. וביארנו זה במועד קטן פ"ק בתכלית

מסורת הש"ס

א) ל"ע בבכורות מח. דס"ל לר"י התם מיפסל [ע"ש בתוס' ד"ה ודכ"ע וכו' תמצא יפוב נכון על קושית [שם], ב) [לעיל יג: וש"נ], ג) [עי' תוס' שבועות ד: ד"ה בכל], ד) תוספתא דבכורות פ"ו ה"א [ע"ש], ה) גרסות כז., ו) מכילתא פוף פ' בא, ז) [שמות יג, ג], ח) [דברים כא, יח], ט) [שם שם יז], י) [עי' ב"ב כא ע"ב], כ) [לקמן ל.], ל) תוספתא דבכורות פ"ו ה"ג, מ) ס"ל וממולח וגו' ע"י ומוגלח, נ) [בכת"י נוסף: לא אשכח מינס דיהיב ליה תוספתא], ס) [בכת"י: לי לא לאתרמיס לי ניסא], ע) תוספתא שם ע"ש, פ) מנחות קו., צ) ב"ב קמז, בכורות ה: מד. שבת ע: ביצה ה. יד: תענית ד: סוכה לו. מח. יומא כא: ב"מ קז., ק) [נדפו"ר: שהגיעו], ר) [ל"ל ללמד. רש"ש. ודלא הבנ"מז], ש) [ברש"י שבר"ף נוסף: יומר], ת) [נדפו"ר נוסף: שמצוה על אביו דמצות ל"ל ומצות. רש"ל] בנו עליו], א) [גיטין מח ע"ב], ב) [ע' תוס' שבועות ד: ד"ה בכל], ג) [יומא ל], ד) [לקמן מט ע"ב], ה) [דף מ ע"ב],

---

תורה אור השלם

1. ופטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם: שמות לד כ
2. ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: דברים יא יט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ככתובה וכו' למין זה אוגאה לקרוקות שהרי: (ב) ד"ה אלא מיחייבה וכו' ולמדתם את בניכם קרי ביה ולמדתם וכו' ללמוד אחרים הס"ד ואח"כ מ"ה הוא אמר: (ג) תוס' ד"ה ואזיל וכו' ואיתמרו לו פדה וכו' ואמרו לו אין:

מוסף תוספות

א. בתוס' הרא"ש איתא ובהא ניחא נמי דקאמר ר' יהודה בנו קודמו שמצוותו על אביו והא אמרינן דלכו"ע מצוה דגופיה עדיפא אלא ודאי ה"פ שמצותו על אביו ויכול הכהן לגבות פדיון עצמו מנכסים ששיעבד אביו. ועי' מהרש"א על רש"י ד"ה ככתובין. ב. מההיא דרבי אביתר. ריטב"א. ג. ומכיון שנשא אשה אינם יכולים ללמוד בעיים מפני שצריכין לטרוח אחר פרנסתן. שם. (עי' מהרש"א.) ד. ריש לתם ספק ללמוד אחר שנשאו ולא היו צריכין לטרוח בחר מזונם. שם.

דביאורה). **ואם אי אפשר.** שיצרו מתגבר עליו. הא לן. פי' בני בבל שהולכים חוץ לעיר הכית מוטלין עליהם הילכך ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה, אבל בני ארץ ישראל שלומדים תורה במקומם אם ישאו אשה תחלה צרכי הבית מוטלים עליהם ונתבטל. ומסתברא דהכי פירושא, הא לן שיצרנו מתגבר עלינו, הא להו שמתוך שהם חפצים בתורה אין יצרם מתגבר עליהם. והשתא לא פליגי שמואל ור' יוחנן עם הברייתא. וכן נראה מפי' הר"ם פ"א [מהל' ת"ת ה"ה].

• אולי צ"ל ששעבד יעקב קודם שנולד ראובן ויש ביד יעקב ה' סלעים לפדות ראובן בנו. ועי' בתוס' ד"ה ואזיל מש"כ בש"כ בדם ר"י.

האשה נקנית פרק ראשון קידושין ל.

הוה אמינא לשטן גירא בעינך א"ל רבא לר' נתן בר אמי אדידך על צוארי דבריך משיתסר ועד עשרים ותרתי ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה כתנאי [1]חנוך לנער על פי דרכו ר' יהודה ורבי נחמיה חד אמר משיתסר ועד עשרים ותרתין וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה: עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלימדו אבי אביו מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות מיתיבי למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה כזבולון בן דן ולא כזבולון בן דן כזבולון בן דן שלמדו אבי אביו ולא כזבולון בן דן דאילו התם [2]מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות ואילו הכא מקרא לבד ואבי אביו מי מיחייב והתניא [2]ולמדתם אותם את בניכם ולא בני בניכם ומה אני מקיים [3]והודעתם לבניך ולבני בניך לומר לך שכל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולמדתם אותם את בניכם אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין [2]ת"ל והודעתם לבניך ולבני בניך א"כ מה ת"ל בניכם בניכם [3]ולא בנותיכם [4]אמר ריב"ל כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב רבי חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי [5]כנישתא א"ל מאי כולי האי א"ל מי זוטר מאי דכתיב והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מכאן ואילך רבי חייא בר אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לינוקא ומוספיה רבה בר רב הונא לא טעים אומצא עד דמייתי לינוקא לבית מדרשא אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא מאי דכתיב [4]ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם [6]לעולם [7]ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי יודע כמה חיי [7]לא צריכא ליומי לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה שהיו אומרים וא"ו [5]דגחון חציין של אותיות של ס"ת [6]דרש דרש חציין של תיבות [7]והתגלח [8]של פסוקים [8]כרסמנה חזיר מיער עי"ן דיער חציין של תהלים [9]והוא רחום יכפר עון חציו דפסוקים בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל [10]ניתי ס"ת ואימנינהו מי לא אמר רבה בר בר חנה [11]לא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום א"ל אינהו בקיאי בחסירות ויתרות אנן לא בקיאינן בעי רב יוסף והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל אביי פסוקי מיהא ליתו לימנוי' בפסוקי נמי לא בקיאינן [11]דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי [10]ואמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן תנו רבנן [9]חמשת[12] אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הוו פסוקי ס"ת יתר עליו תהלים שמונה חסר [א] ממנו דברי הימים שמונה [13]תנו רבנן ושננתם שיהו דברי תורה מחודדים בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו מיד [14]שנאמר אמור

מסיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ומפרש התם הא לן והא להו וע"כ רבי חנינא אע"ג שהיה מארץ ישראל היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל כדאמרי' התם הני תכרין בבלאי כיון דשרו המגייהו לא מעברי להו משמע דבני בבל היו רגילין בהתרת חגורה ומיהו קשה מהא דאמר בפרק כילד מברכין (ברכות דף מד.[13]) דקאמר רב חסדא על הארץ ועל פירותיה ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות[14] ופריך עלה דרב חסדא אינהו אכלי ואנן מברכים ומשני איפוך ומאי קושיא דלמא רב חסדא שהיה מבבל מדבר לתלמידים שהיו לפניו מא"י ור' יוחנן לבני בבל כמו בבל דוכתי וי"ל דקיים להו דלא הוו באותה שעה תלמידי דרב חסדא מתלמידי א"י ומיהו נראה לה"ר יצחק דמההיא דכילד מברכין ל"ק מידי דשאני עניין אכילה וברכות דדין הוא לכל אדם שיברך לפי המנהג של מקום שהוא [15]שם אפי' לא היה מאותו מקום ולהכי מתמה גמרא אליבא דרב חסדא שהיה מבבל [16]ולמה מברכין על פירותיה דמשמע היינו פירות של א"י: [17]**יתר** עליו תהלים שמונה כו'. תימה דע"כ בחומש יש יותר דאפילו אם יהיו פסוקי תהלים מג' תיבות בלבד אינו כ"כ כמו שיש בחומש. ת"ק]: **לא צריכא** ליומי. פירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא[2] ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי וי"ל לפרש בכל יום ויום עצמו ישלש על כן מיקון בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזמרה לומר מקרא ומשנה וגמרא[3] ור"ת פי' שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין (דף כד. [4]) בבל בגולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בגלות מכולם[5]:

נקראו סופרים. פי' בקונטרס כדכתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ ובירושלמי (שקלים פ"ה) מפרש שעשו כל התורה כולה מספרות כגון אבות מלאכות ארבעים חסר אחת (שבת דף עב.) וארבעה אבות נזיקין (ב"ק דף נ.) וכיוצא בהם: **אל** תגמגם ותאמר לו. והא דאמר בשלו מליאות (ב"מ דף כג:[6]) דצורבא מרבנן משני בדיבוריה במסכ' אומר ר"ת דהיינו אם שואלים אותו אם למדת מסכת זו אל יתגאה לומר אלמדה כלומר למדתי הרבה אבל אם שואלים אותו דבר הלכה או שלריכין ללמוד ממנו מסכ' צריך שיהיו מחודדים בפיו שלא יגמגם בדבר ולא דמי להא דאמר מר (מסכת ד"א זוטא פ"ג) למד לשונך לומר איני יודע שאם תתבדה ותאמר דהיינו במילי דעלמא ואפילו בדברי תורה לא יאמר יודע אני שיודע להתפאר בו בכך אלא מה שיודע יורה וילמוד לתלמידים:

מסורת הש"ס

א) [לקמן פח.] סוכה לח., ב) [לעיל כט:], ג) [ברכות כא: ע"ש] ספיקפא פרשה ואתמנן, ד) [בכמ"ר: מדרש, וכדלקמן], ה) ע"ז יט:, ו) [מדוש גדול כי בכל מומש וכן בתקונים מדויקים כפ' ט כי פי' מ' סוף פסוק ז' ולפכד לו כו נדפס על גדו מני המורה בפפוקים], ז) [בכמ"ר נוסף: אמרי (וכדלקמן), וכ"ה ביעב"ן] ומי ס"ת ומימינטו], ח) שבת מט:, ט) נדרים לח., י) [כפי מסגון המאמר בכל המומשן עולה פסוקי התורה המשת אלפים תמנ"ה וע' בילקוט פ' עקב רמז תתנ"ה וכתיב לענן גורם ה' אלפים תמנ"ב], כ) [בכמ"ר ודפו"ר: שמונה אלפים וכו'. וע"ע מהרי"מ, ורש"ש על תוד"ה יתר], ל) בפרי ס' ואתחנן, מ) [בפפרי וכן הוא אומר אמור וכו'. (רש"ש ע"ש.)], נ) [ברש"י ר"ש: שמא], ס) [ברש"י שבר"ש: אין עליו תוכה לגמרו משום כי אם מקרא וכו'], ע) [ברכות ה ע"ת, ע"ש. (מגלפה איתן)], פ) [ברש"י שבש"י: לגמרו, ולפ"ל (רש"ש)], צ) [לקמן לא ע"ת, ע"ש], ק) [ברש"י שבש"י עוקף: חד זימנא מאי ושנמתם כב' עונין ש"מ שיסמיע אותו שי פעמים והייט ושלשתם], ר) [ל"ל תלמוד. וכ"ה בדפו"ר ובע"ן], ש) [וכם ד"ה איכו], ת) [בדפו"ר עוקף: עומד], א) [אל בבבל לאה מגרכין], ב) [דיבור זה שייך לאחרי דיבור נקראו סופרים], ג) [בם ד"ה גולה], ד) [בם ד"ה נמכסת].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה גמ' ל"ל קודם ד"ה לפיכך:

הגהות הגר"א

[א] חסר דניאל וד"ה כו' כל"ל:

מוסף רש"י

חנוך לנער על פי דרכו. לפי מה שתלמד לנער ותמנכלנו בדברים אם לעוות אם לרע גם כי יזקין לא יסור ממנו (משלי כב ו). תלמוד. סנהד עעמי המשניות שממנו יוצאה הוראה אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מבני העולם כמס' פוטה (כב.) (ברכות ה.). לאחת לב להבין פתיחות טעמי המשנה מה הם וכשאמים פוחרות זו אם יבין לתכן שיהיו שמיהן קיימות או לדעת דברי התנאים הבולקים בדבר ומיתא הא מני פלוני מבם הוא (ב"מ לג.). לא צריכא ליומי. כי ימים מקרא וכי ימים משנה וכו' וכן כל שנוע ושנוע (ע"ז יט:). לא זזו משם. לא ידעו היכא אימתר ומיהו לענין וי"ו דגמון אמתר, מדפרכינן לה ומתרלינן אינהו הוו בקיאי בחסרות ויתרות, ש"מ לענין אותיות אימתר (שבת מט:).

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ח מהל' ת"ת הל"ז טוש"ע י"ד סי' רמה סעיף ו]:

שכב ב מיי' פ"ח מהל' ת"ת הלכה ב סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמה סעיף ג:

שכח ג ד מיי' שם הלי"ח וסמג שם טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ד:

תורה אור השלם

1. חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה: משלי כב ו
2. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים יא יט
3. רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בָנֶיךָ: דברים ד ט
4. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים ו ז
5. כֹּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן וְכֹל הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל מְרֻבַּה רַגְלַיִם לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם: ויקרא יא מב
6. וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שָׂרֹף הִשְׂרֵף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנֹּתָרִים לֵאמֹר: ויקרא י טז
7. וְהִתְגַּלַּח וְאֵת הַנָּזִיר הַכֹּהֵן לֹא יִגְלַח וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֵת הַנָּזִיר שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית: ויקרא יג לג
8. יַכְרְסֶמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדִי יִרְעֶנָּה: תהלים פ יד
9. וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: תהלים עח לח
10. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל יְיָ: שמות יט ט

מוסף תוספות

א. ואמר התם לא פליגי הא לן הא להו. תוס' שבת ט: ב. ולשון ליימי דחקו לפרש כן. תוס' ע"ז יט: ג. פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וכרייתא דרבי ישמעאל. תוס' שם. ד. וכו אנו יוצאים ידי חובותינו. תוס' הרא"ש.

תוס' ר"י הזקן

גירא. חץ. ומשל הוא. ידך על צוארא דבריך. כלומר דקדק אחריו שילך בדרך טובה שאם ילך בה בזה הזמן כל ימיו ילך בה דכתיב חנוך לנער על פי דרכו, הרגילהו בדרך ראויה לו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ואית דמפרש ידך ממש, כלומר הכהו דרך תוכחה, והא דאמרינן [מו"ק יז, א] לפני עור לא תתן מכשול [ויקרא יט, יד] לאזהרה למכה בנו גדול, איירי דוקא במכה והולך.

ל: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

אמור לחכמה אחותי אתּ. שתהא נקי כה לחמותך שאסורה לך. אי נמי מסיפא דקרא ומודע לביה מקרא שתהא ר"ידוע לך: **לחיים ביד גבור.** שנלחם כהם עם אויביו: **כן בני הנעורים.** תלמידיו של אדם הקרויין בניו כמו שאמר יחזקיהו (ד"ה ב לב) בני עתה אל תשלו ואומר הנה אנכי והילדים אשר נתן לי וגו' (ישעיה מ): **אשר מלא את אשפתו מהם.** משום דדמיהו לחיים נקט לשון מילוי אשפה: **אם אויביו בשער.** סיפא דאשרי הגבר הוא: **נעשו אויביו.** ממון שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה: **אם והב בסופה.** הכי דרשם לה ספר מלחמות מלחמה שעל ידי ספר אהבה יש בסופה: **ושמתם את דברי אלה סם סם.** שלא שאינו מסר שום הלכה: **מה שהנאתך.** כל מה שדעתך נוטה הימנו ואפי' דבש וכל מיני מתיקה שקשים למכה[ב]: **נומי.** נמתיק בורפיליו"ש בלע"ז: **אם סתיב.** לקח טוב: **שאם.** מתנשא על ילדך: **משלו ומתנו.** של ילד הרע באדם להתעטף: **ואם אתה רוצה.** עסוק בתורה ואתה מוצל כו: **כל היום.** קרא ימיא הוא ללמדנו שכל שעות היום רעתו מתחדשת: **מנוול זה.** ילד הרע ממגרה בך: **מפפונך.** שהתורה כאש נמשלה[ג] המפעפע את הברזל: **אלא נתו בידו היא.** בתמיה כלום יכול להרגיל לה אנשים להשיאה לאמר קרא ואת בנותיכם תנו לאנשים: **ראה חיים.** לאומנות שתחיה בו עם אשה מקיש אומנות לאשה: **אם אשה.** [ד]האמור כאן אשה ממש היא כשם שמצינו שחייב אדם להשיאו אשה כך חייב כו': **מאי ביניייהו.** מאי קא מוסיף ר' יהודה: **עיפקא.** אם למדו אחורה לא"ק הרי למדו חיים לרבי יהודה דאמי לטעמא אומנות דוקא דכמה פעמים שאין לו במה לעשות אחורה ועומד ומלסטם: **דמיחייב אגלא למיעבד לבריה.** כגון למולו ולפדותו והכי משמע מתני' כל מצות שהאב מצווה על מעשה הבן: **המוטלת על הבן.** כגון כיבוד ומורא: **סיפק.** יכול שאין מוחה בידו: **רשות אחרים.** בעלה: **נתגרשה.** מבעלה הרי היא כאחיה במצות כיבוד: **ודאי בכאלה אי אפשר.** [ה]להקישה שאין הכאה כלפי מעלה: **וכן בדין.** שיוקשו לכיבוד ומורא על הבן שהרי אף הן שותפין למקום כו: **שלשה שותפין הן.** מפרש בגריימא במסכת נדה אים מזריע לוכן שכו אשה מזרעת אורם שכו והקדוש ברוך הוא נופח בו נשמה מראה עין ושמיעת אוזן [ו]ודיבור:

מסלתו

אם ברזל הוא מתפוצץ. תימה דהא קרא משמע שהפטיש מפוצץ סלע ומשברו[א] וכן קשה בפרק ד[ד]דיני ממונות (סנהדרין דף לד.) דקאמר מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף דברי תורה מתחלק לכמה טעמים ושם גרים רשב"ם מחלק ול"ג מתחלק[ב] ויש[ג]שגורס כאן אם ברזל הוא[ד]מפעפע ואם סלע הוא מתפוצץ שנאמר הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע שהאש מפעפע הברזל והפטיש מפוצץ את הסלע ור"ת מפרש שהסלע משברי את הברזל וה"ק וכפטיש יפוצץ מכח סלע[ה] כלומר במדרש[ו]מעשה באחד שלקח סנפירינון[ז] לבודקו נתנו על הסדן והכה בקורנס נשבר הקורנס ונתלב הסדן והסנפירינון לא זז ממקומו[ח]: **שיש** רשות אחרים עליה. ואע"ג דמעשה ידיה לבעלה מדרבנן בעלמא[ט] מ"מ אינה מלוה אבל אביה אלא אלא בעלה[י]:

כנד

[1] [א]אמור לחכמה אחותי את וגו' ואומר [2]קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר [3]כחצים ביד גבור כן בני הנעורים ואומר [4]חצי גבור שנונים ואומר [5]חציך שנונים עמים תחתיך יפלו ואומר [6]אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער מאי את אויבים בשער אמר רבי חייא בר אבא אפי' האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר [7]את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה: [ב]ת"ר [8]ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה [ג]נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני [7]בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה [ד]אין אתם נמסרים בידו שנאמר [9]הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו שנא' לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו [ה]ת"ר קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר [10]כי יצר לב האדם רע מנעוריו [ו]אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר [11]רק רע כל היום ואמר [ז]ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנאמר [12]צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר [ח]אלהים לא יעזבנו בידו תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר [13]הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימוח שנאמר [14]הוי' כל צמא לכו למים ואומר [15]אבנים שחקו מים: להשיאו אשה: מנלן דכתיב [16]קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים [ט]בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא הכי קאמר להו [י]ניתן לה מידי [יא]ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אנישי: ללמדו אומנות: מנלן אמר חזקיה דאמר קרא [17]ראה חיים עם אשה אשר אהבת אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות: ויש אומרים אף להשיטו בנהר: מאי טעמא חיותיה הוא: רבי יהודה אומר כל שאינו מלמדו אומנות מלמדו ליסטות: ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות מאי בינייהו איכא בינייהו דאגמריה עיסקא: כל מצות האב על הבן וכו': מאי כל מצות האב על הבן אילימא כל מצותא דמיחייב אבא למיעבד לבריה נשים חייבות והתניא [יב]האב חייב בבנו למולו ולפדותו אביו אין אמו לא אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצות האב המוטלת על הבן לעשות לאביו אחד אנשים ואחד נשים חייבין תנינא להא דת"ר [יג]איש אין לי אלא איש אשה מנין [יד]כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ מה ת"ל איש איש [טו]סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה אמר רב אידי בר אבין אמר רב [יז]נתגרשה שניהם שוים [יח]ת"ר נאמר [18]כבד את אביך ואת אמך ונאמר [19]כבד את ה' מהונך [יט]השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום[כ] נאמר [20]איש אמו ואביו תיראו ונאמר [21]את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד השוה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום נאמר [22]מקלל אביו ואמו מות יומת ונאמר [23]איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו השוה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקום אבל בהכאה ודאי אי אפשר וכן בדין ששלשתן שותפין בו [כא]ת"ר שלשה שותפין הן באדם הקב"ה ואביו ואמו בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני [כב]תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו

ב. שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע. תוס' סנהדרין לד.: ולא יתכן להגיה כן כלל דמה לו להזכיר הפטיש הר"ל למימר מה סלע מתחלק ועוד בהך דהכא משמע שהברזל מתפוצץ. תוס' סוכה נב. ג. בתוס' הרא"ש כתוב שיש סלע שמשבר. ד. ואע"ג דלא כתיב יפוצצנו סלע הרבה פסוקים יש כענין זה, אבנים שחקו מים פי' שחקו אותן המים. שם. ה. הוא אבן ספיר. תוס' סוכה נב: ו. וקשה לפר"ת דבריש מס' תענית (ד.) אמר כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח שנאמר בפטיש יפוצץ סלע אלמא פטיש קשה ופוצץ את הסלע. שם ז. ואינה יכולה לשמש אביה. תוס' הרא"ש.

8. ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: דברים יא יח 9. הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו: בראשית ד ז 10. ויהי יי את ריח הניחח ויאמר יי אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי: בראשית ח כא 11. ויראה יי כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: בראשית ו ה 12. צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו: תהלים לז לב 13. הלוא כה דברי כאש נאם יי וכפטיש יפצץ סלע: ירמיהו כג כט 14. הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: ישעיהו נה א 15. אבנים שחקו מים תשטף ספיחיך עפר ארץ ותקות אנוש האבדת: איוב יד יט 16. קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו: ירמיהו כט ו 17. ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש: קהלת ט ט 18. כבד את אביך ואת אמך למען יארכן ימיך על האדמה אשר יי אלהיך נתן לך: שמות כ יא 19. כבד את יי מהונך ומראשית כל תבואתך: משלי ג ט 20. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יי אלהיכם: ויקרא יט ג 21. את יי אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע: דברים ו יג 22. ומקלל אביו ואמו מות יומת: שמות כא יז 23. ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: ויקרא כד טו

עין משפט נר מצוה

שכו א מיי' פ"כ מהל' סנהדרין הלכה ז סמג עשין כז טוש"ע חו"מ סימן י סעיף ח:
שכו ב מיי' פ"כ מהל' אישות הל' ז סמג לאוין פח טוש"ע אה"ע סימן קיג סעיף ח:
שכח ג ד מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' ו סמג עשין קיג טוש"ע י"ד סימן רמ סעיף ח:
שכט ה מיי' שם הלכה ח:

מוסף רש"י

כן בני הנעורים. אלו התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו (תהילים קכב ד). **אשר מילא את אשפתו.** מאותם חיים. **לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער.** תלמידי חכמים שמנצחים זה את זה בהלכה ונראים כאויבים זה לזה (שם ה). **נומי.** בשר מת ומלבלבו (ע"ז ה: ושם נימא). **ובראתי לו תורה תבלין.** שהיא מבטלת את הרהורי עבירה, כדאמר אם פגע בך מנוול זה משכהו למדרש אם אבן הוא נימוח כו' (ב"מ פה.). **רק רע כל היום.** כל היום רעתו מתוספת (סוכה נב:). **ה' לא יעזבנו בידו.** בתמיה כתיב (שם). **הלא כה דברי כאש.** והאש מפעפע את הברזל, והיינו מפפונך, שהמלאכות מתזון ממנו (שם). **כאש.** שממסס כל גופו (תענית ד:). **וכפטיש יפוצץ סלע.** מתחלק הסלע על ידו לכמה מלאכות (שבת פח:). **לכו למים.** נמשלה תורה למים, וכתיב אבנים שחקו מים (שם). **בשלמא בנו בידו.** לנקם לו אשה, שדרכו של איש לחזר על אשה, אלא בתו בידו היא. וכי דרך אשה לחזר על איש (כתובות נב:). **איש סיפק בידו לעשות.** לכבד את אביו, שאין אימת אחרים עליו (לקמן לה:). **השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.** בגזירה שוה (ב"מ לב:).

תורה אור השלם

1. אמר לחכמה אחתי אתּ ומודע לבינה תקרא:
משלי ז ד
2. קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך:
משלי ז ג
3. כחצים ביד גבור כן בני הנעורים:
תהלים קכז ד
4. חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים:
תהלים קכ ד
5. חציך שנונים עמים תחתיך יפלו בלב אויבי המלך: תהלים מה ו
6. אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער:
תהלים קכז ה
7. על כן יאמר בספר מלחמות יי את והב בסופה את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: דברים יא יח 8. הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו: בראשית ד ז 9. ויהי יי את ריח הניחח ויאמר יי אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי: בראשית ח כא 10. ויראה יי כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רק רע כל היום: בראשית ו ה 11. צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו: תהלים לז לב 12. הלוא כה דברי כאש נאם יי וכפטיש יפצץ סלע: ירמיהו כג כט 13. הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: ישעיהו נה א 14. אבנים שחקו מים תשטף ספיחיך עפר ארץ ותקות אנוש האבדת: איוב יד יט 15. קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים ותלדנה בנים ובנות ורבו שם ואל תמעטו: ירמיהו כט ו 16. ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש: קהלת ט ט 17. כבד את אביך ואת אמך למען יארכן ימיך על האדמה אשר יי אלהיך נתן לך: שמות כ יא 18. כבד את יי מהונך ומראשית כל תבואתך: משלי ג ט 19. איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יי אלהיכם: ויקרא יט ג 20. את יי אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע: דברים ו יג 21. ומקלל אביו ואמו מות יומת: שמות כא יז 22. ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: ויקרא כד טו

מסורת הש"ס

[א] [שנת קמה: מהסדרן ז:], [ב] ספרי פ' עקב (עירובין נד), [ג] ע"ז י:, [ד] [ב"ב נח.], [ה] [נכתב: הרי הוא נמסר בידך, שנאמר וכו'], [ו] ספרי פ' עקב, [ז] פוסק נב, [ח] [שם: מיתא ר' שמעון בן לקיש], [ט] [נכתב וצע"ע ה'], [יכנכסון. ומלכל"ל], [י] [נכתב: שנאמר תנעים מים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים. ועי' תענית ז ע"א], [יא] כתובות נב:, [יב] [ל"ל ונלבנה. רש"ש], [יג] [ועיל כנ.], [יד] מ"כ פ' קדושים פרשה ז מוספתא פ"ז, [טו] [ולקמן לה.], [טז] כ"מ [ב. מ"כ פ' קדושים פרשה ז], [יז] [ולקמן לב ע"ב], ע"ש], [יח] [נכתב: הרמ"ש: מתפעפע], [יט] [דנה מיכה פ' זכו מיריה], [כ] [וע"ע תוס' שבת פח: ד"ה מה ותוס' סנהדרין לד. ד"ה מה פטיש ותוס' סוכה נב. ד"ה אם], [כא] [כתובות נח ע"ב, ע"ש].

לעזי רש"י

ברפיליו"ש [בורבוליי"ש]. אכעברעות. כיבים.

תוס' ר"י הזקן

(מטיל) [מנוול]. יצר הרע. **חיותא הוא.** אם [יפול] ליס יטבע. עיסקא. להיות סוחר [לר' יהודה לא] הוי אומנות שפעמים מפסיד ואיכא דאמרי איפכא. **ספק.** לשון ספוק שאינו ברשות אחרים, אבל אשה היא ברשות בעלה. **השוה הכתוב ברכת אב.** ששרים למיתה אחת שמגדף ומקלל אביו ואמו בסקילה. **וכן בדין.** שישוה בכל מה שאפשר שהרי שלשתן שותפים בו. **משדלתו.** תרגום זכי יפתה [שמות כב, טו] ארי ישדל. **בבוד.** דכתיב כבד את אביך, ומורא כתיב איש אמו ואביו תיראו. ולשון הר"ם במורים (פ"א) [פ"ד ה"כ] הקדים אב לאם לכבוד והקדים אם לאב למורא, ללמד ששניהם שוין בין למורא בין לכבוד, ע"כ. לא ידעתי למה עזב טעם האמור בגמ'.

מוסף תוספות

א. מדלא כתיב והפטיש יפוצצנו סלע וכן אנו רואים שהפטיש מפוצץ סלעים. תוס' שבת פח:

האשה נקנית פרק ראשון קידושין לא.

מסורת הש"ס

משדלתו. מפתה אותו כדמתרגמינן וכי יפתה (שמות כב) אדי יסדל: **והארץ הדום רגלי.** והעובר בסתר אומר אין המקום כאן לפיכך הוא נסתר לומר אין יודע נמצא כדוחק רגליו ומקנהו [1]לומר אין כאן: **מלא כל הארץ.** [2]משמע משתרבב ויורד למטה והזוקף קומתו גרמה כדוחק: **אמר לו כך.** ר' יהושע השיב לו כדרך שהשיב לו ר' אליעזר: **נתגרשה.** שאין אמי מיינת בכבוד אבי מהו: **מכין ריסי עיניך.** שערות שבשולת כסוי העין אתה ניכר שהיית יתום ונשרו ריסי עיניך מן הבכי כדאמרי' [בסנהדרין] (ד' קד:) והיה רבן גמליאל שומע קולה ובוכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו: **שכן אלמנה אתה.** ולא צריך אתה למעשה אלא ללמוד בא ואמי אומר לך שכבוד שניהם שוה עליך: **הטל להם מים בספל וקעקע.** קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו שעליו לעשות אמר לי אבא ואימא השיבו בלשון שחוק: **חזרו והודו למאמרות הראשונות.** כ"ש שחייב אדם בכבודו שלא הוא שותה בריאתו כאביו ואמו וחייו ומותו מסורין בידו: **ראש דדרך אמת.** לא הוזקק הכתוב לומר ראש דדרך אמת אלא לפי שהיו מרגניס אחר דבריו הראשונים לומר לכבודו הזהיר ולאחר זמן חזרו והודו כששמעו סוף דבריו למדו שראש דבריו אמת: **בששים ריבוא שכר.** היה משתכר בה ששים ריבוא דינרי זהב: **אחת מראשותיו של אביו.** והוא יען: **מה מי שאינו מצווה ועושה לך.** שלא לו הקב"ה שכרו: **הא דר' יהודה.** דאמר קומת פטור מן המצות בב"ק פרק החובל (דף פז.): **לא מיפקידנא.** שהיה סגי נהור: **יומא עבא לרבנן.** סעודה לתלמידים: **פעם אחת היה לבוש.** דמא בן נתינה: **סירקון.** לבוש שקורין לינד"ר: **של זהב.** מרוקס [3]מוטי זהב: **פסיוני.** עוף משוב ושמן מין שליו שירד במדבר [4]): **וטורדו מן העולם.** שנענש עליו שמראה לו לרות עין על סעודתו: **ויש מטחינו בריחיים.** שהיא מלאכה קשה ומביאו

מדלתו ב מ"י. פ"ר פ"ה מהל' דעות הלכה ו ח טוש"ע מ"מ מ"ר ג סעיף ו: **שלב** ד ה מ"י. פ"ו ממרים הל' יד סמג עשין קטו טוש"ע י"ד ס"ר רמ סעיף יד: **שלג** ו מ"י. שם הל' ז ומסמג שם טוש"ע שם סעיף ד: **שלד** ז מ"י. מ"מ מהל' מ"מ הל' יג טוש"ע י"ד ס"ר רמו סעיף ו: **שלה** ח מ"י. פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד ס"ר רמ סעי' ג: **שלו** ט טוש"ע שם סעי' ד:

תורה אור השלם

1. כה אמר יי השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי: ישעיהו סו א
2. וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: ישעיהו ו ג
3. יודוך יי כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך: תהלים קלח ד
4. אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: שמות כ ב
5. כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר יי אלהיך נתן לך: שמות כ יא
6. ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך: תהלים קיט קס

גליון הש"ס

גמ' שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. עיין יומות ה ע"ב תד"ה כולכם:

מוסף תוספות

א. וצריך לכוף את יצרו יותר. תוס' הרא"ש. ב גבי נשים חייבות בקידוש דבר תורה. שם. ג. דהך דרשה (דלא תשא) אסמכתא בעלמא היא דהא אמרינן בפרק מי שמתו (ברכות כא.) ספק קרא אמת ויציב ספק לא קרא יחזור ויקרא ולא אסרינן מספיקא משום לא תשא, הילכך כיון שמתכוונת לברכה אין כאן משום לא תשא. שם ד. של כל המצות ומאה ברכות בכל יום. תוס' ערובין צו.: ברכת ציצית ותפילין וכמה ברכות ואמרינן בפרק המניח האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דברכות. תוס' הרא"ש.

עין משפט נר מצוה

לעזי רש"י

צינד"ר [צינדר"ר]. כד של משי.

מוסף רש"י

כאילו דוחק רגלי שכינה. אומר גלגו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי (חגיגה טז.). ריסי עיניך. שער שבמית העין היה עופל ונכפל על העין מריב דמעות (סנהדרין קד:). **עד היכן כיבוד אב ואם.** כמה אדם מצווה להזהר בכבוד אב ואם (עי' כג.). **מה עשה עובד כוכבים.** וכ"ש ישראל שמצווה על כך (שם). **בששים ריבוא שכר.** ששים ריבוא דינר היו ריוחין ליתן לו ריוח (שם כד:). **ולא ציערו.** להקניטו משמתו (שם).

תוס' ר"י הזקן

מבין ריסי. כלומר מתנועותיך ועניינך ניכר שפקח אתה, דבן אלמנה פקח הוא כרוב שטורח בפרנסתו. הטל. דרך שחוק השיב לו, כלומר כבוד שניהם שוה עליך. מי שאינו מצווה ועושה כך. שמשלם לו הקב"ה שכרו, ששכר גדול יש למצווה ומקבל מרות המצות עליו. **פסיוני.** פונדי"ש בלע"ז. [וטורדו]. שאומר לו בבזוי. ויש מטחינו בריחיים ומביאו. שאומר לו בלשון רכה.

שמשדלתו בדברים [א]לפיכך הקדים [ב]הקב"ה כיבוד אב לכיבוד אם וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה לפיכך הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב תני תנא קמיה דרב נחמן בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני [ג]אמר ר' יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה שנאמר [1]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אמר רבי יהושע בן לוי [ד]אסור לאדם שיהלך [2]ארבע אמות בקומה זקופה שנא' [3]מלא כל הארץ כבודו רב הונא בריה דרב יהושע [4]לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם אמר ליה [5]הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך [6]שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך בא לפני רבי יהושע אמר לו כך אמר לו רבי [7]נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין דרש [8]עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב [9]יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה [10]אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר [11]כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות רבא אמר מהכא [12]ראש דברך אמת ראש דברך ולא סוף דברך אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת [13]בעו מיניה מרב עולא עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם [14]צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון ודמא בן נתינה שמו [15]בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו [16]לשנה האחרת נתן הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ [17]דאר"ח [18]גדול מצווה ועושה [19]ממי שאינו מצווה ועושה אמר רב יוסף מריש ה"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דהא לא מיפקידנא והא עבידנא השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא לרבנן כי אתא רב דימי אמר [20]פעם אחת היה לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה [21]תני אבימי בריה דרבי אבהו [22]יש מאכיל לאביו [23]פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחיים ומביאו

[1]**כבד** את ה' מהונך. בירושלמי [2] דורש מהונך כמו [3]מתוך משמע שהקפיד הקב"ה על כיבוד אב ואם מכבודו שבכבודו הוא אומר כבד את ה' מהונך דהיינו מתוך דמשמע ממה שחנך כלומר אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו והיכא דלית ליה חייב לחזר על הפתחים לזון את אביו ואת אמו [4]: **כל** העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה. היינו דמצי כייף ליגריה וכדמוכח פרק [5]קמא דחגיגה (דף טו.[6]): **והיה** מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו. בירושלמי [7] יש סברא רגליו פשוטות על המיכה ולכך לא שיבה: **גדול** המצווה ועושה. נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדומה ומצטער יותר פן יעבור [8] ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו אפשר ירלה ימיה:

דלא מפקידנא ועבדינא. מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיתייבי כדמוכח פרק מי שמתו [9] (ברכות דף כ:) מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה [10]לריכה: דאי נאו הכי היכי שמא רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן [11]: **ובאת** אמו וקרעתו. יש במדרש שהיתה מטולפת מדעתה: **יש** מאכיל לאביו פסיוני. פירוש עוף חשוב והיינו [12]מין שליו שיש במדבר [13]: **וטורדו** מן העולם. פירוש שנענש עליו שמראה לו לר עין על סעודתו ויש מטחינו בריחיים שהיא מלאכה קשה ומביאו לחיי העולם הבא שמכבדו בדברים טובים ונחומים וכגמרא ירושלמי (פאה פ"א) גרסינן מעשה בשנים שהיה נאחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה אמר לו בבא מאי איכפת לך עד דמיתון ואכול כלומר לעוש ואכול דעין כלבים דמדשן ואוכלים א"כ הרלהו שקשה עליו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחים ואב זקן היה לו ואמא ליווי לטוחנין פירוש מצות המלך בשביל אביו בגא לעבודת המלך א"ל בנו טחון ואני אלך מתחיך לעבודת המלך שאין לה קבלה אם לבזיונך עב לך ואם למלכי עב לך:

מיסתייעא

[1] כה א מ"י. פ"ו מהל' ממרים הל' ח [ב]: **שלא** ב ג מ"י. פ"ה מהל' דעות הלכה ו ח טוש"ע מ"מ מ"ר ג סעיף ו: **שלב** ד ה מ"י. פ"ו ממרים הל' יד סמג עשין קטו טוש"ע י"ד ס"ר רמ סעיף יד: **שלג** ו מ"י. שם הל' ז ומסמג שם טוש"ע שם סעיף ד: **שלד** ז מ"י. מ"מ מהל' מ"מ הל' יג טוש"ע י"ד ס"ר רמו סעיף ו: **שלה** ח מ"י. פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד ס"ר רמ סעי' ג: **שלו** ט טוש"ע שם סעי' ד:

לא: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

עין משפט נר מצוה

שלו א ב טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' כה:

שלח ג מיי' פ"ה מהל' מלכים הלכה ט:

שלט ד מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד סמג עשין קיב טוש"ע י"ד סימן רמ סעיף ז:

שם ה ו מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעי' ט:

שמא ז ח מיי' פ"ד מהל' מ"מ הל' ג ופ"ו מהל' ממרים הל' ג טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ט וסימן רמב סעיף טו [וכעור סי' רמו סכ"ה]:

שמב ט מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ג טוש"ע שם סי' רמ סעי' ג:

שמג י מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים:

תהלים עט א

גליון הש"ס

גמ' הריני כפרת משכבו. כעין זה נתמנו" לפ"ב דנגעים:

הגהות הגר"א

[א] גמ' רב אסי הוה כו' שבקה כו'. מעורפת היתה. רמב"ם. (הגר"מ נספרו הל' פסולה על הרמ"ם):

מוסף רש"י

הריני כפרת משכבו. יקורין הנאין עלי לכפרתו יהיו, ולשון כנוד הוא זה, כשהוא מזכיר אדם לו רבו לאמר מיתתו לריך לומר כן (סוכה כ.).

תוס' ר"י הזקן

מאימך קביל. דהואיל דהיא רוצה בכך רצונה זה כבודה ד). יואע"פ שלא תקבל מאביך, שהוא חכם ויש לחוש שלפעמים יהיה לו חלישות הדעת על זה. גברא. בעל. נעיין. נראה יאבקשנו לך. דשפיר. יפה. והכיר שנטרפה דעתה ורח שלא יוכל לצאת ידי שמים. לקראת אמו. לכבדה. איתרח. שהה מעט. נחרצית. שחשב שלא היה רוצה לכבוד אמו אלא שרוצה לחזור. ארונה. שמתה. לא נפקי. שאין זה מכבוד שאחר מיתה. הנשמע. שאנשי המקום מכירים אביו ומקבלים הדברים שאומר בשמו, אבל אם אין אנשי המקום מכירים אביו ואינו נשמע שם אלא בדבר (אביו) [עצמן]. יתלה הדבר בכבוד עצמו יולא בכבוד אביו שלא יהיה לאביו אלא גנאי אם יתלה בשמו. דבר שמועה. הלכה ששמע כאביו. וודאי אין הדין [כן] באמו, שאינו חייב לומר כך לא כפרה ולא זכרוני אלא כשאומר דבר הלכה ששמע ממנו, כדקתני ר"ה אומר דבר שמועה מפיו, אבל כשאומר בשמו מילי דעלמא אינו חייב לכבדו כדברים אלו, והיינו דקתני בברייתא היה אימר דבר שמועה ולא אמר היה דוכר בשמו. וכן תבין דעת הר"ם במפרש פ"ו [ה"ה] שכתב היה אומר דבר שמועה כלשון דברייתא. הריני כפרת משכבו. כלומר עלי יצא כל רע הראוי לבא בנפשי. תוך י"ב חדשים. שנדונים רשעים בגיהנם, אבל

* נראה דצ"ל מאביך לא תקבל.

איסתייעא מילתא. בעודו גחין לפניו שהכין ודרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך שלא היה מדין בו מקודש לכן ודרשו וי"מ שמקרא זה לבד דרש מזמור לאסף קינה לאסף מיצעי' ליה ודרש שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חטאתו על העגלים ועל האבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה מישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד ופליט וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילת אש בציון כך פירש בקונטרס אך יש במדרש אסף אמר שירה על שבעבו בארץ שעריה משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הנהר ונפל כדה לנהר והיתה מצטערת ובוכה עד שנאתה שפחת המלך לשאוב וכידה כלי של זהב ונפל אותו כלי שם התמילה הראשונה לשורר ואמרה עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוליד שום אדם כדי שהוא של חרס מן הנהר שאינו נחשב ועכשיו מי שיוליד אותו של זהב יוליד כדי עמו כך בני[6] קרח שהיו בלויים כשראו שבעבו בארץ שעריה אמרו שירה אמרו מי שיוליד השעריס יוליד גם אותנו לכך אמר אסף מזמור שהוא ממשפחת קרח[ב]: **ר' טרפון הויא ליה אמא.** יש בירושלמי[ג] פעם אחת אמיה דר' טרפון אבדה פומקי דילה בחליבה ואלאתה ממטתה לבקשו ושם ר' טרפון ידו תחת רגליה על הקרקע שלא תטנף רגליה והיתה דורסת על ידיו ועוד איתא בירושלמי דאמיה דר' ישמעאל כל שעתא ושעתא דהוה אתי רבי ישמעאל מבי מדרשא היתה רוחצת את רגליו והיתה שותה את המים כשמע רבי ישמעאל שהיתה עושה כך היה מסרב בדבר עד שבאת לפני חכמים והיתה קונלת על ר' ישמעאל בנה שלא היה מקיים מצות כיבוד ונכהלו חכמים בדבר ושאלו לרבי ישמעאל וספר להם המעשה ואז לו שיעתה לעשות רצונה ובענין זה הוא כיבוד:

רנ

ומביאו לחיי העולם הבא אמר רבי אבהו בגון אבימי ברי קיים מצות כיבוד חמשה בני סמכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו וכי הוה אתא רבי אבהו קרי אבבא רהיט ואזיל ופתח ליה ואמר אין אין עד[ד] דמטאי התם יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אדאייתי ליה נמנם גחין קאי עליה עד דאיתער איסתייעא מילתיה ודרש אבימי [1]מזמור לאסף אמר ליה רב יעקב בר אבוה לאביי כגון אנא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא ואמא מזגה לי[ה]: **היכי איעביד א"ל** [א]מאמך קביל ומאבוך לא תקבל [2]דכיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה רבי טרפון הוה ליה ההיא [ו]אמא דכל אימת דהות בעיא למיסק לפוריא גחין [ז]וסליק להי[ח] וכל אימת דהות נחית נחתת עלויה אתא וקא משתבח בי מדרשא אמרי ליה עדיין לא הגעת לחצי כיבוד כלום זרקה [ט]ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה אמר איקום מקמי שכינה דאתיא אמר רבי יוחנן אשרי מי שלא חמאן רבי יוחנן כי עברתו אמו מת אביו ילדתו מתה אמו וכן אביי אינו [י]והאמר אביי אמרה לי אם ההיא [יא]מרבינתיה הואי רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקינה אמרה לי' בעינא תכשיטין עבד לה בעינא גברא ניעיין לך בעינא גברא דשפיר כותך [א] שבקה ואזל לארעא דישראל שמע דקא אזלה אבתריה אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר לי' מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ א"ל [יב]אסור[יג] לקראת אמא מהו א"ל איני יודע [יד][אתרח] פורתא הדר אתא אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חס ושלום דלמא מירתחת רתח א"ל מאי אמר לך אמר ליה המקום יחזירך לשלום אמר ליה [טו]ואם איתא דרתח לא הוה מברך לך אדהכי והכי שמע לארונא דקאתי אמר אי ידעי לא נפקי ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו [טז]בחייו כיצד הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי מהרוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי אלא כולהו בשביל אבא במותו כיצד [יז]היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי [יח]הריני כפרת משכבו [יט]והני מילי תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך אומר זכרונו לברכה לחיי העולם הבא תנו רבנן [כ]חכם משנה שם אביו ושם רבו תורגמן אינו משנה לא שם אביו ולא שם רבו אבוה דמאן אילימא אבוה דמתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא אלא אמר רבא [כא]שם אביו של חכם ושם רבו של חכם כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דריש בפידקא איהו אמר אבא מרי ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי: [כב]ת"ר איזהו מורא ואיזהו כיבוד [כג]מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו [כד]כיבוד מאכיל ומשקה [כה]מלביש ומכסה מכנים ומוציא איבעיא להו משל

אם לוחש לו מכס דבר הלכה בשם אביו של תורגמן להשמיע לרבים בשם אומרו לא ישנה לומר כך אמר אבא מורי אלא קורהו בשמו: **אמו פורגמן ולא כר חיובא.** לכבד את אביו הוא: **כי הוה דרש בפירקא.** ולוחש דבר הלכה לתורגמן בשם רב אשי אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי: **ואמוריה.** כשהוא [ד]משמיע לרבים בשם אומרו אומר כך אמר רב אשי ואיזו אומר כך אמר אביו ואדוניו של חכם: **לא עומד במקומו.** במקום המיומד לאביו לעמוד שם עם זקני העיר. **איני יושב במקומו.** שהוא יושב ממש. **סותר.** שחולק עליו. **מכריע.** שאם הוא אחר חזלקים לא יאמר נראין דברי פלוני. ומסתברא דכל הני דוקא בחייו. **מאכיל.** הוא בעצמו.

ומביאו לעוה"ב. שמכבדו בדברו דברים טובים ומחומים והמלאכה מטיל עליו בלשון רכה [ט]מראה לו לוקח השעה שאינו יכולין להתפרנס אלא ביגיעה זו. ובגמרת ירושלמי [י]גרס מעשה בשניהם מעשה באחד שהיה מאכיל לאביו פסיוני פעם אחת אמר לו אביו מאין לך כל אלה אמר לו סבא מה איכפת לך טחון ואכול כלומר לעוס ואכול הרלהו שקשה לו ושוב מעשה באחד שהיה טוחן בריחיים והיה לו אב זקן ושלח המלך בשביל אביו לצא לעבודת המלך אמר לו בנו אבא טחון ואני אלך מתחתיך לעבודת המלך שאין לה קצבה: **ממשה בני ממכי הוה ליה לאבימי בחיי אביו.** ואפילו הכי כי הוה קרי ר' אהבה אבבא היה אבימי רץ ופותח לו ואינו מניח לאחד מבניו לילך: **אין אין.** אפתח אפתח: **איסתייעא מילתא.** בעודו גחין לפניו שהכין במדרש מזמור אחד שבספר תהלים שלא היה מכין בו קודם לכן לדורשו. וי"מ [יא]שמקרא זה לבדו דרש מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וגו' קינה לאסף מיצעי ליה ודרש כך שאמר אסף שירה על שכילה הקב"ה חטאתו בעגלים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו וילת אש בציון (איכה ד): **כגון אנא.** שאני [יב]אהוב לאבי ויקיר לאמי ועושין לי זאת מה מעשה: **כיון דבר תורה הוא חלשה דעתיה.** אם תקבל ממנו עבודה: **אשרי מי שלא חמאן.** שאי אפשר לקיים כבודם ככל הצורך והוא נענש עליהם: **מרבניתיה.** אומנת: [ג] **נתרלים לנאת.** סבור היה שדעתו לחזור למקומו לבבל: **יחזירך לשלום.** עד מקומך: **אמר ליה.** ר' אסי לר"א דלמא ח"ו מרתח רתח עלי רבי יוחנן: **הנשמע בדבר אביו למקום.** אם מכיר באנשי המקום שמכבדים אביו לאוזן לו כבוד לקבל דברים שיאמר בשמו אל יתלה הכבוד בעצמו ואפי' יודע שיכבדוהו כאביו אלא יתלה הכבוד באביו: **שלחוני בשביל אבא.** שהוא צריך לי אבל אם אינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו אל יתלה באביו שאינו לו אלא גנאי: **הריני כפרת משכבו.** עלי יצא כל רע הראוי לבא על נפשו: **מכאן ואילך.** כבר קבל מה שקבל שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חדש [ד]: **חכם משנה שם אביו כו'.** חכם הדורש דרשה ברבים ולוחש לתורגמן והוא משמיע משנה שם אביו ושם רבו אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו או רבו לוחש לתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי: **אכל הפורגמן.** המשמיע לרבים אינו משנה אלא מכבדו בשמו ואומר כך אמר פלוני: **אבוה דמאן.** אין המתורגמן משנה: **אי נימא אבוה דפורגמן.**

מסורת הש"ס

ג) [ל"ל דמטא. (רש"ש)], ד) [כרש"ן וסף ממרא], ה) [כהרש"ש איתא אמא זקינה וכן ברי"ף אמא סבתא], ו) [בכת"י: גחין קמי אימא עילויה שלקא אמא וקמשתמא וכו'. ובגירסא שלפניו הרש"ש מגיה דל"ל וסליקא לה], ז) [תיבות וכל אימת כו' עד עליה ליתא בע"י וכן בכ"י ור"ש ור"ש ליתא], ח) [בכת"י: לרגנקי. וכעי"ז בכ"י ר"ש לרגנקי שלך. ושיין לקמן לב ע"ב], ט) [שבת סו: קלג: קלד. עירובין כט: סה. מ"ק יב. יח: יומא עח: יבמות כה. כתובות י: לט: נ. נדרים סו: ע. ע"ז כח:], י) [מיוקה רבקה תרגום יוסף' מרבנייתא דרבקה עדון], יא) [כתובות קיא ע"ב], יב) פי' המתין, יג) [בכת"י: אסר. ומדכל"ל], יד) מ"כ פרשה קדושים פרשה ח], טו) [בע"י הגירסא מלבים ומעגל מבנים וכו'], יז) [בכת"י שבע"י: ומעאה], יח) [שם: גרסינן], יט) [שם: שמכתבא], כ) [שם: שאני יחיד ואחוב. ועיין רש"ל], כא) [שם נוסף ד"ה: אתרח. המתין:], כב) [עדיות פ"ב מ"ו], כג) [נדפו"ר: מעמיקה], כד) [כרש"ש שברי"ף: אם היה אביו מכס ומכס אמר מלגן עמו בדבר הלכה לא יאמר הכן נראין דבריו אומו אלו פלוני המולן נגד אביו], כה) [בגמ' דבי אליהו רבא פ"ל], כו) [עיין רש"ש], כז) [עי' תוס' פ"ב נדו ע"א ד"ה ועל ידו], כח) [דפרקין ה"ז (כ.). ובפאה פ"ל ה"ל], ד) [עי' ירושלמי פאה פ"ל ה"ל ובר"ן כאן],

תוס' ר"י הזקן (המשך)

מכאן ואילך כבר קבל מה שקבל. משנה. כדמפרש שאם קבל החכם (אמא) [את] השמועה מאביו או מרבו אין החכם אומר כך אמר ר' פלוני אלא כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מרי. אטו תורגמן וכו'. קס"ד דמקשה דה"ק שאם קבל החכם זאת השמועה מאביו של תורגמן או מרבו של תורגמן ואמר החכם כך א"ל ר' פלוני, [התורגמן] ג"כ אימר כך אמר לי ר' פלוני בשם ר' פלוני, ומשום הכי מותיב אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא לכבד אביו או רבו לקרות שמם לומר כך אמר ר' פלוני בשם ר' פלוני רבי או בשם אבא מרי. ומשני שם אביו של חכם. כלומר ודאי אם קבל החכם מאביו או מרבו של תורגמן דינא הוא כדקאמרת, דמשנה ובריתא אייתי כולה באביו ורבו של חכם, וקאמר שאע"פ שמשנה שמם התורגמן אינו משנה שמם [שהחכם אומר כך אמר אבא מרי התורגמן אומר כך אמר ר' פלוני]. והביא זה הר"ם בח"ת פ"ד [ה"ג]. וכתב בממרים פ"ו [ה"ג] היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים מכנה את שמם. פי' שמם של אחרים, ולא ידעתי מאין הוציא זה. וכתב יראה שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלאי שאין הכל דשים בו אבל השמות שקורים בהם העם כגון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן וכיוצא בהן בכל לשון ובכל זמן קורא בהן לאחרים שלא בפניו [ו]אין בכך כלום. ע"כ. (שהחכם אומר כך אמר אבא מרי והתורגמן אומר כך אמר ר' פלוני). אינו עומד במקומו. במדרגה אחת במקום המיוחד לאביו לעמוד שם עם זקני העיר. **איני יושב במקומו.** שהוא יושב ממש. **סותר.** שחולק עליו. **מכריע.** שאם הוא ואחר חזלקים לא יאמר נראין דברי פלוני. ומסתברא דכל הני דוקא בחייו. **מאכיל.** הוא בעצמו.

האשה נקנית פרק ראשון קידושין לב.

משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו: **מאי נפקא ליה מיניה.** מאי מסרון כיס איכא לגביה: **פודין זה לזה מעשר עני.** אם יש לאביו מעשר עני [3]פודה הבן משלו לצורך אביו בלא חומש ולא אמרי' הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר ניהו לגביה והרי הוא כמי שפודהו הוא בעצמו: **ומאכילין זה לזה מעשר עני.** אם יש לבן מעשר עני לאכיל לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני וכן כולם אע"פ שחייב עליו בגופו ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו: **להעדפה.** עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מהה ביונומים ואם אביו צריך לסעודה ימיהה יאכילנו מעשר עני: **שיעול אביו ארנקי כו'.** ואי אמרת כבוד האב על הבן בחסרון כיס אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ומאי נפקא ליה מיניה להכלימו: **ודלמא רשם.** ואמר לאבוה מידי בריתחיה: **וקא עבר.** רב הונא: **משום לפני עור.** שגורם לבנו לחטוא: **כפומבייני.** במקום התפילה שאינו נחסר מדמיו בכך כגון בשוליו: **הנשרפין בנסקלין.** משמע אחד מן הנשרפין נתערב בנסקלין הרבה וקיי"ל (סנהדרין ד' עט:) כל חייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין ידוע איזה מהן נקלה ואיזה מהן בחמורה כולן ידונו בקלה שאין אתה רשאי למשוך את הקל לעונש חמור שלא נתחייב בו: **רבי שמעון אומר ידונו בסקילה.** שהיא קלה לאיש ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף נ.): **אמר ליה רב יהודה בריה.** לרב יחזקאל אבא לא תתנייא הכי הנשרפין בנסקלין והוו נסקלין רובא דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה תיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אזלת לך בתר מיעוטא: **הנסקלין בנשרפין.** דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה: **הפס רבנן הוא דקאמרי ליה לרבי שמעון כו'.** אלא דקאמרי שהסקילה חמורה לאו טעמא הכי למילתייהו אלא הכי אמרי ידונו בשריפה בתר רובא ודקאמרת דידונו בסקילה להקל עליהם אין אתה מיקל אלא מחמיר שהסקילה חמורה: **לא סימא לאבוך הכי.** להודיעו פתאום שהוא טועה דקאמרת לי' לא תתנייא הכי: **כך כתוב בתורה צעורי קא מצער.** והרי הוא כאומר לו עברת על ד"ת: **מקרא כתוב בתורה כך.** ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה: **אבא אומר השקיני מים.** ויש מנוה אחרת [3]לפני לעשות כגון לקבור את המת או לויה[4]):

הכא

רב יהודה אומר משל בן. מדקדק ר"י למ"ד משל בן אם נזדמן לו כיבוד אב ואכילת עצמו ואכילת חבירו כילד יעשה אם יעסוק בכבוד אביו הלא אכילת חבירו קודמת כדאמרינן בגלו מצילות (ב"מ דף לב.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודי דאל תחזיר בחנם לא אצטריך קרא משמע א"כ דאכילת חבירו קודמת לכיבוד אב ואם יעסוק בכבוד אביו הלא אכילת חבירו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ל: לג.) שלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באכילתו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן [1] וגרלה לר"י שיעיא כבוד אביו ואכילת חבירו ויעסוק באכילתו דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להביא לעשות רצונו בממונו[2] לפי שזהו גוף הכיבוד[3] אבל באכילתו כיון שאין האב נהנה באכילה עצמה[3] אין הבן חייב להפסיד אכילתו בשביל אביו ואע"ג דאמרינן בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטיל ליס ואינו מכלימו למ"ד משל בן התם מיירי באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזורקו ליס למירמא אימתא אאינשי ביתיה דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא[4] דעובר בבל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ה אין להכלימו[5]: **אורו** ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב. משמע שכך הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע[6] (סוף סימן מז) ופסק היכא דלית ליה לאב ואם ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו לצרך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בגערה שנתפתחה (כתובות דף מט:) [7]דרב אכפייה להוא גברא ואפיק מיניה מרבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרינן בירושלמי[8] אמר רבי יוסי הלוואי דהויין כל שמעתתי בדיני לי כהן שכופין את הבן לזון את אביו ועוד ראיה מהא דאמר בירושלמי דרבי יוחנן ורבי יאשיה הוו קאזלי באורחא אתא ההוא גברא וקא נסק לכרעיה דרבי יוחנן אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל לעוף בני כיסתא דלוותי הויתי לו שעשה כל כך שיפרנסנו בנו א"ל אמאי לא אכפי' מר אמר ליה כגון זו כופין בתמיה אמר ליה את צריכת לכך פירוש וכי לא יודעת דכופין פשיטא דכופין ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה[9] כבד את ה' מהונך אם יש לו ממון חייב ואם לאו אם יעסוק בכבוד אביו הלא אינו אל תחזיר יכול אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל לעוף בני כיסתא דלוותי הויתי לו שעשה כל כך שיפרנסנו בנו א"ל אמאי לא אכפי' מר אמר ליה כגון זו כופין בתמיה אמר ליה את צריכת לכך פירוש וכי לא יודעת דכופין פשיטא דכופין ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה[9] כבד את ה' מהונך אם יש לו ממון חייב ואם לאו אם יעסוק בכבוד אב ואם יעסוק בכבוד אביו הלא אכילת חבירו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ל: לג.) שלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באכילתו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן[1] וגרלה לר"י שיעיא כבוד אביו ואכילת חבירו ויעסוק באכילתו דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להביא לעשות רצונו בממונו[2] לפי שזהו גוף הכיבוד[3] אבל באכילתו כיון שאין האב נהנה באכילה עצמה[3] אין הבן חייב להפסיד אכילתו בשביל אביו ואע"ג דאמרינן בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטיל ליס ואינו מכלימו למ"ד משל בן התם מיירי באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזורקו ליס למירמא אימתא אאינשי ביתיה דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא[4] דעובר בבל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ה אין להכלימו[5]: **אורו** ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב. משמע שכך הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע[6] (סוף סימן מז) ופסק היכא דלית ליה לאב ואם ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו לצרך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בגערה שנתפתחה (כתובות דף מט:) [7]דרב אכפייה להוא גברא ואפיק מיניה מרבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרינן בירושלמי[8] אמר רבי יוסי הלוואי דהויין כל שמעתתי בדיני לי כהן שכופין את הבן לזון את אביו ועוד ראיה מהא דאמר בירושלמי דרבי יוחנן ורבי יאשיה הוו קאזלי באורחא אתא ההוא גברא וקא נסק לכרעיה דרבי יוחנן

לב: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

זקן אשמאי. פי' בקונטרס אשמאי דשע[א] ועם הארץ וקסה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לגזותו לגזלו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתאי שמתי דמנחות[ב] (דף נג:) כלומר בור ועם הארץ[ג] כדמתרגמינן והאדמה לא תשם ואחרעא לא תבור (בראשית מז): **ואין** זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש כו'. לא גזירה שוה[ד] גמורה היא דאם כן ליבעו מומחין כי התם[ה] אלא לא הוי אלא הוכחה בעלמא דזקן אשמאי אינו[ה]: **מאי** שנא דפלגינהו ש"מ דהאי לאו האי. וה"ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ש"מ אפי' יניק וחכים ופירש בקונטר' מדקפיד קרא אחכמה ש"מ דזקן לאו אשמאי אלא בעינן חכמה בהדיה דליכא למימר ר' יוסי נמי אזקן אשמאי פליג וקאמר דלא בעינן חכמה דא"כ היינו איסי בן יהודה[ו] כן פירש הקונטרס ועוד מוסיף ר"י דליכא למימר נמי דוקא פליג ואמר זקן אשמאי מהני ואיסי פליג עליה ואומר אפי' סבי דאדמאי דהא כל שיבה בתשמע קאמר הא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן עובד כוכבים צריך לכבדו ועוד דלקמן (דף נג.) קאמר דרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי אדמאי ואלו טעמא בכמה הרפתקי עבו עלייהו ולא קאמר מטום דאיסי[ז] וא"ת כיון דבהדי שיבה נמי בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמרבה אפי' יניק וחכים שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא כיון דאפי' יניק וחכים כ"ש שיבה וחכים דמי גרע אם הוא זקן בהדי חכם וי"ל דאי לא כתב רחמנא שיבה ה"א דיבעי זקן וחכם ממש אבל יניק וחכים לא אהכי אתא שיבה לגלויי דלא בעינן זקן וחכים אלא בחד לחוד סגי אפילו יניק וחכים ומיהו קשה דאם כן מאי קאמר אי ס"ד כדקאמר ת"ק לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום אדרבה לא לכתוב אלא זקן דהא נמי אמר זקן בלא שיבה זקן בתשמעו זקן ממש תשמע אלא ודאי זקן יניק וחכים תשמע והדרא קושיא לדוכתיה וגראה לר"י דודאי יניק וחכים צריך שיבה מופלג ולכך אינטריך שיבה אע"פ שאינו מופלג דכך לי זקן שאינו מופלג כמו יניק וחכים שהוא מופלג אבל אם היו שיב בחכמה היינו יניק והזקן צריך שיעמוד היינו מפני הזקן דגבי יניק צריך שיהיה מופלג בחכמה וגבי זקן אינו צריך:

אין

הכא תורה דיליה היא הדר אמר רבא [ג]אין תורה דיליה היא דכתיב [ד]ובתורתו יהגה יומם ולילה אני והא רבא משקי בי הלולא דבריה [ה]ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרב פנחס [ו]בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה איקפד ואמר הנו רבנן רבנן והנו רבנן לאו רבנן ותו רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לר' יצחק בריה דרב יהודה ולא קם מקמיה ואיקפד אפ"ה [ז]הידור [ח]מיעבד ליה בעו אמר רב אשי אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול מיתיבי מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית [ט]המשתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו נתנו לר' יהושע וקיבלו אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל [י](ברבי) עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש [יא](אברהם גדול ממנו ושמש) אברהם גדול הדור היה וכתוב בו [1]והוא עומד עליהם ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אלא אי איתמר הכי איתמר [יב]אמר רב אשי אפילו למ"ד [2]נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [3]מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר [3]שום תשים עליך מלך [יג]שתהא אימתו עליך: [יד]ת"ר [4]מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר [5]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר [ט]אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר [6]ה' קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בו חסרון כים יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת [יא]לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור [יב]יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת [יג]דבר המסור ללב נאמר בו יראת מאלהיך [יד]רבי שמעון בן אלעזר אומר [טו]מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום [טז]אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו יניק וחכים ת"ק סבר יניק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר [יז]אפילו יניק וחכים מ"ט דרבי יוסי הגלילי אמר לך אי ס"ד כדקאמר ת"ק א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום והדרת מ"ש דפלגינהו רחמנא למימר דהאי לאו האי והאי לאו האי ש"מ אפי' יניק וחכים ות"ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת [יח]ותנא קמא מ"ט אי ס"ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי א"כ נכתוב רחמנא מפני

סכא תורה דיליה היא. בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה: **ובתורתו יהגה.** כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: **בריה.** בתורה: **ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע.** שאמר להם ורחצו רגליכם[ב] שהעבריים משתחוים לאדם רגליהם כדאמרן בבבא מציעא (ל' פו:) אמרו לו בעבריים משתחוים אמשתחוים לאדם רגליהם: **רבן גמליאל ברבי.** כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבגמ': **זקן אשמאי.** אם רשע ועם הארץ[ג]: **מזקני ישראל.** גמר זקן מזקני מה להלן גדולים וחכמים דכתיב (במדבר יא) אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו: **אין זקן אלא זה שקנה חכמה.** ולשון נוטריקון דבר הכתוב ולקמיה פריך היינו ת"ק: **אלא במקום שיש לו הידור.** בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות[ד] דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד: **יכול יהדרנו בממון.** יכול יהא הידור זה הידור ממון לכבדו בממון: **יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו.** לקמן (דף נג.) פריך אמו ברשיעי עסקינן: **דבר המסור ללב.** לבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות אלא יחזיקוהו כרשע ושידינוהו לכף זכות ואמרו לא ראהו לכך נאמר וירא מאלהיך שכל המתשבות גלויות לו ויודע בך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת: **שלא יטריח.** אם יכול ליכך דרך אחרת שלא יעמיד את הציבור: **זקן וירא.** להכי סמך וירא לזקן לומר שאף הזקן ירא: **כל שיבה בתשמע.** ואפי' זקן אשמאי: **ת"ק סבר יניק וחכים לא.** והכי קאמר תנא קמא אין זקן אלא זקן שהוא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו' והתם זקנים וחכמים היו דכתיב אשר ידעת כי הם וגו' אלמא זקנים וידועים הוו: **ור' יוסי הגלילי.** דמשני ליה לקרא מתשמעו זקנה ממש ודרש ליה זה שקנה חכמה סבר אפי' יניק וחכים: **אי סלקא דעתך דלאמר ת"ק.** דאם הוא דאיירי ביה קרא שיבה והוא חכם נכתוב מפני שיבה זקן תקום והדרת ונגמר ג"ש מאי שנא דפלגינהו ש"מ תרתי מילי אינהו וה"ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ואפילו יניק ומדקפיד אחכמה אמרינן נמי שיבה לאו זקן אשמאי קאמר דליכא למימר רבי יוסי אזקן אשמאי נמי פליג אם כן היינו איסי בן יהודה: **משום דבעי למיסמך.** לומר שלא יטריח כדלעיל: **כדקאמר רבי יוסי.** דתרי אינהו נכתוב בתרוייהו קימה והידור: יכול

מסורת הש"ס

א) מו"י פ"ב מהל' ת"ת הל' יא טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף ג):
שנה ב מו"י פ"ו מהל' ת"ת הל"ו טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף יד:
שנו ג מו"י פ"ב מהל' מלכים הל' ג:
שנז ד מו"י פ"ו מהל' ת"ת הלכה ג סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' ג:
שנח ה מו"י שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ד:
שנט ו מו"י שם טוש"ע שם סעיף ג:
שם ז מו"י שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ו:
שסא ח מו"י שם הל' ט טוש"ע שם סעי' ח:
ט מו"י שם הל' ח טוש"ע שם:

תורה אור השלם

1. כי אם בתורת יי חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: תהלים א ב
2. ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו: בראשית יח ח
3. שום תשים עליך מלך אשר יבחר יי אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: דברים יז טו
4. מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני יי: ויקרא יט לב
5. ויאמר יי אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: במדבר יא טז
6. יי קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: משלי ח כב

תוס' ר"י הזקן

הלולא. חופה. מדלי. מגביה להם הכוס שישתו. רבנן רבנן. כלומר אלו שעמדו מפני אינם גדולים ואתם גדולים ולפיכך לא עמדתם הלא אף הם גדולים. אשמאי. בור. לא תשם [בראשית מז. יט] לא חבור. מזקני ישראל. וחכמים היו שהרי שרתה עליהם נבואה. שיש בה הידור. שניכר שלכבודו עשה והיינו כשהוא קרוב. בממון. ליתן לו משלו. יעצים. לשון עוצם עיניו מראות ברע [שעיה לג, טו], כמו סוגר. ויראת מאלהיך. כלומר אע"פ שאתה עושה בדרך שלא יחשדוך בני אדם על זה שיחשבו שלא ראיתו ולא ידעתו יש לך לירא מהשם שיודע לבבך. יטרית. שלא ילך תמיד לפניהם שיטרחו לעמוד. זקן וירא. אף לזקן נאמר ויראת.

מוסף רש"י

אין תורה דיליה היא. נקראת על שמו של אותו תלמיד שטרח בה בלכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם (ע"ז יט.). בי הילולא. חופה (ערובין נד.). ודלי ליה כסא. הגביה לו הכוס להשקותו (רש"י ריי"ף). ברבי. גדול הדור היה וכל היכא דקרי ליה ברבי לשון חכמה ומריפות הוא (לעיל כא.). שום תשים עליך מלך. ישראל הוהרו שיעמיד עליהם שיעות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שיעות הרבה (כתובות יז.). ה' קנני ראשית דרכו. מפני שבשעלה במחשבה לפניו לברא את עולמו נתקיים העולם בשביל התורה (אבות פ"ו מ"יא). דבר המסור ללב. של אדם, נאמר בו הוי ירא מן היודע מתשבות (ב"מ נח.). ויראת מאלהיך. יש לך ליראת מן היודע היודע מתשבתיך שאתה מבקש מחשבות להפטר ממצותו (לקמן לג.).

מוסף תוספות

א. בלשון אשם. רמב"ן. ב. לענין מזוזה פתחי שמאי כלומר פתחים ריקים שאין שם משקוף. שם. ג. בלא תורה. תוס' רי"ד: אלא שהתהא בעל מידות. מאירי: והיינו דממעט אין זקן אלא חכם, ומשום הכי פליג איסי ואמר כל שיבה במשמע. רמב"ן. ד. מתוך פרש"י משמע דדריש ג"ש זקן מזקני וכן פירש בהדיא בשמעתין גבי אי ס"ד כדאמר ת"ק. תוס' הרא"ש. ה. דאשכחן זקן בלשון חכם. ריטב"א. ו. דע"כ איסי בן יהודה סבר דזקן היינו יניק וחכים. תוס' הרא"ש: דכיון דס"ל דשיבה משמע אפי' אשמאי א"כ זקן לאו פירושא דשיבה הוא אלא באפי נפשיה קאי ולינק וחכים אתי דאי זקן וחכים ל"ל משום חכמה

ז) מ"ז יט, כ) [נכתש"י: ולזי], ג) מ"ח בני, ד) [נכתש"י: בעי ליה למיעבד. ובריי"ף ורא"ש: בעי למיעבד ליה], ה) [נכתש"י וש"י: משמה. וכל"ל. יעב"ן], ו) [בלקוט רמז רכט בפ' בשלח העמיק לדברי], נכתש"י אימת, ברבי וכ"ה בדפו"ר, וש"י. והוקף ש"י הכש"ל ש"ס, ובר"ש מדעבוויי, ז) ס"ח ל"ג, ח) מההלרין יט: כתובות יז. פוטה מא., ט) [מההלרין כב.], י) מ"כ ס' קדושים פרק ז תוספתא דמגילה פ"ג הט"ו, כ) [ב"מ נח:], ל) [לקמן לג.:], מ) [עי' תוס' פסחים כא: ד"ה לבתוב ומה שליימתי על לידו], נ) [נכתש"ת יח, ד], ס) [נכתש"י שברי"ף טוסף: אמלא אשמאן], ע) [לקמן לג ע"א], פ) [עיין מההלרין ב ע"א],

תוספות תוספות

ב) [נכתש"י: ולזי], ג) מ"ח בני, ד) [נכתש"י: בעי ליה למיעבד. ובריי"ף ורא"ש: בעי למיעבד ליה], ה) [נכתש"י וש"י: משמה. וכל"ל. יעב"ן], ו) [בלקוט רמז רכט בפ' בשלח העמיק לדברי], נכתש"י אימת, ברבי וכ"ה בדפו"ר, וש"י. והוקף ש"י הכש"ל ש"ס, ובר"ש מדעבוויי, ז) ס"ח ל"ג, ח) מההלרין יט: כתובות יז. פוטה מא., ט) [מההלרין כב.], י) מ"כ ס' קדושים פרק ז תוספתא דמגילה פ"ג הט"ו, כ) [ב"מ נח:], ל) [לקמן לג.:], מ) [עי' תוס' פסחים כא: ד"ה לבתוב ומה שליימתי על לידו], נ) [נכתש"ת יח, ד], ס) [נכתש"י שברי"ף טוסף: אמלא אשמאן], ע) [לקמן לג ע"א], פ) [עיין מההלרין ב ע"א],

האשה נקנית פרק ראשון קידושין לג.

מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן ומדלא כתב הכי ש"מ חד הוא אמר מר יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בו חסרון כים וקימה לית בה חסרון כים מי לא עסקינן דקא נקיב מרגניתא ארדהכי והכי קאים מקמיה ובטיל ממלאכתו אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו [6]ביטול אף קימה שאין בה ביטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בו חסרון כים מכאן אמרו [7]אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם ולא [8]והתנן [9]כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים אמר רבי יוסי בר אבין [10]בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים ודלמא שאני התם דא"כ [11] אתה מכשילן לעתיד לבא אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ולא והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא אמר ליה לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני ותו בר קפרא ואמרי לה ר' [12]שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואזיל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבוה שני שלישי שליש שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמא בהן יושב ומהרהר טעמא דבהן יושב ומהרהר הא לאו הכי לא לא קשיא [13]הא בבתי גואי הא בבתי בראי ה"נ מסתברא [14]דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן [15]בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא דילמא לאונסיה שאני: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו [16]אטו ברשעי עסקינן אלא [17]יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה ת"ל תקום ויראת תנא [18]איזהו קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו המובהק [19]מלא עיניו אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה אמר להו ולאו רב מובהק אנא אמרו ליה [20]לאו אדעתין: ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת: אמר אביי נקטינן [21]דאי מקיף חיי אביי מקיף רבי זירא מקיף רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא אמר כמה חציף הא גברא א"ל דלמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בה רבנן: איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: [22]אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני רבא מיקם לא [23]קאי [24]הידור עבד להו אביי [25]יהיב ידא לסבי רבא משדר שלוחיה רב נחמן משדר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא א"ר אייבו אמר ר' ינאי אין

אין בעלי אומניות רשאין לעמוד כו'. תימה מה לשון רשאי שייך דמשמע דאיכא איסורא ויל דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים [26] והשתא שייך לשון רשאים [a] ומיהו י"ל דאיכא כמו מיירי כי הא דתנן בערכין פרק המקדיש שדהו (דף כח:) כמה רוצה אדם ליתן בשור זה לעולה אע"פ שאינו רשאי פי' אע"פ שאינו חייב [b] והשתא ניחא דמיירי שפיר בעוסקין במלאכת עצמן [27]: **שני** חומשין. פי' בקונט' לשון חומש הספר וי"מ חמשה חומשין יש בו כמו בשל תורה אשרי האיש (תהלים א) כאיל תערוג על אפיקי מים (שם מב) אך טוב ליישראל (שם עג) תפלה למשה (שם ג) יאמרו גאולי (שם קז) [c] לכל אחד מן הספרים אלו מסיים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים: [**שמא** בהן יושב ומהרהר כו'. לא היה לריך לומר בהן דה"ה בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי קולא [d] ה' לירמיו [e] כלאיתא [f] בב"ר דאמר ר' חייא יצא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים כו'. ת"י:]

אין

מפני תקום והדרת פני זקן. [28]אין בעלי אומניות רשאין לעמוד כו'. תימה מה לשון רשאי שייך דמשמע דאיכא איסורא ויל דמיירי בעוסקין במלאכת אחרים [29] והשתא שייך לשון רשאים [a] ומיהו י"ל דאיכא כמו מיירי כי הא דתנן בערכין פרק המקדיש שדהו (דף כח:) כמה רוצה אדם ליתן בשור זה לעולה אע"פ שאינו רשאי פי' אע"פ שאינו חייב [b] והשתא ניחא דמיירי שפיר בעוסקין במלאכת עצמן [30]: **שני** חומשין. פי' בקונט' לשון חומש הספר וי"מ חמשה חומשין יש בו כמו בשל תורה אשרי האיש (תהלים א) כאיל תערוג על אפיקי מים (שם מב) אך טוב ליישראל (שם עג) תפלה למשה (שם ג) יאמרו גאולי (שם קז) [c] לכל אחד מן הספרים אלו מסיים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים: [**שמא** בהן יושב ומהרהר כו'. לא היה לריך לומר בהן דה"ה בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי קולא [d] ה' לירמיו [e] כלאיתא [f] בב"ר דאמר ר' חייא יצא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים כו'. ת"י:]

יכול יהדרנו בממון. כדכתיב (ויקרא יט) לא תהדר פני גדול דמשמע בממון וכגון זהב לא תהדר בריבו (שמות כג): **מי לא עסקינן.** כלומר מי לא משמע נמי אפילו נוקב מרגניתא שאומנות יקרה היא ומצריך ליה למיקם ואע"ג דבטל ממלאכתו ואיכא חסרון כים: **מה הידור שאין בו ביטול מלאכה.** דאין לשון הידור אלא נשיאות פניס או בממון או בכיבוד דבריס ואין במשמעו ביטול מלאכה: **מה קימה שאין בה חסרון כים.** דהא אוקימנא דבשאין בה ביטול מלאכה עסקינן ומו לא שייך בה חסרון כים: **אף הידור שאין בו חסרון כים.** ועל כרחך לא נכתב הידור אלא לדרוש כדאמרן למעוטי עמידה מרחוק ולמעוטי בית המרחץ כדאמרן: **עומדין מפניהם.** במציאי בכורים קאי כשעוברים בתוך ירושלים: **נמנאם מכשילן.** אלא יציאו עוד שיאמרו נגזים אנו בעציהם ולאו משום מיבוד מלוה הוא ואילו בני אדם הניכרים משוביס בעיר ועסוקים במצות לא הוה למיקם מקמייהו: **מסחותא.** מרחץ כדמתרגמי' (בראשית מג) וירחץ ואמרי: **שני חומשים.** שני חמישיות של ספר שניתי לו מדרש אגדותיו: **שני שלישי שליש.** שני חלקים של שלש הספר: **תורת כהנים.** ספר ויקרא שניתי לו בריית של מדרש הספר: **כהן היה מהרהר.** וטרוד היה ולא הנין בעבכן לפניו: **בבי גואי.** מקום שבני אדם עומדים ערומים והא דר' שמעון ברבי בבתי בראי מקום שעומדים לבושים להתם מקום הידור הוא: **ה"נ מסתברא.** דר' שמעון ברבי בבתי בראי מדקאמר ליה בהן יושב ומהרהר: **לאונסיה שאני.** פעמים שהוא טרוד ומעיין [31]בשמועתיה לפני כיסתו למרחץ וע"כ היא שגורה בפיו ולבו ומעיין בה בבית המרחץ: **כרשעי עסקינן.** בתמיה למה לי קרא אם רואה ועצם עיניו הרי עבר על תקום והדרת: **זמן חיוביה.** בארבע אמותיו כדלקמן (עמוד ב) [32]: **מ"ל וירא.** יש לך לירא מן היולר היודע מחשבותיך שאתה מבקש מחבולות להפטר ממצותו: **שיש בה הידור.** כבוד ונשיאות פניס שדבר המיכר הוא שבשבילו עמד: **באידך גיסא.** הנהר מפסיק ביניהם: **ולאו רב מובהק אנא.** ואף על פי שאתם רחוקים יותר מד' אמות אינני לכו למיקם: **לאו אדעתין.** לא נזכרנו לעמוד שהיינו טרודים: **ואי מקיף.** מקבב דרך אחרת אלא [33]לעבור לפני הנגזר: **חיי.** מאריך ימים: **דגיסי בהו רבנן.** תמיד רגילים אצלם ולבם גם בחכמים כאילו הם מהם: **גיסי.** בלע"ז פריבי"ך: **הרפתקי.** [34]מקרקות וגרות ורלו נסים הרבה ומופתים: **עדו עליהן.** ענדו עליהם: **אביי יהיב ידא לסבי.** פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אצלו ונשענין עליו: **רבא.** היה שולח שלוחיו לפשוט להן יד אבל הוא עצמו לא: **רב נחמן משדר גוזאי.** פריסים שהיו תמיד לפניו לפי שהיה שר חתן הנשיא ואב ב"ד היו רגילין לעמוד לפניו משרתים להכות ולכוף מאן דלא ליית דינא וכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח הנך פריסים להחזיק בידם אבל הוא עצמו לא שלח לזגזג בחורתו דאמר מי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא הלכך אין חשיבותו בשביל עצמי אלא בשביל תורה. ואית דמפרשי אביי יהיב ידא לסבי מכבד עצמו בזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משדר שלוחיה שילאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן ולית דכל היכא דגרסי' יהיב ידא להשען אחרים עליו קאמר ולא להשען הוא על אחרים דדאמר בפרק קמא דיומא (דף ט:) רש"ל נקיים הוה אמי בירדנא אתא רבה בר בר חנה יהיב ליה ידא שישען ר' שמעון בן לקיש עליו ולא עדה עליו שחל לשפת הנהר: מכבוד

מסורת הש"ס

א) [בכת"י נוסף: מלאכה, וכן בסמוך. וכ"ה בכת"י ועו"כ], ב) [מולין נד:], ג) כמורס פ"ג מ"ג מולין נד:, ד) מולין נד: פסחים סח: מנחות עב. ע"ז, ה) [ל"ל שמעתא] יעב"ץ. (ועיין ביפה עיניים), ו) ע"ז מד: זבחים קב: שבת קב. (ודף י) ודף מ: ברכות כד:, ז) [יומא ו. וש"נ], ח) [ברכות כו. וש"נ], ט) [בר"ק: אמר אביי הלכה וכו'], י) [בכת"י ובפו"ר ורי"ק: קאיס], כ) [ל"ל בשמועתו. (יעב"ץ)], ל) [וגם בהמשך העמוד שלפנינו (רש"ש, ע"ז)], מ) [ברש"י שבריי"ק: שלא להטריח את הציבור ואינו עובר לפני הציבור], נ) [ל"ל מלוועות. (יעב"ץ)], ס) [וכן פרש"י בחולין נד: ע"ש], ע) [וע"ע תוס' חולין נד: ד"ה אין ותוס' ערכין כח: ד"ה אומדין ותוס' תענית יג: ד"ה אין], פ) [בתוס' הרא"ש: וכן], צ) [תהלים כה. ועיין קוטב ד ע"ב], ק) [בתוס' הרא"ש נוסף: היה], ר) [פרשה נג],

תוס' ר"י הזקן

ובטיל ממלאכתו. ויש שוה פרוטה באותה קימה. מה הידור. שיכול להדרו אפילו כשעושה מלאכתו. אף קימה. שאם עושה מלאכה אינו מצוה לקום. ומה קימה [שאין בה חסרון כיס]. שהרי אינו נותן לו ממוני. אינן רשאין. פיר"ש באלו טרפות [חולין נד. ב ד"ה אין] כשעסוקים במלאכת אחרים. ע"כ. ולישנא דעסוקים במלאכתן לא משמע מלאכת אחרים אלא משמע מלאכת עצמן. ופשטיה דעובדא דר' חנינא פתוראה דאלו טרפות נמי משמע שהיה עוסק במלאכת עצמו דקא קרי ליה פתורא כלומר שהיה שולחני. אע"פ שנדחק שם ר"ש לפרש שהיה משחכר בשביל אחרים למחצה. ופי' אינן רשאין, כלומר מצד החיוב והוא כמו אינן חייבין, דלפר"ש קשה אפילו הם במלאכת אחרים אמאי אינן רשאין ישלמו לבעל הבית שכר בטולם. אלא ודאי אינן רשאין מצד החיוב קאמר, שהתורה לא צוותה שיקומו מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכה הילכך אינן רשאין לעשות כן מפני מצות הידור והוא כמו אינן חייבין. וכן תבין דעת הר"ם בח"ת פ"ו [ה"ב] שכתב ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד מפני ת"ח בשעה שעסוקים במלאכתן. חומשים. שספר תהלים נחלק לחמשה ספרים. בתי גואי. שעומדים שם ערומים שאין שם הידור. רבו שאינו מובהק הוא אם הוא גדול הימנו אעפ"כ שלא למדו כלל או אם הוא פחות הימנו ולימדו קצת. כמו שביארתי בסוף אלו מציאות. ורבו מובהק לא מקרי אלא כשלמד רוב חבמתו ממנו. הוה קאי. דרבוב כמהלך דמי ונתחייב לעמוד כמלא עיניו דרבו מובהק היה. לאו אדעתין. כלומר לא ראינוך. נקטינן. קבלה היא בידינו שאם מקיף עליו את הדרך והולך בדרך אחר כדי שלא יטרחם מארך ימים. דגיסי. דעתם קרובה אצל החכמים והורגלו בכך ואינם מקפידים כשהולכים לפניהם בגילוי הראש. הלכה כאיסי. ומסתברא דאיסי לא פליג אדר' יוסי ותרוייהו פליגי את"ק דבעי זקנה. הלכך אפילו יניק וחכים, וכן דעת הר"ם [פ"ו ה"א]. הרפתקי. סבות ועניינים. עדו. עברו. כמו ולא עדה עליו שחל [איוב כח, ח].

עין משפט נר מצוה

שסב א מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' כ סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף ה:

שסג ב מיי' פ"ד מהל' כבודו"ת הלכה ח:

שסד ג (מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ג) טו"ש י"ד סימן רמד סעיף ל בהגה"ה:

שסה ד מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ד סמג עשין יא טו"ש מ"ח סי' סה סעיף ב:

שסו ה ו מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הל' ב ו סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' ב ג:

שסז ז מיי' שם פ"ה הלכה ז סמג שם טוש"ע שם סעיף ט:

שסח ח מיי' שם פ"ו הלכה ג טוש"ע שם סעיף ו:

שסט ט י מיי' שם פ"ו הלכה ט טוש"ע שם סעיף ז:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דא"כ נמצאת אתה כו':

לעזי רש"י

פריבי"ך. מכיר קרוב.

מוסף רש"י

אין בעלי אומניות. העוסקים במלאכת אחרים (חולין נד:). מפניהם עומדים. לכבדן כדי שיהו רגילים לבא (שם). חביבה מצוה בשעתה. לריכים אנו לחבבה (שם). מכשילן לעתיד לבא. שאם לא ילמוד להם פניס להוטים וזלכן כבוד, לא ירגילום לבא מפני הטורח (שם). מסותא. מרחץ כמו מקסמותא וירחץ מתרגמינן ואקמי (סנהדרין סב:). הא בבתי גואי הא בבתי בראי. מדרגאות שלהן ג' מדרים היו לו פנימי לחדש ולהשתנף אמלעי שיוכל לאוכלו מן המרחץ ולוגם מגיקו ויוצא לחוצון ונומר לגיסתו ונח שם מיגיעת המרחץ (שבת י:). בכל מקום מותר להרהר. בדברי תורה (שבת מ:). חוץ מבית המרחץ. לפי שאינם עומד ערום (ע"ז מד:). רבו המובהק. שיוכ חכמתו ממנו (ב"מ לג:). לאו אדעתין. לא נתתי לבי (ברכות כו:). נקטינן. מסורת מאבותינו מנהג מרבותינו (מרובין ה:). הרפתקי. מקרות (ר"ה סז:). הדור עבד להו. לעיע מעט כאילו ריגה לעמוד (לעיל לב:).

מוסף תוספות

א. ומינה ילפינן לעסוקין במלאכתן נמי שאינן חייבין שאם אלו היו חייבין גם אותן היו רשאין. תוס' ר"י ז': ונראה דאפילו עסוק במלאכתו לא מחייב כדאמרינן מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס. תוס' חולין נד: **ב.** חוב מתרגמינן רשו. ריטב"א. כדמתרגמינן לא תהיה לו כנושה לא תהא ליה כרשיא. תוס' חולין נד: **ג.** כששאל רבי לרבי חייא למה לא עמד השיב לו יבא עלי. תוס' הרא"ש.

לג: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית. תימה למה מיקפיד רבא לעיל[ב] שמא קמו מפניו שחרית וערבית ולמה מדעתיה וגרלה לפרש דדין זה אינו נוהג אלא באותם הדרין בבית הרב דמסתמא עמדו שחרית וערבית אבל תלמידים אחרים חייבין לעמוד אפי' מאה פעמים ביום שמא ירלה אחר ויחשדם ואפילו אותם שדרין בבית הרב גמי אם באו פנים חדשות צריכין לעמוד: **[אין** ת"ח בו'. תימה וכי כל הני דלעיל[א] מיירי בלא קמו שחרית וערבית ול"ל אינו רשאי אינו חייב כדפי' לעיל[ב] ת"י: **ואימא** מורא משקלות. פירש בקונטרס גבי משקלות כתיב (דברים כה) אבן שלמה ולדק יהיה לך וקשה דלא מצינו בשום מקום דכתיב בהו מורא בהדיא[ג] ומ"ש גובסים מכשולות דכתיב (ויקרא יט) ולפני עור לא תתן מכשול וירלת ואת אלהיך אני ה' מאי משני פני פני גמר גבי מכשול גמי כתיב לפני עור לא תתן מכשול וי"ל דלא דמי[ד] דעמידה מפני זקן שייך לירא מפני השם כדאמר (בב"ק דף מא:) את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח[ה] ור' יצחק מפרש דמצינו מורא במשקלות כדאמרי' במדרש[ו] זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים היינו בשביל המשקלות[ז] ועל עון זה בא עמלק דבתר פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק בפרשת כי תצא והיינו דכתיב במשלי (יא) מאזני מרמה תועבת ה' ואבן שלמה רצונו וסמוך ליה בא זדון ויבא קלון כלומר שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק:

ותפילין

[א] אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים מיתיבי [ב]ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא ניטרח היובא הוא אלא לאו כולי יומא לא לעולם שחרית וערבית בלבד ואפ"ה כמה דאפשר ליה לא ניטרח אמר ר' אלעזר כל ת"ח שאין עומד מפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח שנאמר [ג]וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים מורא זו איני יודע מהו כשהוא אומר[ד] [ה]ויראת מאלהיך הרי מורא זו קימה ואימא מוראת רבית ומוראת משקלות ר' אלעזר פני פני גמר איבעיא להו בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה [ו]שיננא [ז]קום מקמי אבוך שאני רב יחזקאל [ח]דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל נמי קאים מקמיה אלא מאי קאמר ליה הכי קאמר ליה זימנין דאתי מאחורי קום את מקמיה ולא תיחוש ליקרא דידי איבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד אביו מפניו ת"ש דאמר ר' יהושע בן לוי אני איני כדי לעמוד מפני בני אלא משום כבוד בית נשיא טעמא דאנא רביה הא איהו רבאי קאימנא מקמיה [ט]ה"ק אני איני כדי לעמוד מפני בני ואפילו הוא רבאי דהא אנא אבוה אלא משום כבוד בית נשיא איבעיא להו רכוב כמהלך דמי או לא אמר אביי ת"ש [א] [ז]**טמא** [ח]יושב תחת האילן וטהור עומד טמא טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור ואם ישב הטמא הטהור טמא וכן באבן המנוגעת ואמר רב נחמן בר כהן זאת אומרת [י]רכוב כמהלך דמי ש"מ איבעיא להו מהו לעמוד מפני ספר תורה ר' חלקיה ור' סימון ור' אלעזר אמרי [יא]קל וחומר [יב]מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן ר' אלעי ור' יעקב בר זבדי הוו יתבי חליף ואזיל ר' שמעון בר אבא וקמו מקמיה אמר להו חדא דאתון חכימי ואנא חבר ועוד כלום תורה עומדת מפני לומדיה סבר לה כר' אלעזר דאמר ר' אלעזר אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה [יג]לייט עלה אביי: [יד]והביטו אחרי משה עד בואו האהלה ר' אמי ור' יצחק נפחא [טו]חד אמר לגנאי וחד אמר לשבח מאן דאמר לגנאי כדאיתא מ"ד לשבח אמר חזקיה אמר לי ר' חנינא בריה דר' אבהו א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא [טז]חכם עובר עומד מלפניו ד' אמות וכיון שעבר ד' אמות יושב 'אב ב"ד עובר עומד מלפניו מלא עיניו וכיון שעבר ד' אמות יושב [יז]נשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו שנאמר והביטו אחרי משה עד בואו האהלה: [יח]כל מצות עשה שהזמן גרמא וכו': ת"ר איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית ותפילין

ותפילין

מכבוד שמים. שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא שחרית וערבית הלכך מי שעומד מפני רבו שחרית אינו רשאי לעמוד מפניו אלא ערבית: **אמאי לא.** מאי טרחא איכא אורחא דמילתא הוא: **לא ניטרח** גרסינן: **וטוב לא יהיה לרשע.** אין טוב אלא תורה[ט] שנאמר כי לקח טוב אלא תלמוד תלמודו משתכח ולא יאריך ימים אלא כלל מה טעם לפי שאינו ירא מלפני ה' ומורא זו קימה היא כדמפרש ואזיל: **מורא רבית.** דגבי רבית גמי כתיב (ויקרא כה) אל תקח מאתו וגו' וירלת וכן גבי משקלות (דברים כה) [י]אבן שלמה ולדק וכו': **פני פני גמר.** כתיב הכא מלפני וכתיב התם (ויקרא יט) מפני שיבה: **והוא רבו.** הכן רבו של אביו: **מקמי אבוך.** ופע"ג דרב יהודה רביה דרב יחזקאל אבוה הוה כדאמרי' לעיל (דף לב.) אבא לא תתנייא הכי: **אלא מאי קאמר ליה.** אמאי צריך לאזהורי אי לאו למילף מינה הוראה בעלמא דלף על פי שהוא רבו חייב לעמוד מפניו: **אני איני כדאי לעמוד מפני בני.** קס"ד דה"ק אני רבו של בני ולא הייתי כדי לעמוד מפניו אלא מפני שנתחתן בנשיא ומדקאמר אני איני כדי ש"מ דאילו היה כדי שהיה תלמידו הוה ליה למיקס: **ה"ק.** כלומר איני כדי דקאמר לאו משום גדולת תורה הוא אלא מפני שהוא אביו קאמר דאין אב כדי לעמוד מפני הבן: **רכוב כמהלך דמי.** רבו רכוב כמהלך דמי ולריך לעמוד מפניו: **לו לאו.** כמהלך דמי אלא כיושב דבתריה דידיה אזלינן והא קא יתיב: ה"ג להך ברייתא בת"כ **טמא יושב תחת האילן וטהור עומד טמא טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור ואם ישב הטמא הטהור טמא וכן באבן המנוגעת.** וליף לה מקרא דאין מצורע מטמא טהור הנכנס עמו לאהל אלא מ"כ יושב המצורע. ורישא דברייתא הכי איתא מחוץ למחנה מושבו[כ] מושבו טמא מכאן אמרו הטמא יושב תחת האילן כו': **טמא עומד תחת האילן וטהור יושב טהור.** דישבת טהור לא מהני מידי אלא ישיבת טמא: **וכן באבן המנוגעת.** ואדם נושאה תחת האילן וטהור יושב תחת האילן לא נטמא הטהור עד שיבא נושא האבן ואם ישב נושא האבן נטמא הטהור ואפי' הוא עומד: **ואת אומרת.** מדקתני וכן באבן המנוגעת: **רכוב כמהלך דמי.** דלאו בתריה דידיה אזלינן אלא בתר בהמה הנושאתו דהא הכא לא בתר אבן אזלינן אלא בתר אדם הנושאה אזלינן דאי בתריה דידה אזלינן אפילו לא ישב נושאה נטמא הטהור דהא איהי מיתב יתבא במיקו

או בכתיפו של זה הנושאה: **מהו לעמוד.** מי מיחייב למיקס או לא: **תורה עומדת מפני לומדיה.** בתמיה לפי שעסוקים בדבר הלכה היו קרי להו לדידהו תורה עצמה ולדידיה קרי לומדיה: **לייט עלה אביי.** אהך דרבי אלעזר כל מאן דלייט ליה: **כדאיתא.** משום דדבר מגונה הוא לא רלה לפרסמה והרי הוא מפורש [כא]במדרש רבי תנחומא[כב] ראו כמה עניים שוקיו כמה לוחרו שמן הכל משלנו: **עומד מלפניו.** משמתחיל ליכנס לתוך ארבע אמות ואינו יושב עד שיעבור הימנו ארבע אמות השניות: **שנאמר והביטו אחרי משה.** ומשה נשיא היה:

ותפילין

עין משפט נר מצוה

שע א מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הל' ח סמג עשין יג טוש"ע י"ד סימן רמד סעיף טז בהג"ה:
שעא ב מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ז:
ג [טוש"ע י"ד סי' רמד סעי' יב]:
ד מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ד' טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ז:
שעב ה מיי' פ"ו מהל' טומאת צרעת הלכה יב ופ' ט"ז הל"ג:
שעג ו מיי' פ"ו מהל' ת"ת הל' ד סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף טז:
שעד ז מיי' פ"ו מהל' ת"ת הלכה ט סמג עשין פה טוש"ע י"ד סימן רפב סעיף ב:
שעה ח טוש"ע סס סי' רמד סעיף יא:
שעו ט מיי' פ"ו מהל' ת"ת הלכה ו סמג עשין יג טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף ט:
שעז י מיי' סס טוש"ע סס סעיף יג:
שעח כ מיי' סס טוש"ע סס סעיף יד:
שעט ל מיי' פי"ב מהל' ע"ז הלכה ג סמג לאוין מז טוש"ע א"ח סימן יז סעיף ב:

תורה אור השלם

1. וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כְּצֵל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים: קהלת ח יג
2. מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט לב
3. וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: שמות לג ח

תוס' ר"י הזקן

אפילו הכי. לא נטרח שחרית וערבית. מקמי אבוך. ורבי יהודה היה רבו שלמדו, כי הוה תני לרמי בריה הנשרפין בנסקלין והוה תני ליה נסקלין בנשרפין, כדאיתא באלו הן הנשרפין [סנהדרין פ. כ] ולעיל [לב, א] מייתי לה בגמרא אגב גרדא. כמהלך. וחייב לעמוד. ופסק הר"ם [ממרים פ"ו ה"ד] כפשט המימרא דשמואל דמשמע אפילו בנו רבו עומד מפני אביו ואינו עומד מפניו. שהזמן גרמא. כלומר שזמן קבוע לעשות המצוה והזמן גורם עשייתה.

מסורת הש"ס

ב) [לעיל לב:], ג) [גר"ף ובגל"ס ובע"י טוסס: תקוס. ועיין גירסת רש"י בחגיגה ה ע"ל ד"ה מבעגבו], ג) [עמ"ס על הגליון מגיגה עו:], ד) עבעים פי"ג משנה ז [ע' בר"ש שם] ברכות כה. מוספתא דבעים פ"ז ה"ה ת"כ פ' מזריע פרק יב, ה) מכות כב: ע"ש, ו) ברכות יג: עו. כב. תענית כט: לקמן עא: [פסחים קד. מ"ק יב: נדה יד. כ:], ז) [בקלים פ"ה ה"ג, ח) עירובין כ. ברכות כ: תוספתא דקידושין פ"ל ה"ח ע"ש [ועי' מש"כ לעיל כט.], ט) [ברכות ה.], י) [נדה לא: ש"ס וצ"ל מאזני לדק המאזנים בפרשת קדושים [ויקרא יט, לו]. (רש"ש)], כ) [ויקרא יג, מו], ל) ירושלמי סוף בכורים הל' ג ובשקלים פ"ה הל' ב, מ) [פרשת כי תצא], נ) [דף לב:], ס) [בעמוד ל' ד"ה אין], (וכ"כ תוס' חולין נד:), ע) [בתוס' הרא"ש: דבעמידה], פ) [בתוספתא פרשת כי תצא סימן מז].

גליון הש"ס

גמ' יושב תחת האילן וטהור כו'. עי' יבמות דף קג ע"ב תד"ה מין שנכנס:

הגהות הגר"א

[א] גמ' שמא יושב כו'. עי' בטוסס הגמרא דברכות דף כה:

מוסף רש"י

שלא יטריח. אם יכול ליתן דרך אחרת שלא יעמיד את הגבור [לעיל לב:]. מורא זו קימה. כבוד חכמים [חגיגה ה:]. פני פני גמר. ג"ש גמר [סוכה ה:]. טמא עומד תחת האילן. ולא נטשא את המת קלי, דמת לא שבא עומד ולא שבא יושב ולא שבא הולך אהל הוא, וגבי מצורע קתני לה בת"כ דגבי ביה רחמנא ישיבה דכתיב בדד ישב מחוץ למחנה מושבו [ברכות כה.]. לייט עלה אביי. כל מיקמון על זה [לקמן עא:].

מוסף תוספות

א. שהיו מקפידין אפילו בסעודה. תוס' הרא"ש. **ב.** לא בפרשת קדושים ולא בפרשת כי תצא. תוס' רי"ד. **ג.** ומורא רבך כמורא שמים. תוס' הרא"ש. וכן הוא בתוס' בדפו"ר. **ד.** שלא היית חייב במשקולות. תוס' הרא"ש.

האשה נקנית פרק ראשון קידושין לד.

ותפילין וקסבר לילה לאו זמן תפילין מי נמי שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הילכך כיון דאיכא שעמא דלא מיחייב בה זמן גרמא הוא: **אבידה.** השבת אבידה: **וכללא הוא.** בתמיה וכי כלל קבוע הוא דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: **והרי אכילת מצה.** ליל ראשון שהוא חובה כדכתיב (שמות יב) בערב תאכלו מצות[1] וזמן גרס לה בע"ו בניסן ונשים חייבות כדאמר בפסחים (דף מג.): נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה שנאמר[2] לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה ונשים אימתיהו בכל תאכל חמץ דמצות לא תעשה היא: **וכן שמחה.** ברגל כדכתיב (דברים טז) ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך[3]: **תלמוד תורה.** דאמרן לעיל (דף כט:) נשים פטורות וכן פדיון הבן כדלעיל בפירקין (שם.): **ופריה ורביה.** אמרינן בינמות (דף סה:) האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה ויליף לה מן וכבשוה[4] איש דרכו לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש וכל דלא קרינן ביה וכבשוה לא קרינן ביה פרו ורבו: **אין למדין מן הכללות.** כל היכא דתני כלל כי האי גוונא כל מצות עשה וכו' וכל מצות לא תעשה הכל חייבין בראיה[5] אין למדין מהם דאיכא בהו דלאו דוקא ואפילו מקום שנאמר בו חוץ דאיכא למימר מדאפיק האי דאפיק ש"מ דוקא הוא ולא שייר מידי אפ"ה אין למדין: **כל מערבין.** עירובי חצירות: **ומשפפין.** שיתופי מבואות: **חוץ מן המים ומן המלח.** דמידי דזיין בעינן והני לא זייני שבמקום מזונותיו של אדם חשובה דירתו ושביתתו: **והאיכא כמהין ופטריות.** מיני אוכלין הם וקיים להו לרבנן דלא זייני: **גמירי מפפילין.** במה מצינו בתפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות אף כל וכו'. ולקמן[6] פריך דאיליף מתפילין לפטור גילף ממלה והקהל לחיוב: **גמירי מתלמוד תורה.** דאיתקוש להדדי ושנתתם לבניך (דברים ו) וכתיב בתריה וקשרתם לאות: **מה תלמוד תורה נשים פטורות.** דכתיב לבניך ולא לבנותיך[7] אף תפילין נשים פטורות: **וקיש תפילין למזוזה.** לחייב הנשים דהא כתיב בתריה וכתבתם על מזוזות וגימא מה מזוזה נשים חייבות כדלקמן אף תפילין נשים חייבות. ומשנינן תפילין נמ"ת אתקוש בין בפרשה ראשונה לפרשה שניה דסמיך ליה וכתבתם וגימא נשים פטורות: **לא ס"ד.** לפטור נשים מדתלה מתן שכרה בריבוי ימים ונשי נמי בעי חיי: **האורח להוליא את הנשים.** בריית היא במסכת סוכה: איצטריך

איצטריך מצות עשה דאי הוה אמינא דנשים פטורות מעשה דלאו הזמן גרמא כמו כן יהיו פטורות מן הלאוין דאיכא למימר דאמי עשה ודחי ל"ת אבל כשהן חייבות בעשה דלאו הזמן גרמא אז לא יבא עשה אחר ודחמו דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה אך הקשה הר"ר יוסף מארץ ישראל על פירוש זה מ"כ גבי אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט (שבת דף כה.) משום די"ט עשה ולא תעשה ושריפת קדשים אינה אלא עשה אשה שאינה חייבת בעשה די"ט דהוי זמן גרמא וכי תוכל להדליק בשמן שריפה בי"ט וכ"ת אין הכי נמי אמאי לא ליתמיע תנא דלא אמר לך אלא מאי אית לך למימר דעשה שים עמו לאו אף הלאו אלים ולא דחי ליה עשה אף הכא הלאו אלים[9]: **בכל מערבין.** פי' בקונטרס[8] בין עירובי חצירות בין עירובי חצירות בעינן פת[10] לכך נראה בכל מערבין בעון ביטול תורה בנים קטנים מתים מ"מ לא הוי כי אם אמתכתא בעלמא והא דכתיב[11] כי הוא חייך דמשמע אשה נמי חייבת בת"ת מהאי טעמא גברא בעי חיי י"ל דקרא לא קאי אתלמוד תורה אלא אקיום מצות כלומר התורה מלמדת לך מצות שהם חייך ועוד יש לומר דאין ה"נ דהאי קרא קאי בין אתלמוד תורה כדאמר התם וכין אמוזזה כדאמר הכא מיהו אין סברא לומר דנאמרו נשים בתלמוד תורה משום סברא דגברי בעי חיי וכו' כיון דאשכחן מיעוטא גבייהו כדאמר לעיל[12] והודעתם לבניך ולא לבנותיך אבל מוזזה דליכא מיעוטא כלל אלא משום דרושה להקיש מוזזה לתלמוד תורה רוצה לפטור נשים יש סברא לומר דאמי סברא דגברא בעי חיי ומפקא מהיקשא ומחייבי נשים במוזזה:

ותפילין וציצית. אע"ג דקיימא לן בהקומץ רבה (מנחות דף לו:) דלילה זמן תפילין והלכה ואין מורין כן מ"מ שפיר הוי מצות עשה שהזמן גרמא שהרי אין נוהגין בשבתות וכי"ט כדדרשינן בפרק המוצא תפילין (עירובין דף לו.) לפי שאין לריכין אות דשבת גופא איקרי אות כדכתיב[13] כי אות היא ולילית דמשבשין הכא מצות עשה שהזמן גרמא אומר ר"י דהיינו כרבי שמעון דבפרק התכלת (מנחות דף מג.) דסבר לילה לאו זמן ולילית הוא ופוטר נשים כדאיתא התם וכן הלכה דהא בפרק במה מדליקין (שבת דף כה:[14]) מפרש טעמא דסדין פטורה מן הלילית גזירה משום כסות לילה והיינו טעמא לרבי שמעון דוקא[15] ועוד קאמר בפ"ב דברכות (דף יד:[16]) דבמערבא אין אומרים פרשת לילית בלילה ומסיק נמי אבל אין מתפילין מדמתחלי במערבא וכיון דמתפילין גמרינן[17] ותימה היכי משבש לילית מ"ע שהזמן גרמא למ"ד (מנחות דף מא.) לילית מוכח טלית היא כיון דכלי קופסא מייתין בלילית והתם ליכא זמן גרמא כלל דבין ביום בין בלילה מייתין[18] ואפילו למ"ד (שם) לילית מוכח דגברא הוא קשה דכמו דכסות לילה פטורה כשהוא לובשה ביום[19] ה"נ כסות יום מייתא כשלובשה בלילה דהכי אמרינן בירושלמי[20] כסות יום שלבשה בלילה מייתא בלילית וא"כ היכי משבש לה זמן גרמא כיון שמייתא בין ביום בין בלילה[21] ואומר ר"י כיון שמיוחדו[22] תלי במה שהזמן גרס[23] לביאתה ביום יש לה ליתשב זמן גרמא שזמן לביאתה גורס המיוחד: **מעקה** אבידה ושילוח הקן. תימה לרבי בכל הני כתיב לאו במעקה כתיב (דברים כב) לא תשים דמים בביתך אע"ג דמוקמינן ליה (בב"ק דף טו:) למגדל כלב רע וסולם רעוע דהיינו שיהא בידים מ"מ אתי נמי למעקה דהא דרשי בספרי[24] ועשית זו מצות עשה לא תשים דמים זו מצות לא תעשה ובאבידה נמי כתיב (דברים כב) לא תוכל להתעלם ובשלוח הקן כתיב (שם) לא תקח האם על הבנים ואי"כ איך יהיו נשים פטורות אפילו הם זמן גרמא והא השתא הכתוב אשה לאיש לכל עונשין[25] שבתורה[26] ואומר ר"י דבכולהו משכחת בהו עשה בלא לאו במעקה אין שייך לא תשים דמים אלא בבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה[27] אבל אם היה בדעתו לעשות מעקה ולאחר שבנאו נמלך או שעשה ונפל אין שם אלא עשה דועשית מעקה ואז נשים פטורות ובאבידה נמי משכחת לה עשה בלא לאו א]כגון שנטלה על מנת להחזירה וכגון שנטלה[28] אחר יאוש דהשתא ליתא בה לאו דלא תוכל להתעלם וגם ליכא לאו דלא תגזול נמי[29] ואח"כ נמלך שלא להחזירה דהשתא אינו עובר אלא משום השב תשיבנו[30] ושלוח הקן נמי כגון שלקח האם על מנת לשלח ואח"כ נמלך ולא שלחה דהשתא ליכא לאו כי אם עשה דשלח[31] תשלח[32] וי"מ דמ"מ איכא נפקותא כשיהיה לאשה לקיים מצות עשה דאי הוה אמינא דנשים פטורות מעשה דלאו הזמן גרמא כמו כן יהיו פטורות מן הלאוין דאיכא למימר דאמי עשה ודחי ל"ת אבל כשהן חייבות בעשה דלאו הזמן גרמא אז לא יבא עשה אחר ודחמו דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה אך הקשה הר"ר יוסף מארץ ישראל על פירוש זה מ"כ גבי אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט (שבת דף כה.) משום די"ט עשה ולא תעשה ושריפת קדשים אינה אלא עשה אשה שאינה חייבת בעשה די"ט דהוי זמן גרמא וכי תוכל להדליק בשמן שריפה בי"ט וכ"ת אין הכי נמי אמאי לא ליתמיע תנא דלא אמר לך אלא מאי אית לך למימר דעשה שים עמו לאו אף הלאו אלים ולא דחי ליה עשה אף הכא הלאו אלים[9]: **בכל מערבין.** פי' בקונטרס[8] בין עירובי חצירות בין עירובי חצירות בעינן פת[10] לכך נראה בכל מערבין בעון ביטול תורה בנים קטנים מתים מ"מ לא הוי כי אם אמתכתא בעלמא והא דכתיב[11] כי הוא חייך דמשמע אשה נמי חייבת בת"ת מהאי טעמא גברא בעי חיי י"ל דקרא לא קאי אתלמוד תורה אלא אקיום מצות כלומר התורה מלמדת לך מצות שהם חייך ועוד יש לומר דאין ה"נ דהאי קרא קאי בין אתלמוד תורה כדאמר התם וכין אמוזזה כדאמר הכא מיהו אין סברא לומר דנאמרו נשים בתלמוד תורה משום סברא דגברי בעי חיי וכו' כיון דאשכחן מיעוטא גבייהו כדאמר לעיל[12] והודעתם לבניך ולא לבנותיך אבל מוזזה דליכא מיעוטא כלל אלא משום דרושה להקיש מוזזה לתלמוד תורה רוצה לפטור נשים יש סברא לומר דאמי סברא דגברא בעי חיי ומפקא מהיקשא ומחייבי נשים במוזזה:

סד"א

לא תעשה ואיכא עשה איצטריך לחייבי נשים בהו משום דהוו מצות עשה שלא הזמן גרמא. ריטב"א.

מסורת הש"ס

1) [בכמ"י: והקהל], 2) עירובין ס., 3) שם סו., 4) סוכה כח. ת"כ פ' אמור פרק י' כתיב כאחוזת לרבות הנשים [ע"ש], 5) ג"ז שם:, 6) [פסחים קכ ע"א], 7) [בריש עז, 8) [ברש"י שבריש עוסף ד"ה והקהל. דכתיב הקהל את העם האנשים הנשים וטף ובמועע מן המלך פרשת הקהל בסוכות בשמטה], 9) [ברא"ש פ, כח], 10) [תוגיגה ב ע"ח], [וע"ש תוד"ה מן], 11) [בעמוד ב], 12) [לעיל כט ע"ב, ע"ש], 13) [שמות לא, יג], 14) [שם ד"ה גזירה], 15) [שם ד"ה ואמר], 16) [דפרקין ה"ז (כף ע"א)], 17) [בדפוי"ר: תלי], 18) [פרשת כי תצא סימן רכט], 19) [לקמן לא ע"א], 20) [ל"ל לפי שיטת עיי ב"מ כו: וכ"כ תוס' שם ד"ה אינו עונר וכו'], 21) [אע"ל דאמ"כ. (עצמות יוסף)], 22) [מוקן קמא ע"ח], 23) [בעירובין כו ע"ב וע"ש בהג"ה], 24) [עיריכין פא ע"א עיש], 25) [בדפוי"ר: גברי], 26) [דברים ג, כז], 27) [דף כט: ב. וסם מפיק הש"ס ומלמדים את בניכם ולא בנותיכם וכ"כ תוס' בשבת לב: ד"ה מקרא כו' לכתיב ומלמדתם אותם את בניכם],

מוסף רש"י

הרי מצה. לילה הראשונה חובה עשה היא, בערב תאכלו מצות, ושאר כל הימים אם רצה להתפרנס בגבר בלא לחם אין חובה עליו לאכול (ערובין כו:). שמחה. ומחת אתה ויניחו הרי נשים בחשמש, ומצה נמי חובה לנשים במסכת פסחים (מג.) מהיקשא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ונשים ישנו בכל תאכל חמץ, דכל מצות לא תעשה נשים מחחרות כאנשים, דהוקשו נשים לאנשים לכל עונשים שבתורה (שם). לעולם לרגל ולשמות בחג עם בעלה דעל הבמחה נצטוו נשים דכתיב ושמחת אתה ובניך [דברים יד] (חגיגה ז.). הקהל. כמועד שנת השמיטה בחג הסוכות המלך עומד על בימה וקורא לפניהן מצות משנה תורה כדאיתא בסוטה (מח.) וכתיב האנשים והנשים והטף (ערובין שם). והרי תלמוד תורה. נשים פטורות, דכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם (שם). פריה ורביה דכתיב פרו ורבו ומלאו את האדמה וכבשוה, איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש (שם). ופדיון הבן. בנו הבכור, חובה על האב ולא על האם, שמעון לא מדמיע תפלה קרי ביה תיפלה, כל שחייב ליפדות חייב לפדות את בנו ואשה אינה בכלל פדיון עצמה דכתיב בכור בנין הפדה ולא בנותיך, אינה נמי בחלות פדיון בנה הבכור (שם). אין למדין מן הכללות. כל היכא דתני כלל לא אמרינן דוקא הוא, דאיכא כלל דלא דק במילתיה ואיכא מילי לאיתויי בההוא כלל (עירובין ס.). **ואפי' במקום שנאמר בו חוץ.** מדבר פלוני דאיכא למימר מדאתפקיה לאלו ודאי דק בכלליה אפילו הכי לא יפקינן מיניה דילמא שייר ולא אפיק כל מאי דבעי (שם). **בכל מערבין.** עירובי חצרות ותחומין, ומשתתפין. במבוי, חוץ מן המים ומלח. דלאו מילי דמזון הן, וטעמא דעירוב משום דדעתו ודירתו מקום מזונותיו הוא וכיון שנתנו כל בני המלך כלי מזון בבית אחד, נעשה כאילו כולן דרים בתוכו ונמצאו כולן לשות אחת וכן בעירובי מחחומין נעשה כמי שבתת שם ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח, הלכך דבר מזון בעינן (שם כו:). **תפילין.** נמי מצות עשה שהזמן גרמא דסבר לילה ובתת לאו זמן בעינן (ברכות ב:). **וקיש מזוזה לתלמוד תורה.** דכתיב ולימדתם אותם את בניכם ומסיק דמיון מה תלמוד תורה מה תלמוד ועשית מ"ע דאין הזמן גרמא דמתחלה פטרינהו דכתיב את בניכם ולא בנותיכם ומה מזוזה לא תעשה דכתיב בסוכות תשבו כעין תדורו[13] מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו ורבא אמר איצטריך לחייבי נשים בהו משום דרושה לתלמוד תורה. **האזדרה.** בני ישראל יושבי בסוכות, מיומן שבאזרחיים, להוליא את הנשים (סוכה כח.).

עין משפט נר מצוה

שפ א ב ג מיי' פ"ב מהל' ע"ז הלכה ג סמג לאוין נ:
שפא ד ה מיי' פ"ח מהל' עירובין הלכה ח סמג עשין ל טוש"ע ס"ס סימן שפו סעיף ה:
שפב ו מיי' פ"ד מהל' תפילין הלכה יג סמג עשין כב טוש"ע ס"מ סימן לח סעיף ג:
שפג ז מיי' פ"ו מהל' סוכה הלכה ח סמג עשין מב טוש"ע ס"מ סימן תרמ סעי' ח:
שפד ח מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע ס"מ סי' תלט סעי' ח:

תורה אור השלם

1. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ: דברים יא כא
2. בְּסֻכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת: ויקרא כג מב

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מעקה בבה"ד הלאו אלים. עיין מולין קמא ע"א תד"ה ל"ל:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) תוס' ד"ה מעקה כו' כגון שנטלה ע"מ להחזירה יאוש על מנת להחזירה ואמר יאוש ונתן עליה שלא להחזירה דהשתא ליכא לאו דלא תוכל להתעלם כדאיתא בחלו מלאות (דף כו:) ואיכא משום השב תשיבנו עכ"ל הרמב"ן בגיאור כוונת הסוס' ועי' בעצמות יוסף קרוב לזה:

תוס' ר"י הזקן

חרן. אע"ג דתני חרן מדבר פלוני אפילו הכי אין למדין דאיכא טפי דתני הכי. ובפרק בכל מערבין (עירובין כו, א) חרן מן המים ומן המלח, ומותיב ר' יוחנן ותו ליכא והא איכא כמהין ופטריות.

מוסף תוספות

א. והוה מצי למימר טעמא גזירה שבא יקרע כסותו בתוך שלש ויתפרנו דהוי אליבא דכ"ע אלא לא חשש כיון דהלכתא כר"ש. תוס' הרא"ש. **ב.** משמע דמודו כולהו דאין מצות ציצית בלילה ולכן נשים פטורות מן הציצית. תוס' שבת כה: **ג.** וצריך להטיל ציצית לכל כסות יום אפילו יתעטף בו בלילה וכסות לילה פטור אפילו יתעטף בו ביום. תוס' הרא"ש. **ד.** דאמרינן וראיתם אותו פרט לכסות לילה משמע דכסות לילה פטורה אפילו כשלובשה ביום. שם. **ה.** ואין הזמן גורם לחייב האדם ביום יותר מבלילה. שם. **ו.** בתוס' טוך ליתא תיבת גרם. **ז.** ולפינן שפיר מתפילין לפטור נשים אע"ג דלא הוו ממש כעין תפילין. תוס' הרא"ש. **ח.** ונשים חייבות בכל לא תעשה. ריטב"א. **ט.** דאכי תבנה בית חדש לא יבנהו לדעת כן לשום דמים בביתו. תוס' הרא"ש ועי' עצמו"י. **י.** וא"ח כיון דמחוייב בהשבה איכא לאו דלא תגזול אע"ג דלא אתיא ליריה באיסורא מידי דהוה אכובש שכר שכיר דברש"ש אזהו נשך וי"ל דלא שייך לא תגזול מאחר שנתייאש. תוס' הרא"ש. **ב.** ובכי האי גוונא דליכא נמתיה ואיכא נפקא מינא דהוו מצות עשה שלא הזמן גרמא. ריטב"א.

מ: האשה נקנית פרק ראשון קידושין

תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. תימה דאמר בספ"ק דב"ק (דף יח.) ר' יוחנן משי ידיה ומנח תפילין והדר אמר לן קיים אמרינן לימד לא אמרי' ופריך והא אמר מר גדול תלמוד תורה שהתלמוד מביא לידי מעשה [6]פירש בקונטרס מי נתלה במי קטן נתלה [6]בגדול[א] וא"כ כיון דאמר קיים כל שכן לימד שאינו חשוב כל כך אלמא מוכח התם מהכא דמעשה גדול וי"ל דהתם הכי פי' והדר אמר לן קיים אמרינן [6]לימד לא אמרינן[ב] ופריך התם והאמר מר גדול תלמוד שמביא לידי מעשה א"כ היאך קיים אם לא לימד[ג] וכיון שאנו אומרים לו קיים הרי ד[6]אומרים לו לימד ואת אמרת קיים אמרינן לימד לא אמרי' ומשני הא למיגמר הא לגאמורי כלומר למגמר לדידיה ודאי מעשה עדיף אבל לגאמורי אחריני ודאי עדיף טפי ממעשה[ד] והלכך לימד לאחריני לא אמרי' וי"מ דאדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה אומרים לו למוד תחלה לפי שאין עם המרך חסיד[ה] אבל אדם שלמד כבר המעשה טוב יותר מלימוד[ו]:

אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה. והא דאמר בפרק במה מדליקין (שבת לא.) כשמכניסין אדם לדין אומרים לו בשת אם ונתת באמונה היינו דווקא לענין שאלה שאולין לו על משא ומתן[ה] אבל מ"מ נפרעים ממנו תחלה על שלא קבע עתים לתורה[ו]: **ויש** אומרים אף פסול לעדות. פירש בקונטרס הואיל ואינו מקפיד על עצמו אינו בוש לזלזל בעצמו [6]ולפסול וקשה אמאי פסול לעדות הוא הא אמרינן בירושלמי[6] ר"ש ברבי הוה אכיל בשוקא חזיה ר"מ אמר לו אין שבח לתלמיד לאכול בשוק משמע דלאמר אין קפידא ופי' ר"א דהכא מיירי שאוכל ואוכל וא"ת אם כן פשיטא דפסול דגזלן הוא[ז] וי"ל שאוכל פחות משוה פרוטה אי נמי שגזל דבר שאינו מקפיד עליו והר"ר אליהו מפרש כגון שהלך אצל המוכרים וטועם משל כולם מעט מעט[ח] כאילו רוצה לקנות מהם וגיחא השתא [6]שקורין בלב שדומה לגלב [6]אוכל כאן מעט וכאן מעט ור"ת פירש דאוכל בשוק היינו שאוכל סעודה דפת דגנאי יותר[6]:

הדרן עלך האשה נקנית

[א]ויראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר [1]וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שחטא אובד ממנו טובות הרבה ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי [2]שהעולם [6]נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות [א] עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד כו' בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה ר"ש בן יוחי אומר [3]אפילו צדיק [6]גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר [2]צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו [7]ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירים לו [6]שוב רשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וניהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות אמר ריש לקיש [8]בתוהא על הראשונות: **מתני'** [7]כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר [3]והחוט המשולש לא במהרה ינתק [7]וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן היישוב: **גמ'** [6][8]אמר רבי אלעזר ברבי צדוק למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו כולו עומד במקום טהרה כך הקב"ה מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה כדי שיירשו העולם הבא שנאמר [4]והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ולמה רשעים דומים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה כך הקב"ה משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה כדי לטורדן [7]ולהורישן למדריגה התחתונה שנאמר [5]יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות: [8]וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול לדידן ר"ע ואמר [7]תלמוד גדול נענו כולם ואמרו [8]תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה תניא רבי יוסי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה לתרומות ולמעשרות חמשים וארבע לשמיטים ששים ואחת ליובלות מאה ושלש מאה ושלש מאה וארבע הויין קסבר יובל [7]מתחילתו הוא משמט וכשם [8]שהלימוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה כדרב המנונא [6]דאמר רב המנונא [ח]אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר [6]פוטר מים ראשית מדון וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה שנאמר [7]ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו: כל שאינו לא במקרא ולא במשנה: א"ר יוחנן [6]ופסול לעדות ת"ר [8]האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב ויש אומרים פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין [7]הלכה כיש אומרים דרש בר קפרא רגזן לא

לפי שהעולם נידון אחר רובו כו'. ירלה אדם עצמו כאילו שקול. כל העולם שקול [8]כמחלה לזיקים וחסידים ומחלה לרשעים וכאילו מעשיו שקולים כמחלה על מחלה עשה מצוה אחת נמלאו זכיותיו מכריעין ונמלא לדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן לזיקים: **וניהוי.** לדיק שמרב כמחלה עונות וכמחלה זכיות ולמה אינד אינד את הרלאשונות: **בתוהא.** מתמרע על כל הטובות שעשה: **למה לדיקים דומים בעולם הזה.** ביסורין הבאים עליהם: **וגופו.** כלומר מעט ממנו: **נקצץ.** ממנו גופו: **כך.** נפרעין מן הלדיקים [8]מעט עונות שבידם ונמלאו כולם נקיים: **ולמה רשעים דומין בעולם הזה.** בטובה שמשפיעים להם: **גופו.** מעט ממנו אף אלו יש בידם מיעוט טובות וזכיות: **נקצץ גופו.** קבלת שכרם היא קצילת גופם: **למדרגה.** תחולוי"ל. כדרך שעושין מדרגות לחרילין שבינות המגדלים כשמגביהי' קרקעיתן: **יש דרך ישר לפני איש.** כשרואין הרשעים שלותן גרלית דרכם בעיניהם ישרה ואחריתה של אותה שלוה הזמנת דרכי מות [8]היתה: **כיש נאמר.** שם האיש: **שהתלמוד מביא לידי מעשה.** נמלאו שניהם בידו: **גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה.** כשיאלו ממלרים נתנה להם תורה בחדש השלישי ובחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב [8]בבאכם ואמר מר (ספרי פ' שלח לך) משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דכתיב בהו כי תבאו וכאן נאמר בבאכם משנכנסו לה ובתרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב [8]תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנים הרי נ"ד ומשם התחילו למות שמיטין כדאמרינן בערכין (דף יב:) ועשו שמיטה לסוף שבע הרי ס"א שנים ולסוף נ' עשו יובל הרי ק"נ: **מתחילתו משמע.** מתחילת השנה מיו"כ [8]עבדים נפטרים ושדות מוחזרות ועדיין לא עברו אלא מ"ט אבל שביעית איה משמטת אלא בסופה [8] דכתיב (דברים טו) מקץ שבע שנים [8]לסוף שבע שנים כל שנה שביעית במנין ס"א: **אחילה דינו.** ליום הדין תחילת תביעות שנעלו מפני מה לא עסקת בתורה: **פוטר מים.** הפורק עול תורה ראשית מדון הוא תחילת דינו ואין מים אלא תורה [8] דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים: **וכשם שדין.** פורענות תורה קודם לדין פורענות מעשה כך שכרו אם עסק בתורה קודם לשכר מעשה: **בעבור ישמרו חוקיו.** ואמר מר לעיל (דף לז.) משמרון זו משנה: **ינצורו.** יקיימו: **ופסול לעדות.** דכיון שאינו מן היישוב אין מקפיד על עצמו ואין לו בושת פנים. וכן האוכל בשוק הואיל ואין מקפיד על כבודו אינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל: לא

עין משפט נר מצוה

תכד א מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ד:
תכה ב מיי' שם הל' ג:
תכו ג מיי' שם הלכ' ג:
תכז ד מיי' שם [פ"ח הל"ג] ופ"ב הל' ח:
תכח ה מיי' שם פ"ג הלכה ג:
תכט ו מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה ח סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף יח:
תל ז מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ג ופ"ח שם הלכה ג טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף יח:
תלא ח מיי' שם פ"ג הלכה ה טוש"ע שם סעיף יט:
תלב ט מיי' פי"ח מהל' עדות הל' ח סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף יח:
תלג י מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף יח:

תורה אור השלם

1. טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קָרֶב וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה:
קהלת ט יח
2. וְאַתָּה בֶּן אָדָם אֱמֹר אֶל בְּנֵי עַמֶּךָ צִדְקַת הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכָּשֵׁל בָּהּ בְּיוֹם שוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת בָּהּ בְּיוֹם חֶטְאתוֹ:
יחזקאל לג יב
3. וְאִם יִתְקְפוּ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעֲמֹדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק:
קהלת ד יב
4. וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מְצֹעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד:
איוב ח ז
5. יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת:
משלי יד יב
6. פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלֵּע רִיב נָטֹשׁ:
משלי יז יד
7. וַיִּתֶּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִרָּשׁוּ:
תהלים קה מד

מוסף רש"י

בתוהא על הראשונות. שמתמרע על הלדקות הלאשונות שעשה [יחזקאל ג כ]. **תחילת דינו.** לעתיד לבוא, **על דברי תורה.** שלא עסק בתורה [סנהדרין ז:]. **פוטר מים.** שפוטר התורה מעליו היא ראשית מדונו, תורה נמשלה למים דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים [סנהדרין שם]. **הדרן עלך האשה נקנית**

מוסף תוספות

א. על חזקיהו מלך יהודה שכשמת הביאו ספר תורה והושיבוהו על מיטתו אמרו קיים זה מה שכתוב בזה. ריטב"א. **ב.** וכיון שתולה התלמוד במעשה אלמא מעשה עדיף. ריטב"א. **ג.** ולא מסיק אדעתיה השתא לחלק בין למד ללימד. תוס' ב"ק יז. **ד.** שמביא את הדבים לידי מעשה כשמלמדם. שם. **ה.** ואח"כ קבעת עיתים לתורה. תוס' סנהדרין ז. **ו.** והכי דריש ליה לקרא תחילת גילוי דינו במה שנשטו מדברי תורה. תוס' סנהדרין ז. **ז.** ואפי' אכלו בבית גזלן הוא, תוס' הרא"ש. **ח.** ומערים כההיא דאמרינן בשבת פ' מפנין (שבת קכט.) לענין הקזה. שם. **ט.** כמו אנו לוקין ואוכלין ואוכל אצל חמיו ביהודה (כתובות יב.) דנגאי הוא שפי בפת בשאוכל ומברך בשוק, שם. וההוא דירושלמי בפירות ולתלמיד חכם הוא גנאי ולא לאחר. ריטב"א. **הדרן עלך פרק האשה נקנית**

מסורת הש"ס

[א] תוספתא דקידושין פ"א הי"א, [ב] שם [ע"ש]. [ג] [בכת"י, דפו"ר, וע"ש: שוה רשב שנלמוד], [ד] שם, [ה] מנות דר"ע פרק לט [ע"ש], [ו] [כל מימרא זו עד וכבר היה שיך לקונית שלפני המשנה. ושיין מהרש"א ופפ"ו], [ז] [בכת"י: ולהורידן], [ח] ספרי פ' עקב, [ט] פ"ק יח. מגילה מז., [י] [ר"ה מ: ערכין כמ:], [כ] [בדפו"ר וע"ש: שהתלמוד], [ל] סנהדרין ז. שבת לא., [מ] [מס' ד"א פ"ו], [נ] [בע"י: מתלה], [ס] [שם: מיעוטו], [ע] [שם: הא] ונלכל"ל (רש"ש)], [פ] [במדבר טו, יח], [צ] [דברים יז, כבו], [ק] [ר"ה ח ע"ב], [ר] [ערכין כח ע"ב], [ש] [שם טופ: תענית שמיעטו], [ת] [תענית ז ע"א], [א] [בדפו"ר: ופיכס], [ב] [תענית ז ע"א], [ג] [בע"י: למד, וכן בסמוך כמה פעמים וכן הוא בדפו"ר], [ד] [בדפו"ר וע"ש טופ: מנו], [ה] [מנות פ"ב מ"ה], [ו] [עי' תוס' ב"ק יח. ד"ה והאמר], [ז] [וע"ע תוס' סנהדרין ז:], [ח] [בדפו"ר: וליפסל. וכ"ה ברא"ש, וכל"ל], [ט] [ומעשרות פ"ג ה"ב], [י] [בע"י: שקלתו], [כ] [בע"י: האוכל], [ל] [ולמוד].

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' עבר עבירה אחת וכו' נ"ב עיין שו"ר הר"י לבית הלוי סי' לה וד"ז:

לעזי רש"י

אשולויי"א [אישלילייר"א]. מדרגות.

תוס' ר"י הזקן

בית נתזה. שם האיש. שהתלמוד מביא לידי מעשה. כלומר שמי שיודע התורה עושה המצות ירא מן החטאים בשלימות. אבל מי שלא ידע התורה לא יעשה זה כראוי. כאמרם [אבות פ"ב מ"ה] אין בור ירא חטא ואין עם הארץ חסיד. מצורף לזה [ראה הקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה] שבא לרמז שהחכם מצד חכמתו יגיע אל המעשה השלם והטוב הוא קנין המדות הטובות והמרגעות. ומי שהוא בעל תכונות טובות לבד לא יגיע אל החכמה מצד התכונות הטובות וגם מעשיו שהוא עושה אינם על דרך נכונה ולא על דרך אמת, כמו שאו"ל [שם] אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד, שאין לו מדע שידע המעשים שיהיו טובים מצד עצמם ועל כן כתוב בתורה [ראה דברים ה, א] ולמדתם ועשיתם. הוי לימוד החכמה קודם למעשה. **ירושלמי** [פסחים פ"ג ה"ז]. וכבר נמנו התלמוד קודם למעשה. רבנן דקסרי אמרי הדא דתימר [בישישים חכמה] [בשיש שם] מי שיעשה, אבל אין שם מי שיעשה המעשה קודם לתלמוד. ע"כ. פי' זה הירושלמי מיירי במצוה עוברת שמפסיק תלמודו מפני המצוה העוברת הואיל ואין שם מי שיעשנה ואח"כ חוזר לתורתו כמו שביארנו במרובד קטן פ"ק, וראש הירושלמי, ר' אבהו שלח לברייה למגמר בטבריא שלחו ליה דאמרו ליה גומל חסד הוא, כלומר מניח תורתו לעשות לדה לכל המתים, שלח ליה המבלי אין קברים בקסרי שלחתיך [ב]בטבריא. וכבר נמנו התלמוד קודם למעשה וכו', דמשמע שפי' זה הירושלמי הוא כמו שפירשנו, דהא ר' חנינא היה מניח תלמודו שהיה עוסק בתורה מפני לריית המת שהיא מצוה עוברת וגער בו אביו מפני שהיו שם אחרים שמלין את המת. ובגמרן פרק בני העיר [מגילה כט. א] מתבאר דין מבטלין ת"ת להוצאת המת כמו שביארנו שם תכלית הביאור. **פוטר מים.** פורק עול תורה, ראשית מדון הוא תחלת דינו. **פסול לעדות.** דהואיל ואינו מן היישוב אינו מקפיד על עצמו ואין לו [בושת] פנים.

המשך הנספח בעמוד הבא.

פ: עשרה יוחסין פרק רביעי קידושין

רבי שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו. משמע דלרבנן אפילו אשתו עמו אסור להתייחד עם שתי נשים ואפילו לרבי שמעון נמי עם שתי נשים ואשתו עמו הוא דשרי אבל עם אשה אחת אפילו אשתו עמו אסור וקשה מהיכא דפרק אין מעמידין (ע"ז דף כה.) גבי הא דתנן לא תתייחד אשה עמהם ובעי עלה בגמרא במאי עסקינן אילימא בחד דכוותה בישראל מי שרי והתנן לא יתייחד כו' ומסיק בשאשתו של עובד כוכבים עמו עובד כוכבים אין אשתו משמרתו ישראל אשתו משמרתו ומדלא מוקי לה התם כרבי שמעון משמע דאפילו כרבנן נמי אמיא ובאשה אחת נמי משמע דשרי כשאשתו עמו לכך נראה לר"י (ב) דלרבי שמעון אינו אסור אלא כשאין אשתו עמו דוקא והכי גרסינן ר' שמעון אומר אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים ובזמן שאשתו עמו ובזמן בפונדקי מפני שאשתו משמרתו ואתאן אפילו לרבנן ואפילו עם אשה אחת: **כי** **ההיא** **מעשה** **דההיא** **איתתא** דהוה עובדא ואפיקתיה. פר"ח מעשה באשה אחת שהיתה בוכה ומתאוננת על קבר בעלה והיה שם אדם אחד שהיה שומר תלוי אחד ואוה לו המלך לשומרו ובא אצל האשה ופיתה אותה ושמעה לו וכשחזר אצל התלוי לא מצאו והיה מצטער מאד מפחד המלך אמרה לו האשה אל תירא קח בעלי מקברו ותלהו במקומו ואפיקתיה לבעלה ותלהו הרי לך שאפילו בשעת אינוניות נמגבר יצרה עליה אך הקונטרס פירש ב' לשונות בלשון אחד גרס ורבנן כי ההיא עובדא דההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה וה"פ לרבנן אפילו מביר יצרו (ג) כדאמר יש לאדם דפעמים שאין שם אינוניות ועושין עצמן כאילו נושאין תיבוק מת ויוצאין לעבירה כי ההוא עובדא דההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה לתיבוק מי בחזקת מת לעשות עבירה עם ההולך עמה לקוברו ועוד פירש לשון אחר דלא גרסינן ורבנן אלא הכל ממילתיה דאבא שאול והכי פירושו כלומר מה יתרעם אדם על (ד) חטאיו דיו חיים שנתתי לו כי ההוא מעשה דההיא איתתא כדאי' (ה) נספר חסידים מעשה באשה אחת שהיו לה ז' בנים ומת אחד מהם והיתה בוכה ומתרו לה אל תבכי ואם לאו עוד ימות בן אחר ולא שתקה ומת אחר וכן עשתה עד שמתו כולם והיא אחרי כן מתמת שנתאוננה על מדותיו ולהאי פירושא ל"ג דהוה עובדא ואפיקתיה: מלקין

נקורים נקורים בעיסה תולין לא אוכלין ולא שורפין א"ר יהושע בן לוי לא שנו אלא במשקים לבנים אבל במשקים אדומים אם איתא דנקיר מידע ידיע ודילמא בלעתינהו עיסה א"ר יוחנן דבר זה שמע בריבי ופירושו לא שמע [א]לא שנו אלא במשקים צלולים שבבואה של תינוק ניכר בה אבל משקים עכורים לא: **מתני'** [ב]לא יתייחד אדם עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים רבי שמעון אומר [ג]אף איש אחד מתייחד עם שתי נשים [א] בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו [ד]מתייחד אדם עם אמו ועם בתו [ה]וישן עמהם בקירוב בשר ואם הגדילו זו ישנה בבסותה וזה ישן בבסותו: **גמ'** מ"ט תנא דבי אליהו הואיל [ו]ונשים דעתן קלות עליהן מנא הני מילי א"ר יוחנן [ז]משום ר' [ח]ישמעאל רמז ליחוד מן התורה מנין שנאמר [ט]כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו [י]ואסור[כ] להתייחד עם כל עריות שבתורה [יא]פשטיה דקרא במאי כתיב אמר אביי לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בן אב דסני ליה ועייץ ליה עצות רעות אלא אפילו בן אם דלא סני ליה אימא צייתי ליה קמ"ל נימא מתני' דלא כאבא שאול דתניא [יב]כל שלשים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ושני אנשים אבל לא באיש אחד ושתי נשים אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים אפילו תימא אבא שאול בשעת אינוניות תביר יצריה ורבנן סברי לה כר' יצחק דאמר רבי יצחק [2]מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו אפילו בשעת אינוניותו של אדם יצרו מתגבר עליו ואבא שאול כי כתיב ההוא במתרעם על מדותיו כתיב והכי קאמר מה יתרעם על מדותיו וכי גבר על חטאיו דיו חיים שנתתי לו ורבנן כי ההוא מעשה דההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה: אבל אשה אחת: [יג]אמר רב יהודה אמר [יד]רב [טו]לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו בי עשרה נמי לא הוה מעשה והוציאוה עשרה במטה אמר רב יוסף תדע דמיחברי בי עשרה וגנבי כשורא ולא מיכספי מהדדי נימא מסייע ליה [טז]מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך תלאי תלמידי חכמים אין אינשי דעלמא לא שאני תלמידי חכמים דידעי

לאתרויי

נקורים. ביקרור"ש בלע"ז שנקרו תרנגולים בעיסה: **תולין.** אם עיסה זו של תרומה חייסין אמא שמו התרנגולין ממשקין הטמאים ובעוד המשקה טופח בחרטומיהם נקרו בעיסה ומדקאמר שני דברים הללו עשאום כמי שיש בו דעת ליאכל ושניו באחת מהן תולין מכלל דתינוק תולין: **כריבי.** גדול הדור ריב"ל: **ופירושו לא שמע.** דבאלומים נמי היה לו לפרש ולחלק בין צלולים לעכורים. משקין צלולין נוחין ליבלע: **שבבואה של תינוק.** דמות קלסתר פניו: **מתני' עם ב' נשים.** מפני שדעתן קלה ושתיהן נוחות להתפתות ולא תירא זו מחבירתה אף היא תעשה כמותה: **עם ב' אנשים.** שהאחד בוש מחבירו: **מתייחד אדם עם אמו.** טעמא מפרש בגמ': **וישן עמהם.** הכן עם אמו ובעודו קטן קאמר דישן עמה בקירוב בשר כדמפרש ואזיל: **הגדילו זה ישן בבסותו כו'.** וכן הכת עם אביה בעודה קטנה: **גמ' מאי טעמא.** לא יתייחד עם שתי נשים כאשה שמתייחדת עם ב' אנשים: **דעתן קלה עליהן.** ושתיהן נוחות להתפתות: **אלא.** להכי נקט קרא בן אמך לומר שהבן מצוי אצל האם: **פשטיה דקרא במאי כתיב.** לענין פשוטו של מקרא שמדבר בהסתה שמאי נקט בן אמך: **בן אב סני ליה.** לפי שממעט בחלק ירושתו: **בן אם לא סני ליה.** שאין להם חלק ירושה יחד זה יורש את אביו וזה יורש את אביו: **דלא כאבא שאול.** דאמר אין מתייחד עם שתי נשים: **כל שלשים יום.** ולד שמת בתוך שלשים יום אין צריך לכבדו במותו להוציאו לקבורה לא במטה ולא בכליבה אלא בחיק: **ונקבר באשה אחת ושני אנשים.** וא"ל רבים לוותו אלא ג': **אבל לא באיש אחד ושתי נשים.** משום יחוד שלא היו בתי הקברות סמוכין לעיר: **מה יתאונן.** מה מועיל אינוניות לאדם לסמוך על כך מלהזהר בינרו כל זמן שהוא חי צריך להיות גבר על חטאיו שאם לא כן יהא יצרו גובר עליו ויחטיאנו: **על מדותיו.** על קורותיו הקורות אותו: **מה יתאונן אדם חי.** למה יתאונן אדם חי למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה: **וכי גבר על חטאיו הוא.** שלא חטא לי ובגלדקתו הוא חי בתמיה: **ורבנן.** אפילו תביר יצריה כדקאמרת יש לאדם (ו)פעמים שאין שם אינוניות ועושין עצמן כאילו נושאין תיבוק מת ויוצאין לעבירה כי ההוא עובדא (ז)דהוה עובדא בההיא איתתא ואפיקתיה לתיבוק חי בחזקת מת לעשות עבירה עם ההולך עמה לקוברו. לשון אחר ממורי הזקן ולא גרסינן ורבנן אלא כולה באבא שאול (ח)גרים דיו חיים שנתתי לו כי ההיא איתתא דאמרינן במועד קטן (דף מ:) שקשתה על מתה יותר מדאי עד שמתו ז' בניה והיא אחריהם ממתה שנתאוננה על מדותיו. דהוה עובדא ואפיקתיה ל"ג: **והוליאוה עשרה אנשים במטה.** בחזקת שהיא מתה וקלקלו עמה ואשת איש היתה: **דמחברי עשרה וגנבי כשורא.** שם בה משוי לעשרה: **מוסרים לו.** בית דין מי שקנא לאשתו ונסתרה והוא מעלה להשקותה מוסרין לו בית דין שבעירו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך שהרי נאסרה עליו כדתנן (סוטה דף מ:) נטמאה נטמאה(מ) אחד לבעל ואחד לבועל (י)אם בא עליה שוב אין המים בודקין אותה דכתיב (במדבר ה) ונקה האיש מעון בזמן שהאיש מעוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מעוקה מעון אין המים בודקין את אשתו(מא) ומגלה אם שמים נמחק לבטלה:

לאתרויי

עין משפט נר מצוה

קה א מיי' פט"ז מהל' אבות הטומאות הלכה ד:

קו ב ג מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח סמג לאוין קנו טוש"ע אה"ע סימן כב סעי' ה:

קז ד מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף ח:

קח ה מיי' שם פכ"ח הלכה ז סמג שם טוש"ע אה"ע סימן כח סעיף ז:

קט ו מיי' שם פכ"ב הלכה ח סמג שם טוש"ע אה"ע סימן כב סעיף ח:

קי ז מיי' פי"ב מהל' אבל הלכה י טוש"ע י"ד סימן שנ סעי' ד:

קיא ח (מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח) [ע' במ"מ] טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף ה בהגה"ה:

קיב ט מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה ח:

תורה אור השלם

1. כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ או בִנְךָ או בִתְּךָ או אֵשֶׁת חֵיקֶךָ או רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ:
דברים יג ז

2. מה יתאונן אָדָם חָי גֶּבֶר עַל חֶטְאָיו:
איכה ג לט

מוסף רש"י

לא יתייחד אדם עם שתי נשים. שהנשים דעתן קלות ושתיהן מתגלגלות (ע"ז כה.). אבל עם אשה אחת אינו מרגש שפיר דמי (לקמן פב:). לא שנו. לאשה מתייחדת עם שני אנשים (סוטה ז:). מעשה והוציאוה עשרה. פרצים לאשה אין זונה. במטה. חוץ לעיר לעבירה בעין קוברי מת אלא יבינו (ע"ז בה.). בחזקת מתה לקלקל עמה (סוטה ז:). שמא יבא עליה בדרך. אפילו להשקותה בירושלים בב"ל הגדול (סוטה ז:).

תוס' ר"י הזקן

מתני'. עם שתי נשים. כ"ש עם אחת, מפני שדעתן קלה ונוחות להתפתות ולא תירא זו מחברתה ואף היא תעשה כמותה. שני אנשים. האחד בוש מחברו. **גמ'.** כן מתייחד עם אמו. להכי נקט בן עם אמו לומר שדרך הבן להיות מצוי אצל האם. כל שלשים. ולד שמת בתוך ל' יום אין צריך לא מטה ולא (כריכה) [כליבה] ואין צריך אלא ג' ללווחו. מה יתאונן. כלומר מה מועיל לו האנינות כל זמן שהוא חי יצרו מתגבר עליו. על מדותיו. של הקב"ה על קורותיו הואיל ונתתי לו חיות. וכי גבר על חטאיו. שלא חטא לי ובצדקתו הוא [חי בתמיה]. עשרה במטה. בחזקת שהיא מתה וקלקלו עמה ואשת איש היתה. כשורא. קורה שיש בה משוי לעשרה בני אדם ואינם בושים זה מזה.

מסורת הש"ס

א) ע"ז כה., ב) [שבת לג.:], ג) ע"ז לו: ע"ש סנהדרין כא: ע"ש, ד) [בע"ז ובסנהדרין ובגל"ש: משום ר' שמעון בן יהודה, אמנם בגר"ף כלפניו, ועיין במקנה], ה) [בכת"י ואין אחר מתייחד. וכ"ה בע"ז ובסנהדרין], ו) [עיריכין כג.: ושם נמצאן], ז) מ"ק כד. שמות פ"ג, ח) סוטה ז. ע"ז כה: ע"ש, ט) [בע"ז הגירסא שמואל. אמנם מלקמן פא. משמע כלפנינו], י) סוטה ז., כ) [בכ"י שבע"ז: שפעמיסן], ל) [בכ"י שבע"ז: וגרים דיו חיים שנתתי לו כי ההוא עובדא דההיא איתתא וכו' שקוננה על מתה וכו' שנתאוננה יותר על מדותיו], מ) [במדבר ה, יג - יד], נ) [ל"ל ותפ. (רש"ש)], ס) [לעיל כו ע"ב], ע) [ושם בע"ב דה"ה לא לגירסא], פ) ל"ל דר"ש מיירי בשאין אשתו עמו וה"ג ר' שמעון אומר כו'. רש"ש ת"י, צ) [ל"ל על מדותיו. (רש"ש)], ק) [ל"ל במועד קטן מ:: וכ"כ מהרש"א וכ"ה בכ"י שלפנינו],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכבנן וכו' כי ההוא עובדא דהההיא איתתא דהוה עובדא ואפיקתיה: (ב) תוס' ד"ה ר' שמעון וכו' לכך נראה לר"י דלרבנן נמי איט אסור: (ג) ד"ה כי וכו' מביר יליה כדקאמרת יש לאדם:

הגהות הגר"א

[א] (ליקוט) מתני' במקו שאשתו עמו. גי' תוס' ור"ף אינה נכונה דמ"מ אמתי קשה ל"ל עמהם וגם לשנא דמתני' אין סובל פירושם אלא אבא דמ"ק קאמר ב' נשים נקט ג"כ ר"ש וכ"ה בכתה מקומות רבו מלספר ונדינה אין נ"מ דמ"מ הלכה כר"ש דסוגיא דע"ז (כ"ה ב') מוחיס וכ"ש לפי' תוס' שמפרשים לקמן מל שעסקינו כו' ר"ל אפילו אשתו עמו דסתם תנא כר"ש ולכן אמרו בע"ז שם בסתמא כר"ש ופי' תוס' הוא נכון דקאי אלמעלה דאף במקום שמותר אצל אחר פירושים אינו מחוורין כיון דלא היזכר למעלה מזה כלום:

לעזי רש"י

ביקרור"ש [ביקידורי"ש]. ניקור.

מוסף תוספות

א. בוא"ו ותחילת מימרא הוא ודברי הכל. תוס' הרא"ש.

עשרה יוחסין פרק רביעי קידושין פא.

לאתרויי ביה [ט]אמר[י] רב יהודה אמר רב א"ל"ש אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלשה שמא יצטרך אחד מהם להשתין ונמצא אחד מתייחד עם הערוה נימא מסייע ליה מוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך תרי ואיהו הא תלתא התם כי היכי דניהוו עליה סהדי רב ורב יהודה הוו קאזלי באורחא הוה קאזלא ההיא אתתא קמייהו א"ל רב לרב יהודה דל כרעיך מקמי גיהנם אמר ליה והא מר הוא דאמר בכשרים שפיר דמי א"ל [פ] מי[נ] יימר דבכשרים כגון אנא ואת אלא כגון מאי כגון [י]רבי חנינא בר פפי וחביריו [כ]אמר רב [כ]מלקין על ייחוד ואין אוסרין על הייחוד אמר רב אשי [ל]לא אמרן אלא בייחוד פנויה אבל בייחוד דאשת איש לא שלא תהא מוציא לעז על בניה [א] מר זוטרא מלקי ומכריז א"ל רב נחמן מפרהטיא לרב אשי מר נמי לילקי ולכריז א"ל איכא דשמע בהא ולא שמע בהא אמר רב [ר]מלקין על לא טובה השמועה שנאמר [ו]אל בני כי לא טובה השמועה מר זוטרא מותיב [מ]לה אפסירה על כתפיה ומקרי ליה אל בני אמר רבה [ה]בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד אמר רב יוסף [ס]פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום ייחוד רב ביבי איקלע לבי רב יוסף בתר דכרך ריפתא אמר להו שקולי דרגא מתותי ביבי והא אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד [ש]שאני רב ביבי דשושבינתיה הואי וגייסא ביה אמר רב כהנא אנשים מבחוץ ונשים מבפנים אין חוששין משום ייחוד אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חוששין משום ייחוד במתניתא תנא איפכא אמר אביי [ה]השתא דאמר רב כהנא הכי ותנא מתניתא איפכא [ו]אנא נעביד לחומרא אביי דייר גולפי רבא דייר קנה אמר [ז]אבין [ח]סקבא[ט] דשתא ריגלא הנך שבויתא דאתאי לנהרדעא אסקינהו לבי רב עמרם חסידא אשקולו דרגא מקמייהו בהדי דקא חלפה חדא מנייהו נפל נהורא באיפומא שקליה רב עמרם לדרגא דלא הוו יכלין בי עשרה למדלייא דלייא לחודיה סליק ואזיל כי מטא לפלגא דרגא איפשח רמא קלא נורא בי עמרם אתו רבנן אמרו ליה כסיפתינן אמר להו מוטב תיכספו בי עמרם בעלמא הדין ולא תיכספו מיניה לעלמא דאתי אשבעיה דינפק מיניה נפק מיניה כי עמודא דנורא אמר ליה חזי דאת נורא ואנא בישרא ואנא עדיפנא מינך רבי מאיר הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בהך גיסא דנהרא לא הוה מברא נקט מצרא וקא עבר כי מטא פלגא מצרא שבקיה אמר אי לאו דקא מכרזי ברקיעא הזהרו בר' מאיר ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי ר' עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה יומא חד אידמי ליה שטן כאיתתא בריש דיקלא נקטיה לדיקלא וקסליק ואזיל כי מטא לפלגיה דדיקלא שבקיה אמר אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהרו ברבי עקיבא ותורתו שויתיה לדמך תרתי מעי פלימו הוה רגיל למימר כל יומא [ב]גירא בעיניה דשטן יומא חד מעלי יומא דכיפורי הוה אידמי ליה כעניא אתא קרא אבבא אפיקו ליה ריפתא אמר [ג]ליה יומא כי האידנא כולי עלמא גואי ואנא אבראי עייליה וקריבו ליה ריפתא אמר [מ]ליה יומא כי האידנא כולי עלמא אתכא ואנא לחודאי אתיוהו אותבוהו אתכא הוה יתיב מלא נפשיה שיחנא וכיבי עליה והוה קעביד [ד] ביה מילי דמאים [ה]א"ל

תיב

מסורת הש"ס

א) סוטה ז. (ע"ז כה), ב) [בכתי"י: ואמרו], ג) [בכתי"י: מ"ל בכתבים כגון אלן. ועי' רש"ל], ד) [לעיל לט:], ה) כתובות יג., ו) [בכתי"י: ליה. ועיין רש"ל], ז) [ל"ל אלן וכ"א בהרא"ש] [וכ"ה בכתי"], ח) ג' הערוך אחרי [וכ"ה בכתי"י ובדפ"ר ובע"י כלפנינו], ט) [פי' כיון שאוכלין ושותין ובטלין ממלאכתן מתייחדין ובאין לידי עבירה. ערוך], י) [כתוס' ר"פ ובנ"ת סימן תנ"ב הגירסא הקבא דכולי שתא ריגלא], כ) [לעיל ב. וש"נ], ל) [בכתי"י: אמר להו], מ) [בכתי"י: אמר להו], נ) [אמרו ליה. רש"ל], ס) [ל"ל דאמרינן. ובדפו"ר דאמ"], ע) [כר"ן טוסף: דלמא], פ) [ל"ל שאם. ורש"ש, וכ"ה בר"ן], צ) [בר"ן טוסף: למוקן], ק) [בר"ן: מתחבריו], ר) [בדפו"ר: וותנים לב זע"ו. כתוס' הערוך ווותנים עין ע"ז ולפנינו כרש"ל], ש) [ברש"ש שבש"ש שים שם דליקה לכבות את הדליקה], ת) [וכם ד"ה מעלה] ובמ"י שם], א) [ל"ל דאזה מדברת עם אחד ואמרו לה כו'], ב) [ל"ל אים זה אים פלוני כו'], ג) [בכ"י סימן תנ"ב העתיק כל ימות],

תורה אור השלם

1. אל בְּנִי כִּי לוֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה אֲשֶׁר אָנִכִי שֹׁמֵעַ מַעֲבִרִים עַם יְיָ:
שמואל א ב כד

הגהות הב"ח

(א) גב' אמר ליה (מי יימר דבכשרים) תפ"מ וכ"כ ס"א אין זה: (ב) שם והוה קעביד מילי דמימאים כל"ל ותיבת ביה נמחק: (ג) רש"י ד"ה בעלה וכו' להלקות. נ"ב כלומר להלקות והכריז בסכנת מר זוטרא: (ד) ר"ה נקט מלגא וכו' ואומזון בו לעבור על דף: (ה) תוס' ד"ה סקבא וכו' ולענינה יעוים כל"ל ותיבת כלומר נמחק:

הגהות הגר"א

[א] גב' מר זוטרא מלקי ומכריז. פי' הרמב"ם דקאי אפנויה. (הגר"א בפסקו הל"פ על הרא"ש):

לעזי רש"י

קיבישטר"א. אפסר (חלק מהרחמה שבו מושרים את הבהמה או את הסוס בצוואר). דדרישדור"א [ירדיישידור"א]. קיהיון. פגימות. ולנ"ץ [מלנ"ץ]. פצעים.

מוסף רש"י

מלקין על היחוד. מכת מרדות, ואין אוסרין. אשה על בעלה בשכיל יחוד בעלמא (כתובות יג.).

עין משפט נר מצוה

קנ"ג א טוש"ע אה"ע ס' כ"ב סעי' ה בהג"ה:
קי"ד ב ג מיי' פכ"ג מהל' איסורי ביאה הל' ג סמג לאוין קכ טוש"ע אה"ע סימן כג סעיף ג:
קמ"ו ד מיי' פכ"ד מהל' סנהדרין הל' ה טו"ע אה"ע סי' קעח סעיף כ:
קמ"ז ה מיי' פכ"ג מהל' א"ב הל' יב טוש"ע שם סימן כג סעיף מ:
קי"ז ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
קי"ח ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף מ:
קי"ט ח מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעי' ו:

מוסף תוספות

א. אם נתייחדה עם עבד נתין ומכור. תוס' הרא"ש. ב. ובעבור מעלה ביוחסין דלא מהימנא במיגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי דכיון דאין אפוטרופסין לערוות היא יראה שמא אם תאמר לא נבעלתי לא יאמינו לה. תוס' הרא"ש.

תוס' ר"י הזקן

לנקביו. רצריך להתרחק משום צניעות. [מוסרים לו שני תלמידי חכמים]. המקנא לאשתו ומעלה אותה לירושלים להשקותה. ת"ח שידעו שאסורה לבעל ויתרו בו אם יבא עליה. דל כרעיך. מהר ללכת שנקדימנה. ומסתברא דלפנים משורת הדין עבד שרצה להתרחק מן הכעור אבל לכל שני אנשים כשרים מותר. וחבריי. רבי (רצחק) [צדוק] ורב כהנא. מלקין. מי שנתייחד עם אשה מלקין שניהם מכת מרדות ואם אשת איש היא אוסרים אותה לבעלה. אמר רב [אשי]. הא דאמר רב מלקין דוקא פנויה אבל באשת איש אין מלקין אותה וכ"ש שאין אוסרין אותה, שאם אתה מלקה יאמרו שזינתה לפיכך הלקו אותה דהאידנא ליכא מיתת ב"ד. מלקי. פר"ש אשת איש שנתייחדה ומודיע שמשום יחוד הלקוה ולא משום זנות. והר"ם (פכ"א) [פכ"ב ה"ג] דקדושה [כתב] מלקין פנויה על היחוד ומכריז שמשום יחוד הוא. מר נמי לילקי ולכריז. גבי אשת איש. בהא. במלקות ולא שמע בהכרזה ויוציא לעז על הבנים. על לא טובה. מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות דמלקין אותו. [אל בני]. דבני עלי כתוב לאו, לא טובה לאו הוא. אפסרא. פר"ש קבישט"ר, כמו אפסר בהמה. ומקרי. לפני הלוקה אל בני להודיע שמפני זה לוקה. אין חוששין משום יחוד. להלקותה. דכרוך דיפתא. שאכלו. שקולו דרגא. סלקו הסולם שלא יוד ויתיחד. שושבינתיה. בעל ברית. אנשים בחוץ. בבית החיצון ונשים בבית הפנימי אין לחוש ליחוד שאין לאיש לילכנס בבית הנשים, ואע"פ שהאשה

כשתצא תתיחד עם האנשים לא איכפת לן, דאשה מתיחדת עם שני אנשים.

לאתרויי ביה. שאם יבא עליה אין מיס בודקין אותה: **לא שנו.** [ט]דלמר תשה מתייחדת עם שני אנשים: **שמא יצטרך אחד לנקביו.** ובעי להתרחק לנגיעות: **דניהוו עליה סהדי.** אם יבא עליה ויעידו לפני ב"ד ולא יתמו עליה מגילה: **דלי כרעיך.** מהר ללכת שנקדמנה: **כגון אנן.** בתמיה: **רבי חנינא בר פפי וחביריו.** רבי לדוק ורב כהנא בפ"ק (לעיל דף מ.): **מלקין על היחוד.** מרדות: **ואין אוסרין.** לאסר אים על בעלה מתמת ייחוד: **לא אמרן.** דמלקין: **אשה מוציא לעז.** שיאמרו רואה שזינתה לכך הלקוה והאידנא ליכא מיתת בית דין למיקטלינהו: **מר זוטרא מלקי.** על ייחוד אשת איש ומכריז עליה שלא זינתה אלא נתיחדה: **על לא טובה השמועה.** מי שיוצא קול עליו שהוא עובר עבירות מלקין אותו. דלא טובה השמועה לאו הוא דכתיב בני עלי אל בני לאו יש כאן על לא טובה השמועה: **אפסרה.** קבשטר"ש: **ומקרי ליה.** קורא לפניו אל בני להודיע שעל לאו זה הוא לוקה: **בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד.** (ג) להלקות דמסתפי מבעל[ש] השתא אתי: **שקולו דרגא.** שאכלו בעליה וירדו רב יוסף ואשתו והוא נשאר בעליה. שקולו דרגא מתותי ביבי שלא ירד ויתיחד: **שושבינתיה.** בעלת ברית לו: **אנשים בחוץ.** בבית החיצון: **ונשים בפנימי אין חוששין משום יחוד.** שהחיצונים אין להם דרך לפנים ואין יתייחד האיש אחד עם הנשים אבל הפנימיים יש להם דרך לחוץ הילכך אנשים בפנים ונשים בחוץ חוששין שמא יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים: **איפכא.** אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד לפנים ולא יראינו בו חביריו אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין שמא יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים: **אנא נעביד לחומרא.** [ו]אם אחד מכן יצא[ז] בין הנשים אין זה ייחוד דמיסתפי שמא יצא אחד [ח]מהן אחריו שהרי דרך הפנימיים על החיצונים: **גולפי.** מקום קבוצת אנשים ונשים או לדרשה או לחופה היה מסדר קנקנים של חרס הרבה ביניהם שאם יבאו זה אצל זה יקשקשו ושמע קול: **דייר.** לשון דרי דרי (מגילה דף יב.) שורות שורות: **דייר קנה.** מסדר קנים שהעובר עליהן קולם נשמע: **סקבא דשתא ריגלא.** ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה ימות הרגל שיש קבוצת אנשים ונשים לשמוע דרשה ונותנים [ט]ונושאים זה עם זה. סקבא דדריסדור"ש בלע"ז כמו דמסקב להו לחמרייהו (ע"מ דף מ:): **אסוקינהו.** שלוה עליהם לפדותם ונתנום בעליהם: **בהדי דקא חלפה חדא מינייהו.** שהיתה עוברת אצל פי חרובה שמן העליה לבית: **נפל נהורא באיפומא.** נפל אור בבית דרך פי העליה שהיו פניה מאירות: **וקא סליק.** לתובעה: **אפשח.** הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחזקה להתגבר על יצרו: **אמר נורא בי עמרם.** הזעיק בני השכונה ליאסף ולבא לכבות הדליקה כדי שיתבייש מהן: **אתו רבנן.** שהיו סבורים [ז]שהיה שם דליקה: **אשבעיה.** רב עמרם ליצר הרע שיצא ממנו: **מתלוצץ בעבירה.** אומר שנקל הוא להתגבר על יצרו אם היו רוצים: **אידמי ליה שטן.** דהוא יצר הרע: **כהך גיסא דמכרא.** לצד השני שמעבר המים: **לא הוה מברא.** ספינות המעברות: **נקט מצרא.** חבל מתות משפת הנהר אל שפתו ואוחזן בו [ד]ובא על דף קצר המוטל ברוחב הנהר: **שבקיה.** היצר לרבי מאיר: **אתכא.** על השלחן אוכלין: **וכיבי.** ובא"ך המוליאין ליתם ומאוסין:

תיב

לקין על היחוד. פי' בקונטרס דמיירי בפנויה דהכי מוקי לה בסמוך ואין אוסרים על היחוד מיירי בייחוד אשת איש וקשה דאם כן לדדין קתני ריש בפנויה וסיפא באשת איש ונראה לפרש דסיפא נמי מיירי בפנויה ולאוסרה לכהן משום זונה[א] ומיהו קשה דתנן בפ"ק דכתובות (דף יב.[ב]) [ג]היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של [ד]עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא רבי יהושע אומר אינה נאמנת ופריך עליה בגמרא מהא דאמר רב הכא אין אוסרין על הייחוד ומשני מעלה עשו ביוחסין ולפי מה שפירשתי דמיירי לאוסרה לכהן לא משני גמרא התם מידי דהא הכא מיירי ליוחסין ואפ"ה אמרינן דאין אוסרין ויש לומר דלעולם מיירי ליוחסין והא דמשני התם מעלה עשו ביוחסין שאני התם דאינה נאמנת משום דמודה היא שנבעלה[ה] והכא דקאמר דאין אוסרין הייני משום דאינה מודה שנבעלה:

בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד. פי' בקונטרס אין חוששין להלקות משמע מתוך פירושו הא איסורא מיהא איכא וקשה דאם כן מאי פריך בסמוך על רב יוסף דקאמר שקולו דרגא מתותי ביבי והאמר רבה בעלה בעיר אין חוששין לה משום יחוד ומאי קושיא נהי דמלקות ליכא איסורא מיהא איכא ונראה לפרש אין חוששין כלל משום יחוד ואפילו איסורא ליכא:

סקבא דשתא ריגלא. פירוש ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה [ה] כלומר[ו] ימות הרגל [שיש] קבוצות אנשים ונשים לשמוע הדרשה ונותנין עין זה על זה וי"א לכך נהגו להתענות לאחר פסח ולאחר סוכות:

אביי

פא: עשרה יוחסין פרק רביעי קידושין

אביי מכלי להו מכולה דברא. נראה דהני אמוראי מומרא בעלמא קא עבדי (ו) ומאן קיימא לן כרבנן דרבי יהודה (לקמן דף פב.) דאמרו לו לא נחשדו ישראל לא על משכב זכור ולא על הבהמה: הכל

איב שפיר. שב כהוגן שלא תמאיסנו: **הבו לי כסא.** מזגו לי כוס: **אמר.** טושי"ר בלע"ז: **שדא ביה כיחו.** השליך בתוכו את כיחו ליתה היולאה מן הריאה: **נחרו ביה.** גערו בו: **שקא.** (ב) הוא החזיק עצמו כמת: **שקא.** הלקיח כמו שקל: **שמעו דקאמרי פלימו קטל גברא.** השמיעו (ג) לאנשי ביתו קול יולא מבפוך (ד) ואומרים פלימו קטל גברא: **ערק.** פלימו כשבור שבאים עליו וגשי המלך להורגו: **טשא.** נחבא בבית הכסא חוץ לעיר: **חזייה.** שטן לפלימו דמצטער: **מאי טעמא אמרה הכי.** למה הורגלת לקללני: **אלא היכי נימא.** לדחותך מעלי שלא תתגאני: **דפרים מינאי.** מחמת זקנה ומה ירא מילר הרע: **קשעה נפשה.** בתכשיטיה (ה) קישוטי בשמים ואפרקמון: **חלפא ואתי קמיה.** עברה לפניו ושנתה פעם שניה: **אגא חרופא.** שם זונה ניכרת בעיר: **דהדרי מיומא.** שחזרתי היום הלוס: **דריש גוליתא.** ענף קטן שבגובה הדקל: **שוור.** קפץ: **קא יתיב בגוויה.** להמית את עצמו: **לישה הפרס.** (ז) לריכין סליחה: **כמה הכתוב מדבר.** מאחר שאישה הפרס (ח) מה שעברה ומה זו סליחה: (ט) **והיא שותה ביין.** (י) מיד ואף על פי שבהיתר כיון שהיא לאיסור נתכוונה לריכה סליחה: **כל הדווים.** שיש להם לב לדווש ידוו על זה שאינו מתכוון ויש כאן נשיאות עון: **מתייחד עם אמותו.** לפרקיס אבל אינו דר תמיד ביחוד אלא בבית: **ודר עם אמו או עם בתו.** דלא תקיף יצריה עלייהו דאתנו ביה אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובתא מכי כחלינהו ונקרינהו לעייניה כו' (מהרלין דף סד.): (כ) **פגאי היא** גרסינן: **אמר ר' טרפון.** לאנשי ביתו הזהרו בי להיות עמי ועם בלתי שלא אתייחד עמה: **מכלליה מכולה דברא.** כשהיה הולך בשדה בגירסא לייחוד היה מוגע הבהמות מכל השדה. ד"א שאינו מגיע להיות רועה והבהמות בשדה אחד: **שתי יבמות.** נשי שני אחין שמותות זו את זו כשתי צרות שדולגות שמא תפול ליבום לפני בעלה ותיעשה לה צרה (ל) אשה וצרתה ואשה וחמותה ובת חמותה ובת בעלה כולן שונאות זו את זו וטעמא מפרש ביבמות בפרק האשה שהלכה (דף קיז.): **שיודעת עשה ביאה.** כלומר מה היא ביאה שתדע לספר דברים בשוק: **ואינה מוסרת עצמה לביאה.** מתוך קוטנה עדיין לא לבשה יצר הילכך אין כאן משום דעת קלה שלא תהא נוחה להתפתות: **תינוקת בת תשע שנים ויום אחד.** והביאה שערות דכי אינא שדים נכונו ושערך צמח הוא דמגרו בה וסבר לה כמאן דאמר (נגדה דף מו.) בת תשע שנים ויום אחד שהביאה שערות סימן הן מכאן ואילך אבל קודם לכן שומה. ותינוק בן י"ב שנה ויום אחד קרי ליה הגדיל ולא יישן עם אמו עוד בקירוב בשר: **זה וזה.** בין לנישנא קמא בין לנישנא בתרא (מ) לתינוקת בעינן שדים נכונו בסימני שערות בסימנין [שבדליס] דהיינו בוחל כדתנן במסכת נדה (דף מז.) בוחל אלו ימי הנערות ושערך צמח אבל לנישנא קמא אי אתיא בת תשע שנים ולמעלה הוי סימן גמור ולנישנא בתרא הוי שומא עד בת שתים עשרה שנים ויום אחד: **נושה לעמוד לפניו.** בידוע שיש בה טעם ביאה: **לא סבר לה מר דמקדשא.** אין אדוני יודע שהיא מקודשת ויש לו להתרחק מאשת איש: הכל

תיב שפיר אמר (מ) ליה הבו לי כסא יהבו ליה כסא אכמר שדא ביה כיחו נחרו ביה שקא ומית שמעו דהוו קאמרי פלימו קטל גברא פלימו קטל גברא ערק וטשא נפשיה בבית הכסא אזיל בתריה נפל קמיה (נ) כי דחזייה דהוה מצטער גלי ליה נפשיה אמר ליה מאי טעמא אמרת הכי ואלא היכי אימא אמר ליה לימא מר רחמנא (ס) נגער ביה בשטן רבי חייא בר אשי הוה רגיל כל עידן דהוה נפל לאפיה הוה אמר הרחמן (ע) יצילנו מיצר הרע יומא חד שמעתינהו דביתהו אמרה מכדי הא כמה שני דפריש ליה מינאי מאי טעמא קאמר הכי יומא חדא הוה קא גרים בגינתיה קשטה נפשה חלפה ותנייה קמיה אמר לה מאן את אמרה אנא חרותא דהדרי מיומא תבעה אמרה ליה אייתי (פ) ניהליה להך רומנא דריש צוציתא שוור אזל אתייה ניהלה כי אתא לביתיה הוה קא שגרא דביתהו תנורא סליק וקא יתיב בגויה אמרה ליה מאי האי אמר לה הכי והכי הוה מעשה אמרה ליה אנא הואי לא אשגח בה עד דיהבה ליה סימני אמר לה אנא מיהא לאיסורא איכוווני כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה עד שמת באותה מיתה (צ) דתניא (ק) אישה הפרס וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה בעלה והיתה שותה יין ומטמאה למתים רבי עקיבא (ר) כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי אמר ומה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה כיוצא בדבר אתה אומר [2] ולא ידע ואשם ונשא עונו כשהיה רבי עקיבא מגיע לפסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוין לאכול שומן ועלה בידו חלב אמרה תורה ולא ידע ואשם ונשא עונו מי שנתכוין לאכול חלב ועלה בידו חלב על אחת כמה וכמה איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו על דבר זה ידוו כל הדווים: מתייחד אדם עם אמו: אמר רב יהודה אמר רב (ש) אסי מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו כי (ת) אמרה קמיה דשמואל אמר אסור להתייחד עם כל עריות שבתורה ואפילו עם בהמה תנן מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהם בקירוב בשר (א) ותיובתא דשמואל אמר לך שמואל וליטעמיך הא דתניא אחותו וחמותו ושאר כל עריות שבתורה אין מתייחד עמהם אלא בעדים בעדים אין שלא בעדים לא אלא תנאי היא דתניא אמר רבי מאיר הזהרו בי מפני בתי אמר רבי טרפון הזהרו בי מפני כלתי ליגלג עליו אותו תלמיד אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל לא היו ימים מועטים עד שנכשל אותו תלמיד בחמותו (ב) אפילו עם בהמה (ג) אביי (ד) מכלליה מכולה דברא רב ששת מעבר ליה (ה) מצרא רב חנן מנהרדעא איקלע לרב כהנא לפום נהרא חזייה דיתיב וקא גרס וקיימא בהמה קמיה אמר ליה לא סבר לה מר אפילו עם בהמה אמר ליה (ו) לאו אדעתאי אמר רבא (ז) מתייחד אדם עם שתי יבמות ועם שתי צרות עם אשה (ח) וחמותה [א] עם אשה ובת (ט) בעלה עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואין מוסרת עצמה לביאה: הגדילו זה ישן בכסותו וכו': וכמה אמר רב (י) אדא בר רב עוזא אמר רב אסי (כ) תינוקת (כא) בת תשע שנים ויום אחד תינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת שתים עשרה שנה ויום אחד תינוק בן שלש עשרה ויום אחד (ל) וזה וזה כדי שיהיו (מ) שדים נכונו ושערך צמח אמר רפרם בר פפא א"ר חסדא לא שנו אלא שאינה בושה לעמוד לפניו ערום (נ) אבל בושה לעמוד לפניו ערום אסור מאי טעמא יצר אלבשה רב (ס) אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה (ע) אותבוה בכנפיה אמר ליה לא סבר לה מר דמקדשא אמר ליה עברת לך אדרב (פ) דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה מר נמי עבר ליה אדשמואל (צ) דאמר שמואל אין משתמשים באשה אמר ליה אנא (ק) באידך דשמואל סבירא לי דאמר שמואל הכל

עין משפט נר מצוה

קכב א מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ג טוש"ע אה"ע סי' כ:

קכא ב מיי' שם הל' ט טוש"ע אה"ע סימן כב סעיף י:

קכב ג ד מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הלכה ז טוש"ע אה"ע סימן כא סעיף ז:

קכג ה שו"ע שם סעי' ה בהג"ה:

תורה אור השלם

1. וְאִם הַכֵּפֶר יְכַפֶּר אוֹתָם אִישָׁה בְּיוֹם שְׁמֹעוֹ כָּל מוֹצָא שִׁפְתֵיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסָּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֵפֵר וַיְיָ יִסְלַח לָהּ: במדבר ל יג

2. וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: ויקרא ה יז

3. רָבְבָה בְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה: יחזקאל טז ז

לעזי רש"י

טושי"ר. להשתעל.

מוסף רש"י

שגרא דביתהו תנורא. הסיקה את התנור (לעיל ס"ב). במה הכתוב מדבר. אם כאשה שנדרה והפר לה בעלה, קליחה זו למה, אלא ע"כ כאשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר, דהא כבר כתיב ואם ביום שמוע אישה ימא אותה, דהייט שהפר לה בידיעתה (נדר כג.). לאו אדעתאי. לא נתתי לבי (ברכות כו.). שוגג היימי (מנחות לה.). אין משתמשים באשה. שלא יתמלא לתיות רגילה בין האנשים (לעיל ע.).

תוס' ר"י הזקן

שתי יבמות. נשי שתי אחים וכולן שותאות זו את זו כדמפרש טעמא ביבמות פרק האשה שהלכה (קיז. א). טעם ביאה. שמכרת ענין ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה מחוך קוטנה, הילכך אין כאן משום דעת קלה. וזה וזה. בין לישנא קמא [נכון] לישנא בתרא, דס"ל לל"לישנא קמא דמתשע שנים ויום אחד בקטנה וי"ב ויום אחד בקטן הוו שתי שערות סימן. בושה. שיש בה צד טעם ביאה הילכך לא ישן עמה בקרוב בשר אף על פי שהיא קטנה עדיין. בהלכות הרי"ף הכי איתא לא שנו אלא דמקדשא אבל לא מקדשא לית לן בה*. ונראה דה"פ ל"ש דקטנה שבושה לעמוד ערומה אסור לישן עמה בקרוב בשר דוקא כשהיא מקודשת שיש בה צד טעם ביאה. ונראה שפירש הרי"ף טעם ביאה**. אותבה בכנפיה. שישן עמה בקרוב בשר שהניחה תחת כנפי מטתו.

*עני' בר"ן ובראב"ש ונש"ב על דברי הרי"ף ז"ל בזה (ד"ז). **נראה דחסר כאן איזה תיבות (ד"ז). ועי' מאירי.

מסורת הש"ס

מ) [נדפו"ר וע"י כרי"מ ס"ל ומדל"ל אמר לה]. (וכמה"י ליתא). כ) [ל"ל כד מזייה דהוה מצטער כי']. ג) [בכמ"י]. ד) [בכמ"י: ליגער. וכ"ל (רש"ל)]. ד) [בכמ"י דפו"ר ועי"ר: ילילנו]. ה) [בע"י: מהלין, ו) [מיר כג.]. ז) מיר כג. ע"ש]. ח) [בכמ"ר ליתא]. ט) [בכמ"י: אמרתה קמיה דשמואל אמר לי אמור וכו'. וכ"ה בכי"ף ורא"ש]. י) [בכמ"י: תיובתא, וכ"ל (רש"ל)]. כ) [בכמ"י ודפו"ר יש רווח להפסק, והוא ענין אחר וקאי אשמואל דלעיל]. ל) [ל"ל מכלי להו פי' מגרש להו. ערוך ערך כל ג'], מ) ס"ל הה"ל. נ) [ברכות כו. וש"נ]. ס) [בכי"ף [וכ"ש בגליון ובכ"מ] וברא"ש הגרסא ויימתה. וכ"ה ביומות קי"ז בע"ל, ע"ש בגמ' וכ"ש"]. ע) [בכמ"י וכרי"ף: אחת. וכ"ל (סה"ד). וברא"ש: רב אחא בר אבא אמר רב תינוקת, וע"ש עוד תיוייס], פ) ברכות כד., צ) ר"ל חגן בר רפא. ק) [בכמ"י: לותביה. כדפו"ר: לותביה], ר) לעיל מא., ש) לעיל ע., ת) [בכמ"י שבע"י עוסף: ומיתי], א) [בס"ל: הסמיע], ב) [בכמ"י שבע"י: ובקישוטי בגיס בשמים וכו'], ג) [בכמ"י שבע"י: מה שאלה בחיתה אלה ומה היא זו הסליחה. וכע"ז כרש"ל ע"ש, וכרש"ש], ד) [בדפו"ר ובכרש"ל: מוזיד. וכ"ה בע"י מזידה, אלא שהוקף ותוקן כלפנינו], ה) [יש לוסיף: אלא תנאי (רש"ל)], ו) [בכמ"י שבכי"ף: בתיוקת].

הגהות הב"ח

(א) נמ' עם אשה וחמותה עם אשה ובת חמותה עם אשה ובת בעלה: (ב) שם תינוקת בת תשע. נ"ב עיין באסר"י הסיג על גירסא זו וכתב דב"ג תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד ל"ד תינוקת בת י"ג שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב שנה ויום אחד אבל בגליסין גורס כגירסתינו וכן גרס הר"ן בפרק"ש: (ג) רש"י ד"ה שמעו וכו' מגמתן צועקים ואומרים: (ד) ד"ה אשה הפרס אע"פ שאישה הפרס צריכין סליחה: (ה) ד"ה והיתה שותה וכו' שבהיתר היתה שותה יין: (ו) ד"ה שתי וכו' לא לה וכן אשה ואמה: (ז) תוס' ד"ה אמי וכו' דאנן:

הגהות הגר"א

[א] נמ' עם אשה וחמותה עם אשה ובת חמותה עם אשה ובת בעלה בצ"ל:

עשרה יוחסין פרק רביעי קידושין פב.

הכל לשם שמים. ואין דעתי אחריה לחיבת מיעוט אלא לחיבת קורבה ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב את נתה: **מתני' לא ילמד רווק סופרים.** רווק פנוי בלא אשה: **סופרים.** מלמדי תינוקות. כלומר לא ירגיל רווק עצמו להיות [מ]מן הסופרים ובגמרא מפרש טעמא. וכן לא תלמד אשה סופרים לא תרגיל עצמה להיות ממלמדי תינוקות: **לא מי שאין לו אשה.** בגמרא מפרש מאי היא: **לא ירעה רווק את [נ]הבהמות.** שלא יתאוה לה: **ולא יישנו שני רווקים בטלית אחת.** שלא יבוא לידי משכב זכור: **וחכמים מתירין.** שלא נחשדו במשכב זכור ובהמה: **גמ' מ"ט.** לא ילמד רווק סופרים אי נימא משום דחשידי רווקים למשכב זכור לתינוקות: **אמרו לו לר' יהודה.** דמתניתין דאמר לא יישנו שני רווקין בטלית אחת: **משום אמהתא דינוקי.** אמותיהם של תינוקות שמלויות אצלו להביא את בניהן לבית הספר: **מי שאין לו אשה כלל.** ומוסיף אדתנא קמא דקאמר רווק שלא נשא אשה מימיו ואתא ר' אלעזר למימר אפילו היתה לו ומתה אבל יש לו ואינה שרויה אצלו מותר או דלמא כו': **מתני' כל שעסקיו עם הנשים.** שמלאכת אומנותו נעשית לנשים והנשים צריכות לו: **לא יתייחד עם הנשים.** אפילו עם הרבה נשים לפי שלבו גס [פ]כהו וכולן מחפות עליו. ואילו אים אחרינא בין שני נשים תנן (לעיל דף פ:) אבל עם שלש או ארבע שפיר דמי: **נקיה וקלה.** מפרש בגמ' [ע]שפיר: ואל יאמר בלבו אומנות זו איזה מעשרת אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו: **חמר גמל [פ]שפן קדר.** בעל קרנות. כל אלו אומנות ליסטיות [צ] כשלנים בדרכים הם נכנסים ולוקטים עצים מן הכרמים ופירות ועוד שנשכרים לאדם ומעבירין על מנשה: **רועה.** בהמות שלו [ק]שמעבירן לרעות בשדה אחרים: **חנוני.** מלומד בחנואה להטיל מים ביין לרוחות בחטין: **משמו.** של אבא גוריא: **החמרים רוכן רשעים.** מפני ליסטיות: **הגמלין רוכן רשעים.** שפורשין למדברות למקום גדודי חיות וליסטין וירלאים לנפשם ומשברים לנכס למקום: **הספנין רוכן חסידים.** שפורשין למקום הסכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלין: **טוב שברופאים לגיהנם.** אינו ירא מן החולי ומתאלו מתאכל בריאים ואינו משבר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא: **טוב שבטבחים.** שפיקי טריפות בחות לידו וחס על ממונו ומתאלין: **אבל החורש אינה כן.** שאף הבא לידי זקנה לו יסורין ואינו יכול לעסוק בה הוא אוכל ממתן שכרה לכתיב עוד יונובן בשיבה: **גמ' סורו רע.** מהגנו רע. קרנתו רעה להשתדל עמו שיהא סר אליו ובא לבינתו: **הלורפין.** לורפי זהב העושין לנשים שירין ומזמים ומבעות: **הספריקים.** סורק בגדים לנשים פלוקיירד"ל: **הנקורות.** מנקרי ריחים של יד שנשים טוחנות בהם כדתנן בכתובות (דף נט:) אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ואמרינן (שם) בריחיא לידה: **והרוכלין.** מוכרין קישוטי בשמים לנשים: **והספרין.** הנשים צריכות להן בשביל בניהם: **והגרב.** אומן המקיף דם על שם שמגרב את הדם: **הבורסקי.** מעבד להם עורות לנעלם ולנעול: **והכלן.** מממם מרחצאות: **מהלך על לידו ורוחו נפה ונתלה ויושב.** שלשתן סימני גאוה אבל אין לו דומה לזו ובכולן הוא תלוי ממדת הבשריים. נתלה ויושב אינו יושב אלא אם כן נסמך או נאחזו או על לידו דרך גאוה ובשביל שהבריות מוסרין נפשן לידו הוא מתגאה: **ועינו ברה.** בממונו להוציא כלום מפני שהוא מלומד לאכול אצל המקיזין ואינו מלומד להוציא: **ועינו רעה.** נותן עיניו בבריאים שיחלו ויהיו צריכין לו: **אוכל הרבה.** שמלומד לאכול עם כמה אנשים בכל יום: **ומוציא קימטא.** מתוך שמאכלו יפה בלחם נקי ובשר שמן שממעטים את הזבל שכל אדם מכין לסעודת הקזה מאכל בריאה[ר]: **ומשוך על הערבות.** מתוך שהנשים צריכות לו ועסקו עמהן: **ועל הגזל.** שהנשים גוזלות מבעליהן ומתנות לו: **ועל שפיכות דמים.** זימנין דשפי ליה לדמא לפחות מרביעית[ש]:

מחטא

כמו שהאיר המקום צדק מגזרה לאברהם אבינו. שם. ועי' תוס' רשב"י ושבת דף קנו. סליק בעז"ה מס' קדושין.

אהבת וכפרק אלו מציאות [ב"מ ל, ב] מוכיחים מהודעת להם זה בית חייהם, כלומר אומנות. ובירושלמי [לעיל פ"א ה"ז] חזי ליה מקרא אחרינא ובחרת בחיים זו אומנות. ואפילו הכי לא ילמדו אומנות עם הנשים, שאומנותו עם הנשים והנשים צריכות לו. לא יתייחד עמהן. לפי שכולן מחפות עליו, ואילו איניש אחרינא עם שתי נשים תנן אבל ג' או ד' מותר. [חמר גמל קדר ספן]. כל אלו גזלנים כשהולכים בדרכים גחלים עצים ופירות, ועוד שנשכרים לבני אדם ומעבירים על תנאם. דיעה. בהמות שלו, שמעבירין בשדות אחרים. חנוני. מלומד בהונאה להטיל מים ביין וצרורות בחטין. **בשרים.** שפורשים למקום גדודי חיות ולסטים ולבם נשבר. והספנים יותר עומדים במקום סכנה מן הגמלים ולפיכך הם חסידים. **טוב שברופאים.** שממיתים החולה. **שבטבחים.** ספק טרפות בא לידם וחסים על ממונם. כל זה פר"ש. ואית דמפרשי שהאומנות מלמדו אכזריות אפילו הטוב שבהם אכזרי ורע כעמלק. **גמ'.** הצורפים. צורפי זהב ועושים תכשיטים לנשים. **הסריקים.** שסורקים בגדים לנשים. [והנקורות]. נוקרי ריחיים לשחון והנשים טוחנות באותן ריחיים של יד כדאמרינן [כתובות נט, ב] אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת וכו'. רוכלים. מוכרי בשמים לנשים. **ספרים.** נשים צריכות להם [בשביל] בניהם. [והגרב]. אומן מקיז דם. בורסקי. מעבד להם עורות לנעול. כלן. מחמם מרחצאות.

מסורת הש"ס

א) [בכת"י טופס: דמגיס. והוא מתוספת דפרקין ה"י], ב) ס"ל שתומתו, ג) [בכת"י ובמתיני: אבא מוריין מיש ליתן], ד) [עי' תוס' נדה יד. ד"ה רוכבי], ה) [בכת"י טופס: בא בימים. ובגי"ר וגו'], ו) [יומא כח: מימרא דרב וא"ע ויש ליתנו], ז) ס"ל אקיים, ח) [ס"ל והבנרטי עדוך], ט) [לא מזכר בהרמב"ם שיטת אלו פסולין לכ"ג ואפשר דלא גרים בבריתא ולא כ"ג כ"ב התורט ובמ"ג ס"א דעדיות ע"ב ודע דהכ"מ בדין ו' בס"א מהל' מלכים העתיק כל הבריתא זו לגורתה ולא הערה מהשמטה זו ובריתן אנו לומר דגם לפני הכ"מ היה הגי' ברמב"ם שלפנינו כמו דאיתא לפנינו בהלכות מלכים שם בזה"ל אין מעמידין מלך ולא כ"ג לא קלב ולא כהן וכו' אבל בנוסחת הרמב"ם שהיה לפני התוי"ט לא היה כתוב כן ועי' בכס"מ שבת טו. ד"ה שני גרלייס וכו' וכן בספר החינוך מצוה תקי"ט איתא ולא כ"ג], י) פי' הולך בקומה זקופה, כ) ברכות סג., ל) [בכת"י: תקבל. וכ"ה בברכות], מ) [בכת"י שבריי"ף ובכת"ן: לא היות ממלמדי תינוקות], נ) [בכת"י שבריי"ף: הבהמה. וכבמשנה], ס) [בדפו"ל: טו. בכת"י שבריי"ף ובכת"ן: בהן], ע) [ר"שפיר" ליתא בכת"י שבנ"י, והד"ל], פ) [בכת"י כתן הס"ד ומתה"ד קדר. ובכת"י שבנ"י הד"ל והגרלתא בעלי קרנות. ועי' בר"ן], צ) [ירושלמי דפרקין], ק) [בכת"י שבריי"ף ובכת"ן: שמעמידים בשדות אחרים], ר) [שבת קכט.], ש) [שם, ע"ש], ת) [עי' תי"ט], א) [מ"ק כח.],

גליון הש"ס

מתני' שעשה אברהם אבינו את כל התורה. יומא כח ע"ב ועי' סוף קיים בפי' הקונטרס שם: **בגמ' אין מעמידין מהם לא מלך.** עי' תי"ט פ"ל משנה ג' דסנהדרין:

לעזי רש"י

פלוקיירד"א [פלוקיירדי"ש]. סורקי צמר.

מוסף תוספות

א. הואיל ועסקו עם הנשים לבו גס בם ואינו בוש מאשתו. תוס' הרא"ש: מפני שאין אשתו יכולה לשמרו תמיד כ"כ ואף הנשים מתוך שעריכות לו ולכן גם הם מחפות עליו. מאירי. **ב.** כלומר לפי מדלו שזכה להיות מזלו טוב. תוס' הרא"ש. **ג.** ומיהו איכא למימר דלפעמים המזל משתנה לטוב ע"י זכות

עין משפט נר מצוה

קכד א מיי' פכ"ג מהל' מלכים הלכה ד סמג לאוין קפג טוש"ע אה"ע סימן כג סעיף כ ו"ל סימן רמה סעיף כ כא):

קכה ב מיי' פכ"ג מהל' מלכים הלכה ה:

קכו ג טוש"ע אה"ע סי' כד:

קכז ד מיי' שם הלכה יג טוש"ע אה"ע סי' כג סעיף כ ו"ל סי' רמה סעיף כ כא):

קכח ה מיי' פ"ל מהל' מלכים הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וְקוֹדֶשׁ יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ׃ ישעיהו מ לא
2. עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ תהלים צב טו
3. וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל׃ בראשית כד א
4. עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃ בראשית כו ה

תוס' ר"י הזקן

מתני'. פנוי בלא אשה. סופרים. מלמדי תינוקות. וקאמר שלא ירגיל הרווק את עצמו להיות מן הסופרים. וכן אשה לא תלמד. לא תרגיל ובגמ' מפרש טעמא. מי שאין לו אשה. בגמ' מפרש. לא ידעה. שלא יבא על הבהמה. **בטלית אחת.** משום משכב זכור. מתיירים. שלא נחשדו ישראל לא על הזכור ולא על הבהמה. **גמ'. חשדא דינוקי.** משכב זכור. אמתתא. שמוליכות בניהן לבית הספר. כלל. ומוסיף אש"ק דת"ק דוקא קאמר שלא נשא מימיו, ואתא ר' אליעזר ואמר אפילו נשא ומתה. **אי דלמא כשאינה שרויה אצלו.** דת"ק קרי רווק כל מי שאין לו אשה, ואתא איהו למימר אפילו יש לו אשה ואינה שרויה אצלו שם אסור ללמד. **תא שמע וכו'.** והא דאי ר' אליעזר הוא. וכן עיקר שאם נפרש אינה שרויה אצלו שאינה עומדת עמו ואינו מתייחד עמה, היינו אין לו אשה. ומסתברא שאם הוא בעיר אחת ללמד והניח אשתו בעיר אחרת שאסור דהא אין לו אשה כאן. אית דמפרשי שרויה אצלו ואפילו הכי שרו רבנן. מיהו כל זה בתינוקות אבל בגדולות לא שייך הכא לא אמהתא ולא אבהתא ומותר. **מתני'. לא ילמד אדם וכו'.** כלומר כל אדם חייב ללמד את בני אומנות כדמוכיח פ"ק דמכלתין [לעיל ל, ב] מקרא וראה חיים עם האשה אשר

הכל לשם שמים. ועל זו אנו סומכין הסתם שאנו משתמשים בנשים: **לא** ילמד רווק **סופרים.** פי' תלמידים רווק הוא אדם פנוי שלא נשא אשה מעולם ותרגום של ובחורים כשול יכשלו הוא רווקים (ישעיה מ): **ולא** ירעה בהמה. מפני שיש לו תאוה יותר מאיש אחר שנשא אשה:

לא יתייחד עם הנשים. פי' נקונטו' ואפילו עם נשים הרבה ורווקא רוכל אבל איש אחר מותר וקשה להר"ש דאמר לעיל (דף פא.) אנשים מבפנים ונשים מבחוץ חוסמין משום יחוד משמע דאסור להתייחד עם נשים הרבה לכ"ע לכן נ"ל לא יתייחד עם הנשים אפילו אשתו עמו דשרינן לעיל (דף פ:) דכיון דהוי רוכל איכא משום עפי"א: **אלא** הכל **לפי** זכותו. פ[פירוש לפי מזלו] דבני וחיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא[ר]:

הדרן עלך עשרה יוחסין